

El model de "jove contestatari" no només aspira, com la generació anterior, a millorar les condicions de vida de la joventut, a guanyar espais d'autonomia al si del sistema; proposa una veritable redefinició de les fronteres entre infància, joventut i adultesa, basada en un rebuig dels atributs tradicionals de les edats biològiques. Hom reclama deixar de ser tractats com infants (menors inexperts), sense veure's obligats a abandonar els comportaments lúdics, ingenus; hom reivindica la plenitud dels drets socials per als joves, fomentant alhora una certa "irresponsabilitat"; hom pretén una joventut sense renúncies, una adultesa sense "seriositat"; hom espera ser jove eternament, no integrar-se del tot en el "sistema" (o integrar-se en un sistema alternatiu): "La generació que parlo jo no han sortit professionals de re, no? La majoria tenien les carreres penjades i no les van acabar... On s'aprenea era al carrer. Jo mateix no sóc especialista de re" (Pau). Evidentment, es tracta d'una redefinició plenament ambivalent: la negació de la joventut com a edat separada de la vida coincideix amb la generalització de la "postadolescència" (una nova edat entre adolescència i maduresa) com a contribució a la "juvenilització" de la societat (funcional a la creació d'un mercat en expansió).

L'altra vessant de la contestació, l'activista, prén cada cop una coloració més explícitament política, que desplaça i subordina les imatges inicials situades fonamentalment en el terreny del lleure. La "conscienciació", el "compromís" i la "militància" com a expressions centrals, el mite de la "clandestinitat", la visió messiànica d'una generació escollida per enderrocar un règim -l'únic que han conegut al llarg de les seves vides-, una missió que justifica tots els sacrificis (àdhuc la renúncia a la pròpia joventut): "Nosaltres érem una generació que lo que ens ubicava no ere la festa, sinó el pensar, el plantejar-se les coses. La paraula que es deia molt ere: planteja-t'ho!" (Albert). "Nos va agafar el 75 com una cosa molt immediata... Ere primer la militància que la qüestió personal" (Victòria). En molts dels testimonis de "militàncies" hi retrobem l'autopresentació "romàntica" de la generació de la guerra: "Es vivie molt d'il.lusions. Costae molt poc fotre la pallissa amb un jove i viure d'idealisme. Avui no és possible això. La joventut ha canviat molt. Es més pragmàtica" (Rosa). Aquestes il.lusions, esmerçades en la liquidació del franquisme, es dilueixen en el procés de transició/reforma: el "desencantament" polític coincideix amb la definitiva inserció social. Ambdós prenen sovint la forma de replegament en el privat.

La generació actual, que podem anomenar "generació de la crisi", neix al llarg dels anys 60 (i principis dels 70), els anys del "baby boom" (la taxa de joventut augmenta del 22% el 1970 als 25,2% el 1981: "Només cal veure les llistes d'excedents de cupo!" Quim). Els membres d'aquesta generació tenen una infantesa daurada: àmplies oportunitats educatives (passen a l'escola la major part de la seva joventut), informatives (sempre ha viscut amb la televisió), i de consum (els llenguatges de la publicitat han estat presents al llarg de tota la seva vida). El seu ingrés en la joventut coincideix amb la liquidació del franquisme, i amb l'extensió de la crisi econòmica (que oficialment arrenca

el 1973 amb la crisi del petroli, però els efectes de la qual no es comencen a notar fins a finals dels 70). A una infantesa benestant li succeeix una joventut precària: el nivell de vida de les famílies experimenta una contínua degradació; les taxes d'atur juvenil augmenten sense interrupció (dels 1057 joves aturats registrats a Lleida el 1978 als 6527 el 1985: vegeu apèndix); i l'edat del matrimoni es posterga més de dos anys entre 1981 i 1986 (els nois dels 24,6 anys als 26,6; les noies dels 22,1 als 24,3).

La desmobilització política i la incertesa del futur ("Futuro ninguno, muy negro" Felix) són les imatges predominants en la major part d'històries de vida. La desmobilització política es formula en termes de "passotisme". El passotisme, que en origen pot ser interpretat com una metàfora de la transició (el pragmatisme i la privatització com a traducció individual del canvi col·lectiu), arrela en els joves en un tòpic generacional, que resumeix la seva posició històrica. El franquisme apareix en els testimonis com un referent llunyà, un vell moribund que ha influït molt poc en les seves vides (els més joves fins i tot no l'han conegut): "De l'any 75 si no hagués tingut una germana o un germà que hagués lluitat a la clandestinitat, no'n tindria ni idea" (Laura). La democràcia és en canvi un sistema ja donat, per al qual no ha calgut lluitar, i en l'articulació del qual hom no ha tingut oportunitat de participar. Molts testimonis es dirigeixen a la generació anterior (el germà gran "hippy", el professor "progre" del relat de Fèlix) amb una actitud ambivalent d'admiració/rebuig: hom s'identifica amb els fruits del seu combat, i hom els retreu la renúncia als seus ideals, l'adaptació pragmàtica al "sistema": "Ells sabien que després trobarien un treball segur i podien cridar per millorar-lo. Per nosaltres el treball no és pas gens segur" (Quim).

El treball fix esdevé de nou, com en els joves de postguerra, una aspiració constant en la majoria dels relats: "En primer lugar está la estabilidad laboral, no como antes" (Oscar). La incertesa del futur té com a horitzó segur l'atur ("Hi ha molta gent per un sol lloc de treball" Quim). Tanmateix, en molts pocs relats apareix una desvinculació absoluta del treball, sinó una integració parcial, precària, discontinua, sense qualificació. La tradicional adaptació al mercat eventual (de la fruita als repassos) els converteix en carn de canó de l'economia submergida. La preocupació per la subsistència es tradueix en una estratègia de la immediatesa ("Pues ya ves, buscándome la vida" Fèlix). La perspectiva de l'atur repercuteix en la crítica del sistema educatiu, que no compleix les funcions assignades de preparació professional, i que esdevé una mena de "pàrking" en el qual passar els dies d'espera previs a l'adulthood. La massificació i degradació de l'escola augmenten la bretxa entre la formació i les oportunitats professionals.

Però l'efecte principal de l'atur no és la manca de recursos, sinó les dependències familiars que provoca. La sensació d'aïllament social s'eixampla per la bretxa cultural que separa els joves dels seus pares. En els relats apareixen molts pocs exemples de ruptura o conflicte avaluat en termes generacionals ("No estem reprimits com havien es-

tat les meves germanes" Laura). Allò que predomina és la imatge de la "distància" ("Estan xapats a l'antigua" Manel; "Fico barreres" Laura; "Ja no tinc bronques normalment, saps com evadir-les, no tocant-los" Artur). En cap altra generació els fills havien tingut tan poc en comú amb els pares ("D'Estrellita Castro als Sex Pistols" Felix), i en cap altra generació havien hagut de compartir durant tant de temps una mateixa llar i uns mateixos recursos. Sovint els pares (membres de la generació de postguerra) han cercat de compensar les mancances de la pròpia joventut en el benestar material dels fills: no els han estalviat comoditats. Ara en canvi es veuen impossibilitats per ajudar-los a enfrontar-se a la vida. La contradicció entre relativa independència material i creixent dependència social es fa present en la major part dels relats: "Ara, dintre del que cap, representa que estem en una època més bona, hi ha democràcia, tothom fa el que vol, podem estudiar, tenim una sèrie de privilegis que no tenien abans, veig el nostre futur amb una mica d'esperança, si no per la feina, si per altres coses" (Cristina); "Los jóvenes de hoy, sí, sí, nos tomamos todos los cubatas que queremos el fin de semana, discotecas, muy bien todo, pero... 12 o 13 o 6 o 7 millones para comprar un piso no parece que los tenga cualquiera" (Manolo). De fet, és en el terreny del consum i del lleure on es construeixen les imatges culturals dels joves de la crisi: "Ahora los bares han incrementado de una forma extraordinaria, porque los jóvenes de hoy en día tienen dinero" (Ramiro); "Per això ronden moltes tribus urbanes, perquè no tenen altra cosa que fer, no s'han pogut adaptar a la societat" (Quim)

El final de la dècada (el període actual) veu una inflexió de la tendència, que anuncia l'arribada d'una nova generació (de la qual aquest estudi no s'ocupa). Una generació nascuda al llarg dels anys 70, una època de baixa natalitat, educada en la cultura de masses i en el consum (del vídeo a la informàtica), que perllonga la seva estada en un sistema educatiu massificat i competitiu, i que passa de l'adolescència a la joventut quan la societat deixa enrera el període de recessió i es prepara per una nova onada de creixement (limitada per un augment de les desigualtats i dels desequilibris) que els ha de facilitar, donada la disminució de la quantitat relativa de joves, una millor posició en el mercat laboral i creixents alternatives de consum.

L'itinerari que va de juliol del 36 a desembre del 89 no dibuixa un procés lineal, sinó discontinu, pel que fa a la presa de consciència dels joves com a força social, a la seva autonomia real o potencial. Els discursos a l'entorn de la identitat generacional es resumeixen en diverses frases expressades espontàniament pels informants: "la generació de la joventut robada", "vam ser una joventut romàntica", "la generació del bistec petit", "gent jove, pa tou!", "el que volíem era fer la nostra vida", "plantar el mingo", "la nostra generació vam viure el 68", "lo que va marcar va ser la contracultura", "generació progre", "tocats per la crisi i l'asfalt", "buscar-se la vida", "generació passota", etc. Com a imatges-força transindividuals, models retòrics que apareixen al llarg del discurs, hem comprovat com aquestes expressions assumeixen una dimensió simbòlica que

depassa una inicial funció descriptiva. No són definicions intrínseques: s'elaboren a partir d'una comparació implícita o explícita amb altres definicions d'identitat juvenil (normalment amb les vigents en el present): els protagonistes de la "joventut robada" de la guerra evoquen el seu temps pensant en els seus fills, educats en una època de benestar econòmic; la "generació dels Beatles" s'afirma enfront dels pares que han viscut la guerra; les autodefinicions dels joves actuals es dirigeixen sovint als interlocutors immediats de la "generació progre" (polítics, professors, germans grans).

En molts casos el paper del jove en la vida pública es descriu mitjançant una radiografia de les relacions familiars: el "bistec petit" i el "pa tou" resumeixen l'estatus de subalternitat dels joves en la societat de postguerra, sota el paradigma general del "consens"; el "mingo" plantat simbolitza la bretxa generacional en una època de "dissens"; "ficar barreres" expressa l'antagonisme silenciós, passiu, dels joves actuals (una distància amb les institucions adultes que no es tradueix en conflicte obert). Les definicions més pròpiament polítiques apareixen en els moments de mobilització col·lectiva (la guerra, la transició). En aquest cas la renovació de les actituds privades (la conquesta de llibertat al si de la família, el qüestionament de l'autoritat paterna) són avaluades des de la talaia dels moviments col·lectius d'emancipació. Des d'aquesta perspectiva, el "conflicte generacional" emergeix quan l'antagonisme familiar coincideix amb l'antagonisme social, quan la identitat juvenil s'afirma simultàniament enfront dels pares i enfront de les institucions socials.

Una darrera consideració a l'entorn de la pertinença entre les imatges culturals que emergeixen de les històries de vida, i aquelles difoses per altres canals més o menys institucionals. La distància entre unes i altres és proporcional al protagonisme de la joventut en el canvi social, als espais d'autonomia conquerits pels joves al si de les institucions. Durant la guerra civil l'autorretrat de la joventut com a "generació romàntica", "avantguarda revolucionària" és força compatible amb els discursos sobre l'heroïsmes i l'idealisme dels joves que hom retroba en la premsa del període (i amb les necessitats objectives de la guerra i la revolució). En canvi, en la immediata postguerra la retòrica oficial sobre el falangisme com a "modo de ser esencialmente juvenil", sobre l'inconformisme i purisme dels joves (que hom pot trobar en les revistes del Frente de Juventudes), contrasten amb els testimonis pessimistes i pragmàtics de la "joventut robada". Les imatges tornen a coincidir en la generació de postguerra: l'autorretrat "conformista" encaixa plenament amb els discursos hegemònics sobre la formació tutel·lada dels joves, presents en la literatura edificant eclesiàstica i en les publicacions del FJ o la SF. Les imatges no són del tot incompatibles pel que fa a la generació dels 60: els autorretrats sobre el "descobrimet de l'adolescència", els "teenagers", la creació d'un "món juvenil" autònom de l'adult, són funcionals a les imatges publicitàries sobre el "consumidor adolescent", als discursos oficials sobre l'idealisme i la despolitització dels joves. La bretxa és, en canvi, radical en la generació següent: les diverses formes de con-

testació són interpretades com a "desequilibri psicològic", "gamberrisme", "permissivitat", "delinqüència", "subversió", "radicalisme". Finalment, per a la generació dels 80, el conflicte de significats es converteix en comunicació crònica. Les imatges presents en els mitjans de comunicació tendeixen a oferir-ne una lectura ambivalent: positiva i idealitzada en termes genèrics ("¡Qué grande es ser joven!"); negativa i sòrdida en termes empírics (notícies de delinqüència, drogaddicció, atur, suïcidis...), la qual cosa correspon a un procés simultani, també ambivalent, de "juvenilització" de la societat i de marginació de capes creixents de joves. Els models difosos al si de les institucions adultes (per exemple, el del "passotisme") tendeixen a avaluar la joventut actual en funció d'imatges culturals que correponen a generacions anteriors, que els testimonis rebutgen com a alienes a la seva experiència quotidiana.

Al capdavant, l'aproximació generacional mostra que la joventut no és una condició natural, sinó una categoria cultural, les formes i continguts de la qual canvien al llarg del temps. Les generacions apareixen com a discursos simbòlics a l'entorn de la identitat, subjectes al filtre de la memòria, que utilitza els materials de la història per construir les biografies. La convergència de les històries de vida dels membres d'una mateixa generació a l'entorn de determinades imatges culturals prén com a base una convergència en les experiències materials viscudes per persones amb una edat semblant en un mateix moment històric, però les recrea per presentar-les com a elements d'un discurs d'identitat, expressat en estructures narratives, llocs comuns, espais i temps específics. Es en aquest sentit que podem parlar de les generacions com a generadores de biografies.

Carles Feixa i Pàmpols

**CULTURES JUVENILS, HEGEMONIA
I TRANSICIÓ SOCIAL.**

**UNA HISTÒRIA ORAL DE LA JOVENTUT A LLEIDA
(1936-1989)**

APÈNDIXS

Tesi presentada per a l'obtenció del grau de Doctor
Universitat de Barcelona, Estudi General de Lleida
Gener de 1990

Director: Dr. Oriol Romaní i Alfonso

Tutor: Dr. Llorenç Prats i Canals

ÍNDIX APÈNDIXS

<u>I. ÍNDIX D'INFORMANTS</u>	3
<u>II. BIBLIOGRAFIA</u>	11
1. Bibliografia General	13
2. Bibliografia sobre Joventut	28
3. Bibliografia sobre Lleida	50
<u>III. L'OBJECTE D'ESTUDI: ESTAT DE LA QÜESTIÓ</u>	56
1. L'estudi antropològic de les cultures urbanes	57
2. Les recerques sobre la joventut a Catalunya	59
3. La joventut des de l'antropologia	61
4. Els estudis sobre la Lleida contemporània	64
5. L'ús de fonts orals en ciències socials	66
<u>IV. ARXIUS, HEMEROTEQUES I CENTRES DE DOCUMENTACIÓ</u>	68
1. Arxius	68
2. Hemeroteques	68
3. Biblioteques i centres de documentació sobre joventut	68
<u>V. GUIÓ PER A LA RECOLLIDA D'HISTÒRIES DE VIDA</u>	70
<u>VI. LA PREMSA JUVENIL A LLEIDA (1936-1988)</u>	77
1. Introducció	78
2. La premsa juvenil durant la República i la guerracivil	80
3. La premsa de les organitzacions juvenils del règim	83
4. La premsa de l'església i les associacions religioses	86
5. La premsa dels centres d'ensenyament	90
6. La premsa de les entitats cíviques, esportives i juvenils	96
7. La premsa clandestina i alternativa. Còmics i fanzines.	100

<u>VII. SELECCIÓ DE TEXTOS SOBRE LA JOVENTUT A LLEIDA (1936-1988)</u>	103
<u>VIII. DINÀMICA SÒCIO-DEMOGRÀFICA DE LA POBLACIÓ JUVENIL A LLEIDA (1940-86)</u>	170
1. Introducció	171
2. La població juvenil	173
3. L'estat civil dels joves	175
4. La situació laboral dels joves	177
5. L'ensenyament i l'escolarització	183
6. La joventut com a procés d'inserció social	188
7. La distribució espacial de la població juvenil	190
Taules	194
Gràfics	217
Mapes	247
<u>IX. MAPES SOBRE ELS ESPAIS DE LLEURE</u>	252
<u>X. IMATGES I VIDES. SELECCIÓ DE MATERIAL GRÀFIC I FOTOGRÀFIC</u>	259
1. Visions d'una època: del Frente de Juventudes a la OJE	261
2. La festa de Sant Tomàs de 1958	286
3. Una vida en imatges: Dels Striker's als Crows	292
4. La història vista pels còmics	332
5. El Festival Jaloom 67	346
6. Mostra de revistes juvenils	355

Apèndix I.

ÍNDEX D'INFORMANTS

A continuació presento el llistat dels informants entrevistats en el decurs de l'elaboració d'aquesta recerca, que apareixen citats en el treball. Els noms (es tracta sempre de pseudònims) estan ordenats alfabèticament, i van acompanyats de les següents dades complementàries (que no en tots els casos puc oferir completes):

NOM (any de naixement); lloc de naixement en el cas que no sigui Lleida (data d'arribada a la ciutat); ocupació actual; estat civil; família d'origen (classe social i professió dels pares); barri de residència a Lleida durant la joventut; centre educatiu en el qual es van cursar els estudis secundaris; treballs remunerats durant la joventut; associacions de pertinença; altres activitats rellevants durant la joventut; data de realització de l'entrevista (en el cas que aquesta sigui col·lectiva, s'afegeix el nom dels altres informants que van participar en el col·loqui); nom de l'entrevistador (en el cas que no sigui jo mateix).

AGUSTI (1933) Comerciant, casat, família treballadora (pare exiliat), barri carrer Balmes, dependent de comerç, membre Acció Catòlica, Congregacions Marianes, fundador Escoltisme, 17-2-88.

ALBERT (1956), Assistent Social, solter, família pagesa, estudiant i treball a mitja jornada, membre moviments cristians i Joventuts Socialistes anys 70, objector de consciència, 24-5-87.(1933),

ALEX (1967), estudiant FP, família petita burgesia, membre Coordinadora d'Estudiants d'Ensenyament Mitjà de Ponent, ex membre MDT, moviment "punk", 1-7-87 (amb Amadeu, Angels i Toni).

ALFONS (1942), professor universitari, casat, família classe mitjana (pare mestre), estudiant Maristes, membre Congregacions Marianes, escoltisme, Esbart Màrius Torres, 8-6-87, 28-12-87 (amb Eulàlia).

ALICIA (1959), mestra EGB, casada, família treballadora, barri de Pardinyes, estudiant a la Sda. Família, membre moviments cristians, 24-5-87 (amb Xavier i Albert)

ANDRES (1970), estudiant de FP, família petita burgesia (pare veterinari, mare mestressa de casa), estudis als Maristes i al IFP Montesinos, membre Equip de Campaments, 10-IV-1989 (entrevista realitzada per Susana Martinez).

ANGEL (1968), aturat (ajuda familiar), solter, membre banda d'adolescents del barri del Canyeret, família treballadora de la comunitat gitana, feines eventuais, 14-8-84, 10-10-84 (amb Liebre, Vizcaino i Valentin).

ANGELS (1971), estudiant de BUP, família benestant, membre Coordinadora d'Ensenyament Mitjà de Ponent, vagues curs 86-87, 1-7-87 (amb Alex, Amadeu i Toni)

AMADEU (1965), tipògraf i estudiant de batxillerat nocturn, família treballadora, membre Coordinadora d'Estudiants d'Ensenyament Mitjà de les Terres de Ponent (CEEMP), participació en les vagues estudiants del curs 86-87, 1-7-87 (amb Alex, Angels i Toni).

- ANNA** (1937), Mestressa de casa, casada, família petita burgesia, barri antic, estudiant de Magisteri, membre Acció Catòlica i moviment Isard, 8-5-87, 9-7-97, 8-2-88.
- ANTONI** (1946), Psicòleg, solter, família treballadora immigrant, barri antic, estudis a l'Institut i a Magisteri, membre Escoltisme, moviment Jaloomb, Esbart Màrius Torres, 6.11.87.
- ARTUR** (1966), estudiant universitari, treball a mitja jornada com administratiu, solter, família benestant, zona "pija", 9-4-85.
- AURELI** (1925) Alt Pirineu (a Lleida el període 1940-46), propietari petita empresa, casat, família pagesa, partida Canals, aprenent de mecànic, 5-10-87.
- AURORA** (1941) Aragó (a Lleida des de 1945) portera, casada, família treballadora immigrant, barris del Secà de Sant Pere, Canyeret i Pardinyes, minyona de servei, treball en fàbrica, dependenta de comerç, membre JOC, 18-1-88, 25-1-88.
- BENET** (1938), Barcelona (a Lleida des de 1942), periodista i funcionari, família burgesa (pare funcionari), estudis als Maristes, membre TOAR, 17-3-88.
- BLAI** (1932), mestre EGB, casat, família petita burgesia (parens ensenyants depurats), barri de Cap Pont i eix comercial, estudiant a l'Institut i a Magisteri, 9-9-87, 17-11-87.
- CARLES** (1950), dibuixant, família treballadora (pare immigrant, mare família pagesa), barri Sta. Tereseta, membre Shalom, moviments artístics i socials anys 70, 26-4-88, afegeix documentació gràfica (veure apèndix).
- CARME** (1961), estudiant universitària, família benestant, estudis a l'Institut, zona "progre", 25-3-86 (amb Pilar).
- CARMEL** (1933) Alt Pirineu, mestre EGB, casat, família pagesa, partida de Lleida, estudis als Maristes, membre Congregacions Marianes, 5-8-87, afegeix autobiografia escrita.
- CECILIA** (1932), llicenciada i funcionària, casada, família alta burgesia, eix comercial, estudis al Parecoll, membre Acció Catòlica, 13-6-87 (amb Ricard).
- CLARA** (1931), pedagoga, soltera, família menestral-pagesa, barri antic (plaça del Dipòsit), estudis al Parecoll, a Magisteri i a la Universitat de Barcelona, 19-11-87.
- CLAUDIO** (1918), Castella (a Lleida des dels anys 30), interventor jubilat, família petita burgesia (pare militar), barri antic, estudiant a l'Institut, soldat durant la guerra, 24-11-87.
- CONSOL** (1940), Berguedà (a Lleida des de 1963), administrativa, vídua, família pagesa, eixample, membre escoltisme, L'Esquella-Teatre, 24-11-87.
- CRISTINA** (1969), estudiant universitària i treballs eventuais d'hostessa, família petita burgesia (pare locutor de ràdio, mare comerciant), estudis a les Annes i als Maristes, 17-V-1989 (entrevista realitzada per Oscar Bonet).
- DANIEL** (1945), capellà, conciliari moviments de joventut, família petita burgesia (pare comerciant), eixample, estudiant als Maristes i al Seminari, membre JEC i escoltisme, 18-11-87, 25-11-87, 2-12-87.
- DAVID** (1921), Tarragonès (a Lleida des dels anys 20), administratiu, família menestral, barri antic, aprenent, dependent de comerç, membre Acció Catòlica, moviment catalanista, 19-11-87, 26-11-87.

- DOLORS** (1945), administrativa, casada, família treballadora (pare comptable), eix comercial, membre JOC, 21-2-88 (amb Isidre).
- EDU** (1964), treball a l'hostelleria, família petita burgesia, zona "pija", 21-3-86 (amb Sebas).
- ELENA** (1936), mestressa de casa, casada, família burgesa, eix comercial, estudis Pare Coll, dansaire Secció Femenina, 1-12-87 (amb Vicenç).
- ELIES** (1922), capellà, conciliar moviments de joventut, família pagesa, barri antic (plaça del Dipòsit), empleat en un banc, seminarista, avantguardista FJCC, membre Acció Catòlica, consiliari JOC i HOAC, 2-11-87, 5-12-87.
- ELOI** (1945), Segarra, funcionari, llicenciat INEF, casat, família d'origen rural, membre OJE, 14-12-87.
- EMILI** (1944), Solsonès (a Lleida des de finals dels 60), funcionari, casat, família d'origen rural, residència d'estudiants, estudiant de Magisteri, membre OJE, 5-12-97.
- ERNEST** (1945), professor universitari, solter, família benestant, membre Congregacions Marianes, Esbart Màrius Torres, 14-12-87.
- ESPERANÇA** (1944) Andalusia (a Lleida des de 1958), treballadora familiar, casada, família obrera immigrant, barri del Canyeret, minyona de servei i treballadora industrial, membre JOC, ACO, 16-12-87.
- ESTER** (1938), Urgell (a Lleida des dels 40), administrativa en un banc, soltera, família treballadora (pare administratiu), barri del Carme, membre Acció Catòlica, JOC, JIC, Servei de Colònies, 21-12-87.
- EULALIA** (1945), professora EGB, casada, família menestral, membre Congregacions Marianes, Esbart Màrius Torres, 28-12-87 (amb Alfons)
- FELIPE** (1952), Andalusia (a Lleida des dels anys 50), treball en una empresa, casat, família treballadora immigrant, barri dels Magraners, aprenent anys 60, 14-11-87 (amb Miguel).
- FELIX** (1965), aturat, treballs eventuais, solter, família treballadora (pare ferroviari), barri de Pardiñes, militant MOC i CNT, moviment "punk", 7-6-85, 8-6-85, 9-6-85.
- FERRAN** (1948), funcionari, família petita burgesia, Camp de Mart (blocs Carrera Cejudo), membre OJE, moviment parroquial i esportiu, 11-1-88 (amb Anna).
- FRANCESC** (1952), advocat, casat, família alta burgesia, estudiant dret Estudi General, 19-1-88.
- FREDERIC** (1935), professor EGB, casat, família pagesa, partida de Granyena, barri del Canyeret, estudis a l'Institut i als Maristes, membre Acció Catòlica, moviment Isard, Colònia Montsant, 16-1-88, 2-2-88 (amb Hermínia).
- GABRIEL** (1970) Sallent (a Lleida des de 1970), estudiant universitari, família petita burgesia (pare professor d'educació física, mare mestressa de casa), 5-V-1989 (entrevista realitzada per Fernando Lázaro).
- GEMMA** (1965), les Garrigues, periodista i estudiant universitària, soltera, família petita burgesia rural, pis d'estudiants, 7-12-84, 14-12-84, 16-12-84, 14-1-85, 15-1-85.
- GERARD** (1954), Plà d'Urgell, professor d'institut, casat, família menestral (pare fuster), universitari Estudi General, pis d'estudiants, membre POPA, La Gralla i la Dalla, 14-2-88 (amb Isabel).

- GONÇAL** (1938) Vallès (a Lleida des de 1954), treball en una petita empresa, família menestral, aprenent d'electricista, moviment obrer i catalanista, col.laborador Esbart Màrius Torres, membre CCOO, 16-2-88.
- GLORIA** (1921), jubilada, soltera, família funcionaris immigrant (pare policia), estudiant de Magisteri, membre Secció Femenina i Acció Catòlica, 28-12-87.
- HERMINIA** (1936), Segrià, mestra EGB, casada, família pagesa, estudis a l'Institut i a Magisteri, membre Acció Catòlica, Isard, 16-1-88, 2-2-88 (amb Frederic).
- HIGINI** (1911), cadiraire, pintor, família menestral, barri antic, membre Studi d'Art, soldat a la guerra civil, empresonat, 7-X-88.
- IMMA** (1917), pedagoga, família classe mitjana (pare encarregat d'un cafè), barri antic, estudis de Magisteri, dependent i mestra, militant JCI-BOC-POUM, empresonada després de la guerra, lluita antifranquista anys 40, 29-2-88.
- IRENE** (1929), Nafarroa, funcionària, soltera, família pagesa immigrant (pares propietaris lleteria), barri Sant Martí, membre Orfeó Lleidatà, Centre Excursionista, Escoltisme, Assistent Social a les Casetes, 18-1-88.
- ISABEL** (1951), funcionaria, casada, família petits comerciants, membre Jaloom, moviment antifranquista, 14-2-88 (amb Gerard).
- ISIDRE** (1945), l'Urgell (a Lleida des dels anys 50), tècnic industrial, casat, família pagesa i comerciant, barri de Cap Pont, aprenent electricista, membre JOC, 21-2-88 (amb Dolors).
- JAUME** (1923), funcionari, família classe mitjana (pare ferroviari), barri antic, estudis als Maristes, membre Oorganizaciones Juveniles, Frente de Juventudes, 22-3-88.
- JESUS** (1945) Aragó (a Lleida des de 1952), funcionari, ex-periodista, família treballadora, barri del Canyeret, estudis de magisteri, membre Frente de Juventudes, OJE, 3-3-88 (amb Ramon).
- JOAN** (1968), treball en una discoteca, estudis de batxillerat nocturn, família treballadora, moviment "punk", 13-3-86 (amb Tom).
- JON** (1961), aturat, feines eventuais, casat, família treballadora, moviment "hippie", 23-3-86 (amb Lola).
- JORDI** (1947) Professor Universitari, família classe mitjana (pare mestre), pardiada de Granyena (fins als 12 anys), c/ Ciutat de Fraga, membre Escoltisme, Jaloom, 25-2-89.
- JOSEP** (1951), artista gràfic, músic, família petita burgesia (pare: comptable, mare: modista), c/ Cavallers, c/ Balmes, estudis a Sant Jordi, treball arts gràfiques, membre Crows (1966-1972) i Virtuts Homòlogues (1969-1989), 2-4-89, 23-11-89, afegeix documentació gràfica (veure apèndix).
- JULI** (1929), ramader, casat, família pagesa, partida Vallcalent, 30-11-87 (amb Leonor i Eduard).
- JULIA** (1936), modista, vídua, família pagesa i menestral de tradició republicana, barri antic (carrer la Palma), aprenent de modista, 8-3-88.
- LAURA** (1966), administrativa, petita burgesia, zona "pija", 11-12-84, 5-2-85, 13-2-85.
- LEONOR** (1936), pagesa, mestressa de casa, casada, família pagesa, partida de Butsenit, estudis de modista, 30-11-87 (amb Juli i Eduard).

- LIEBRE** (1966), aturat, solter, membre banda d'adolescents del Canyeret, família treballadora immigrant (propietaris d'un bar), estil "new wave", 14-9-84, 10-10-84 (amb Angel, Vizcaino i Valentin).
- LOLA** (1962), professora Educació física, casada, família treballadora immigrant, moviment "hippie", 23-3-86 (amb Jon)
- LUISA** (1970) Fraga, estudiant, família treballadora, 25-5-89 (entrevista realitzada per Sandra Castells)
- LLUIS** (1927), jubilat, família petita burgesia (pare ferroviari), eix comercial, dependent de comerç, membre Acció Catòlica, Huracans, moviment catalanista, 2-12-87, 9-12-87, 14-12-87.
- MAGDA** (1928), mestra EGB, soltera, família de petits comerciants, eixample, estudis a l'Institut, membre Acció Catòlica, 10-3-88.
- MANEL** (1966), Bages, aturat, feines eventuais, família treballadora (pare pintor), barri dels Magraners, antic "punk", 10-10-84, 21-12-84.
- MANOLO** (1968), estudiant i treball de cambrer en el negoci familiar, nascut en un poble de Catalunya, a Lleida des de 1974, família classe obrera (entrevista realitzada per A.Campo Noguero, 1989).
- MARC** (1943), Llicenciat, artista, separat, pare mestre taller pintura, mare perruquera, Carrer Sant Antoni, membre JIC, Club Juvenil Llumí, moviments artístics anys 70-80, 25-2-89.
- MARIONA** (1950), L'Urgell (a Lleida des de 1965), Mestra, família treballadora d'origen pagès (pare pintor, mare modista); batxillerat per lliure, estudis a la Normal, membre Escoltisme, 25-2-89.
- MARIUS** (1942), funcionari, professor universitari, família benestant (pare majorista) estudis als Maristes, peritatge mercantil, membre Congregacions Marianes., oposició antifranquista, 9-4-88.
- MARCOS** (1928) Cantabria (a Lleida des dels anys 50), funcionari, casat, instructor Frente de Juventudes, OJE, professor Magisteri, Director Alberg Joventut, 23-12-87.
- MARIA** (1964), funcionària i estudiant universitària, petita burgesia (pares funcionaris), estudis a l'Institut, 4-8-84, 6-8-84, 16-8-84, 21-8-84.
- MARTI** (1961), barman, moviments parroquials, família petits botiguers, 4-8-85.
- MAURICI** (1973), Aitona (a Lleida des de 1987), estudiant 2n de BUP, família petita burgesia (pare banquer, mare mestressa de casa), residència d'estudiants, 6-V-1989 (entrevista realitzada per Fèlix Alberó).
- MIGUEL** (1951), Andalusia (a Lleida des dels anys 50), mecànic, casat, família treballadora immigrant, barri dels Magraners, aprenent en un taller mecànic, 14-11-87 (amb Felipe).
- NARCIS** (1925), administratiu, músic, grups musicals anys 50-60, 6-4-88 (amb Raül, Ximo i Pere).
- NEUS** (1948), periodista, casada, família treballadora (pare conserge), estudis al Cor de Maria i a l'Institut, moviments d'oposició al franquisme, militant PSUC, 7-4-88.
- ORIOL** (1953), professor universitari, família alta burgesia (pare empresari), eix comercial, estudis St. Jordi, membre Shalom, militant PCI-PTE, 7-12-87.

- PASQUAL** (1924), l'Urgell (a Lleida des de 1931), jubilat, casat, família menestral (orfe de pare, mare dispesera), barri antic, dependent de comerç, jugador de basquet, membre Huracans, 7-4-88.
- PAU** (1952), encarregat sala de ball, casat, família burgesa (pare industrial), estudis a l'Episcopal, membre PCI, fundador Cosa Nostra, Antares, Sala Europa, 16-3-88.
- PELAI** (1918), Segrià, jubilat, pagès, família pagesa, militant JCI-BOC-POUM, soldat durant la guerra, empresonat, resistència antifranquista, 5-XI-88.
- PERE** (1933) Barber, músic, família treballadora (pare fuster), membre grups musicals anys 50-70, 6-4-88, 12-4-88 (amb Raül, Narcís, Ximo).
- PILAR** (1962), estudiant universitària, treball a mitja jornada, família petita burgesia, estudis a l'Institut, zona "progre", 25-3-86.
- QUIM** (1968) Estudiant 2n. Enginyers Industrials, família petita burgesia (pare comerciant, mare administrativa), estudis al Col·legi Terraferma, 12-V-1989, 23-V-2989 (entrevista realitzada per Xavier Eritja).
- RAMIRO** (1915), Castella (a Lleida des de 1934), mestre jubilat, vidu, família de militars (barri antic), estudiant de magisteri, soldat a la guerra civil, 18-11-87.
- RAMON** (1946), mestre EGB, casat, família burgesia (pare passant de notari), eixample, estudis als Maristes i a l'Escola de Magisteri, membre Frente de Juventudes, OJE, 2-3-88, 3-3-88 (amb Jesús), 15-3-88.
- RAUL** (1914), Aragó (a Lleida des dels anys 20), barber, músic, membre de "Jimmy i els seus maniàtics" (posteriorment "Los maniáticos del Ritmo"), 6-4-88, 12-4-88 (amb Narcís, Ximo i Pere).
- RICARD** (1927), advocat, casat, família alta burgesia, eixample, estudiant Maristes, membre Congregacions Marianes, 13-6-87 (amb Cecília), 9-4-88.
- ROBERTO** (1950) Extremadura (a Lleida des de 1961), funcionari, solter, família treballadora immigrant, Secà de Sant Pere, aprenent i dependent de comerç anys 70, moviment "Cors Valents", 23-12-87.
- ROSA** (1949), mestressa de casa, casada, família treballadora, Balàfia, membre HOAC, PCI, CC.OO, PSUC, moviment veïnal, 2-3-88 (amb Victòria)
- ROSER** (1958), Aragó, mestra EGB, família funcionaris, estudiant a les Dominiques, membre moviments cristians, 5-12-87.
- SALVADOR** (1931), treballador, casat, família menestral, Barri de Sant Martí, Pardinyes després de casat, aprenent de mecànic, membre Orvepard, 12-1-88 (amb Tomàs).
- SARA** (1953) Professora FP, família treballadora (pare viatjant, mare mestressa de casa), barri Santa Maria Magdalena, simultaneïtat dels estudis amb el treball, estudis a l'Institut i a l'Estudi General de Lleida, membre CELL, PCI-PTE, Grup de Dones de Lleida, 16-4-89.
- SEBAS** (1961), transportista, família treballadora, zona "pija", 21-3-86 (amb Edu).
- SOFIA** (1955), administrativa banc, casada, família benestant, estudis al Mater Salvatoris, ex membre Opus, 11-1-88 (amb Ferran).

- TERESA** (1956), administrativa petita empresa, soltera, família treballadora, zona plaça Catalunya, estudis de comerç, 13-4-85.
- TOM** (1966), cel.lador, estudiant de batxillerat nocturn, família treballadora, barri de Pardinyes, moviment "rocker", 13-3-86 (amb Joan i Montse).
- TOMAS** (1946) Castella (a Lleida des de 1953), funcionari, advocat, solter, família treballadora immigrant, barri de Pardinyes, aprenent i botones anys 50-60, membre JOC, moviment veïnal al barri, president Orvepard, 12-1-88 (amb Salvador), 10-3-88.
- TONI** (1962), estudiant de batxillerat nocturn, família treballadora immigrant, membre Coordinadora d'Estudiants EMP, membre MOC, 1-7-87 (amb Alex, Amadeu i Angels)
- TONYO** (1969) estudiant de FP a l'Escola del Treball, família obrera (pare agent comercial, mare mestressa de casa), 4-IV-1989 (entrevista i transcripció realitzada per Joan Marquès Castelló)
- VALENTIN** (1969), aturat, feines eventuais, família treballadora, comunitat gitana de Lleida, membre banda adolescents del Canyeret, 14-9-84, 10-10-84 (amb Liebre, Vizcaino i Angel).
- VENTURA** (1955) Les Garrigues, a Lleida des de 1968, Professor FP, escriptor, família petits pagesos (pare pagès i jornaler), Estudis de l'Institut de Batxillerat i a l'Estudi General de Lleida, membre La Gralla i la Dalla, "Popa" i PSUC, 25-9-88.
- VICENÇ** (1936), Múrcia (a Lleida des dels anys 40), empresari, casat, família immigrant (pare comerciant), estudis als Maristes i treball a l'empresa familiar, 13-6-87 (amb Elena).
- VICTOR** (1953), guàrdia urbà, casat, família treballadora, barri carrer Alcalde Costa, músic, membre conjunts musicals anys 60-70, 25-1-88, 1-2-88 (afegeix autobiografia escrita).
- VICTORIA** (1955) Aragó (a Lleida des dels anys 60), administrativa, casada, família treballadora immigrant (pare transportista), Balàfia, membre JOC, moviment veïnal, Jove Guàrdia Roja, CC.OO, 2-3-88 (amb Rosa).
- VIZCAINO** (1968), aturat (ajuda familiar), solter, membre banda adolescents barri Canyeret, família treballadora, 14-8-84, 10-10-84 (amb Angel, Liebre, Valentín).
- XAVIER** (1958), arquitecte, família petita burgesia, barri antic, membre Escoltisme, membre moviments cristians, 24-5-87 (amb Albert i Alícia).
- XIMO** (1929), Noguera, pagès, músic, grups musicals anys 50 (amb Raül, Narcís i Pere), 12-4-88.

Apèndix II.

BIBLIOGRAFIA

La present bibliografia agrupa les referències que apareixen al llarg del text segons la fórmula de l'escola de Xicago (autor, any de publicació i pàgina de la cita). Consta de tres parts: 1) Bibliografia general (obres de teoria, antropologia, història i metodologia); 2) Bibliografia sobre joventut (estudis empírics, històrico-antropològics i teòrics); 3) Bibliografia sobre la ciutat de Lleida en el període contemporani (obres d'història, economia, geografia i assaig). Quan una referència pot adscriure's a més d'un apartat, apareix en el més inclusiu (per exemple: un llibre sobre metodologia en els estudis de la joventut apareix en la segona part; un sobre la joventut a Lleida en la tercera). Només són incloses les referències de llibres, *readings* o articles publicats en revistes científiques o de caire general. No apareixen, en canvi, les referències d'articles de publicacions locals, que són citades amb totes les dades al llarg del treball.

1. BIBLIOGRAFIA GENERAL

ABELLA, Ramon

1984 *La vida cotidiana bajo el régimen de Franco*, Argos Vergara, Barcelona.

ARANGUREN, José Luis L.

1976 *Los fascismos*, La Gaya Ciencia, Barcelona.

BALAN, Jorge (Ed.)

1974 *Las historias de vida en ciencias sociales. Teoría y práctica*, Nueva Visión, Buenos Aires.

BALAN, Jorge & JELIN, Elisabeth

1980 "La structure sociale dans la biographie individuelle", *Cahiers Internationaux de Sociologie*, vol. LXIX: 269-289.

BALANDIER, Georges

1984 "Quien es: Georges Balandier", *Debats*, 10, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, València: 103-106.

BARNET, M.

1979 *La canción de Rachel*, Laia, Barcelona.

1980 *Autobiografía de un cimarrón*, Siglo XXI, Madrid.

BARRERA, Andrés

1985 *La dialéctica de la identidad en Cataluña. Un estudio de antropología social*, CIS, Madrid.

BENEDICT, Ruth

1964 *El hombre y la cultura*, FCE, México.

BENET, Josep

1978 *Catalunya sota el règim franquista*, Barcelona, Blume.

BERGER, Peter & LUCKMANN, Thomas

1983 *La construcción social de la realidad*, Amorrortu, Buenos Aires.

BESTARD, Joan & CONTRERAS, Jesús

1987 *Bárbaros, paganos y primitivos. Una introducción a la antropología*, Barcanova, Barcelona.

BERTAUX, Daniel

1980 "L'approche biographique: sa validité méthodologique, ses potentialités", *Cahiers Internationaux de sociologie*, vol LXIX: 197-225.

1989 "Los relatos de vida en el análisis social", *Historia y Fuente Oral*, Barcelona, 1: 87-96.

BLANCHARD, Kendall & CHESKA, Alyce

1986 *Antropología del deporte*, Bellaterra, Barcelona.

BLOCH, Marc

1949 *Apologie pour l'histoire ou métier d'historien*, Armand Colin, Paris.

BORDERIAS, Cristina

1886 "Identidad femenina y cambio social en Barcelona entre 1920 y 1980", in M.VILANOVA (Ed.), *El poder en la sociedad. Historia y Fuente Oral*. Armando Bosch, Barcelona: 35-52.

BORZEIX, Annie & MARUANI, Margaret

1986 "La memoria como un objetivo de poder y la duplicidad insoslayable del oficio de sociólogo", in M.VILANOVA (Ed.), *El poder en la sociedad. Historia y Fuente Oral*. Armando Bosch, Barcelona: 109-120.

BOTEY, Francesc

1980 *Estudi antropològic de cinquanta-quatre relats d'immigració*, Tesi de llicenciatura, UAB, publicada per la Diputació de Barcelona, 1988 Barcelona.

BOURDIEU, Pierre

1979 *La distinction, critique sociale du jugement*, Ed. du Minuit, Paris.

BOVER, Andreu

1986 *Arbúcies. Estudi del medi i formes de vida (1743-1940)*, Diputació de Girona, Girona.

BRANDES, Stanley

1983 "Les autobiografies etnogràfiques en l'antropologia americana", *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, Tarragona, 2: 99-130.

BRAUDILLARD, Jean

1970 *La société de consommation*, Gallimard, Paris.

BUXO, Maria Jesús

1978 *Antropología de la mujer: Cognición, Lengua e Ideología Cultural*, Promoción Cultural, Barcelona.

CALLEDE, Jean Paul

1985 "La sociabilité sportive. Intégration sociale et expression identitaire", *Ethnologie Française*, XV, 4.

CARDUS, Salvador

1985 *Saber el temps. El calendari i la seva significació en la societat moderna*, Alta Fulla, Barcelona.

CATANI, Maurizio

1982 *Tante Suzanne. Une histoire de vie sociale*, Librairie des Méridiens, Paris.

1983 "L'histoire de vie de Tante Suzanne est un échange oral ritualisé", in DELHEZ-GARLET & CANTANI, *Individualisme et autobiographie en Occident*, Université de Bruxelles, Bruxelles: 63-72.

1984 "Approccio biografico, formazione e autoformazione", *La Critica Sociologica*, 71: 153-9.

CAVALLARO, Renato

1981 *Storie senza storia. Una indagine sull'emigrazione calabrese in Gran Bretagna*, Centro Studi Emigrazione, Roma.

1985 "Sociologia e storie di vita: il testo, il tempo e lo spazio", in M.I.MACIOTTI (Ed.), *Biografia, Storia, Società*, Liguori, Napoli: 57-72.

CIRESE, Alberto M.

1971 *Cultura egemonica e culture subalterne*, Palumbo Palermo.

1973 *Folklore e antropologia, tra storicismo e marxismo*, Palumbo, Palermo.

CLASTRES, Pierre

1974 *La société contre l'Etat*, Minuit, Paris.

CLEMENTE, P., MEONI, M.L., SQUILLACCIOTTI, M.

1976 *Il dibattito sul folklore in Italia*, Edizioni di Cultura Popolare, Milano.

COLOMER, Josep Maria

1978 *Els estudiants de Barcelona sota el franquisme*, Curial, Barcelona.

1980 *Les ideologies de l'antifranquisme*, Dopesa, Barcelona.

COLOMER, J.M., AINAUD, J.M. i DE RIQUER, Borja

1978 *Els anys del franquisme*, Dopesa, Barcelona.

COMAS, Dolors

1988 "El cicle de la vida familiar: condició social i imatges culturals sobre les dones", in M.NASH (Ed.), *Més enllà del silenci. Les dones en la història de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Barcelona: 265- 282.

COMAS, Dolors & ASSIER-ANDRIEU, Louis

1988 "Grupos domésticos y transición social", in *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, 6, Tarragona: 7-16.

COMAS, Dolors & PUJADAS, Joan Josep

1983 "Antropologia catalana o antropologia a Catalunya? Tradicions i nous enfocaments", in *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, 2, Tarragona: 71-98.

1985 *Aladradas y güellas. Trabajo, sociedad y cultura en el Pirineo aragonés*, Anthropos, Barcelona.

COMELLES, Josep Maria

1981 *El proceso de institucionalización en las sociedades complejas: el caso de la Asistencia Psiquiátrica en Catalunya*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona.

1984 "Antropologia sin colonialismo. La profesión de antropólogo y el desarrollo del Estado en la España contemporánea", *III Congreso de Antropología*, Donostia.

- 1988 "La antropología en la España actual. Del modelo antropológico clásico a los nuevos objetos de estudio", III Col.loqui de l'ICA, *L'antropologia a la societat*, Barcelona.
- CONTRERAS, Jesús
- 1983 "L'antropologia de les societats complexes", in DD.AA. *Antropologia d'avui*, Daimon, Barcelona.
- CONTRERAS, Jesús & PRAT, Joan
- 1984 *Les festes populars*, Dopesa.
- CUCO, Josepa
- 1981 "Condicions de treball i duplicitat de models d'actuació laboral. Dos factors que dificulten l'aparició d'una consciència de conflicte entre els col·lidors valencians", in *Quaderns de l'ICA*, 3/4, maig: 5-24.
- 1988 "Associacionisme, temps lliure i esport", comunicació presentada al III Col.loqui de l'ICA, *L'antropologia a la societat*, Barcelona.
- CUEVAS, Tomasa
- 1985 *Cárcel de mujeres (1939-1945)*, Sirocco, Barcelona.
- 1986 *Mujeres de la resistencia*, Sirocco, Barcelona.
- CULLA, Joan B. & DE RIQUER, Borja
- 1989 *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*, Història de Catalunya, dirigida per Pierre Vilar, Vol VII, Edicions 62, Barcelona.
- DEL VALLE, Teresa
- 1985 *Mujer vasca: imagen y realidad*, Anthropos, Barcelona.
- DE MARTINO, Ernesto
- 1962 *Furore simbolo valore*, Saggiatore, Milano.
- 1977 "Intorno a una storia del mondo popolare subalterno", in C.PASQUINELLI, *Antropologia culturale e questione meridionale*, La Nuova Italia, Firenze: 48-71 (orig. 1949).
- DE MIGUEL, Amando
- 1975 *Sociología del franquismo*, Euros, Barcelona.
- DE MIGUEL, Amando de & OLTRA, Benjamín
- 1978 "Bonapartismo y catolicismo: Una hipótesis sobre los orígenes ideológicos del franquismo", in *Papers. Revista de Sociología*, Universitat Autònoma de Barcelona, 8: 53-102.
- DIVERSOS AUTORS
- 1977 "Oral History: fra antropologia e storia", *Quaderni Storici*, 35 (monogràfic).
- 1978 "El régimen franquista", *Papers. Revista de Sociología*, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, n.8 (monogràfic).
- 1980 "Histoires de vie et vie sociale", in *Cahiers Internationaux de sociologie*, Vol LXIX, PUF, Paris (monogràfic).
- 1984 "La sociología de la vida cotidiana", in *Debats*, Institució Alfons el Magnànim, València, 10: 86-106.

1987 *Gramsci: le sue idee nel nostro tempo*, L'Unità, Roma.

DOUGLAS, Mary

1978 *Símbolos naturales*, Alianza, Madrid.

DURAN, Maria Angeles

1986 *La jornada interminable*, Icaria, Barcelona.

ECO, Umberto

1975 *Apocalípticos e integrados*, Ariel, Barcelona.

ELLWOOD, Seelagh

1984 *Prietas las filas. Historia de Falange Española, 1933-1983*, Crítica, Barcelona.

ESTEBAN, Miguel Angel

1987 "La categorización política del franquismo", *Brocar. Cuadernos de Investigación Histórica*, Universidad de Zaragoza, Colegio Universitario de la Rioja, 13: 11-26.

ESTEVA FABREGAT, Claudi

1971 "Para una teoría de la aculturación en el Alto Aragón", *Ethnica*, Barcelona, 2.

1978 *Antropología Industrial*, Antrhopos, Barcelona.

1984 "Subcultura, clase social y clase cultural", in *Estado, etnicidad y biculturalismo*, Península, Barcelona: 51-61.

ESTIVILL, Jordi

1985 "Dues princeses sense mirall. Cultura obrera versus cultura popular", in LLOPART, PRAT & PRATS (Eds.), *La cultura popular a debat*, Alta Fulla, Barcelona: 90-99.

ESPASA, Ramon

1989 *La utopia quotidiana*, Nous Horitzons-Columna, Barcelona.

EVANS PRITCHARD, E.E.

1977 *Los nuer*, Anagrama, Barcelona.

FEIXA, Carles

1987 "Més enllà d'Eboli. Gramsci i l'antropologia italiana", *Nous Horitzons*, 105: 28-41 i 109: 21-32.

FERNANDEZ, Mercedes

1984 *Estudio antropológico: una comunidad judía*, Mitre, Barcelona.

FERRAROTTI, Franco

1959 *Piccola città*, Liguori, Napoli.

1974 *Dal documento alla testimonianza. L'uso della fotografia nelle scienze sociali*, Liguori, Napoli.

1981 *Storia e storie di vita*, Laterza, Bari.

1981 *Vite di periferia*, Mondadori, Milano.

1986 *La storia e il quotidiano*, Laterza, Bari.

FIRTH, Raymond

1963 *We, the Tikopia*, Beacon Press, Boston (orig. 1936).

FLANDRIN, Jean Louis

1977 *Orígenes de la familia moderna*, Critica, Barcelona.

FOLGUERA, Pilar

1984 "La historia oral como fuente para el estudio de la vida cotidiana de las mujeres", in *Actas de las II Jornadas de Investigación Interdisciplinaria sobre la Mujer*, Seminario de Estudios de la Mujer de la Universidad Autónoma de Madrid: 177-221.

FONTANA, Josep (Dir.)

1986 *España bajo el franquismo*, Crítica, Barcelona.

FOUCAULT, Michel

1981 *Vigilar y Castigar*, Siglo XXI, Madrid.

FRASER, Ronald

1979 *Recuérdalo tú y recuérdalo a otros. Historia oral de la guerra civil española*, Crítica, Barcelona, 2 vols.

1985 *Mijas: República, guerra y franquismo en un pueblo andaluz*, Antoni Bosch Editor, Barcelona.

FRANÇOIS, Etienne

1984 "Historia oral y nazismo", *Debats*, n.10, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, València: 66-67.

FREEMAN, Derek

1984 *Margared Mead and Samoa. The making and undmaking of an anthropological myth*, Penguin Books, London.

FREUD, Sigmund

1973 *Tres ensayos sobre teoría sexual*, Alianza, Madrid.

1978 *El malestar de la cultura*, Alianza, Madrid.

FRIGOLE, Joan

1980 "Inversió simbòlica i identitat ètnica: una aproximació al cas de Catalunya", *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 1: 3-28.

1985 "Cultura popular i sistema de classes: Una breu nota", in LLOPART, PRAT & PRATS (Eds.), *La cultura popular a debat*, Alta Fulla, Barcelona: 87-89.

GAGNON, Nicole & HAMELIN, Jean

1978 *L'Histoire orale*, Edisem, Montréal.

GARCIA, M. Soledad

1977 *Desarrollo social y formación social en el área de Barcelona*, Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona.

- GARCIA NIETO, M.C & DONEZAR, J.M.,
1975 *La España de Franco, 1939-1973*, Guadiana, Madrid
- GERMANI, Gino
1975 *Autoritarismo, fascismo e classi sociali*, Il Mulino, Bologna.
- GINER, Salvador
1987 "Hegemonia i dominació a Catalunya", in *Visió de Catalunya*, Diputació de Barcelona, Barcelona.
- GINER, S., PEREZ YRUELA, M. & SEVILLA GUZMAN, E.
1978 "Despotismo moderno y dominación de clase. Para una Sociología del Régimen Franquista", in *Papers. Revista de sociologia*, Universitat Autònoma de Barcelona, 8: 103-142.
- GINZBURG, Carlo
1981 *El queso y los gusanos*, Muchnick, Barcelona (orig. *Il formaggio e i vermi*, Einaudi, Torino, 1976).
1986 *Miti, emblemi, spie. Morfologia e storia*, Einaudi, Torino.
- GRAMSCI, Antonio
1975 *Quaderni del carcere*, edició crítica de l'Istituto Gramsci, a cura de Valentino GERRATANA, 4 vols., Einaudi, Torino.
1977 *Lettere dal carcere*, Einaudi, Torino.
- GUASCH, Oriol
1987 *De la peineta al cuero. Los homosexuales en la Catalunya de la transición*, Tesi de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, Tarragona.
- GUBERN, Romà
1985 "Cultura popular i cultura de masses", in LLOPART, PRAT & PRATS (Eds.), *La cultura popular a debat*, Alta Fulla, Barcelona: 110-114.
- HAJNAL, John
1953 "Age at Marriage and Proportions Morrying", in *Population Studies*, VII, 2: 111-136.
- HALL, Stuart
1981 "Per la crítica del concetto di popolare", *I giorni cantati*, 1: 109-121.
- HANNERZ, Ulf
1986 *Exploración de la ciudad*, FCE, Mexico (orig. *Exploring the city*, 1980).
- HANSEN, Edward
1975 "Brindando por la prosperidad: el rol de la cultura de bar y la formación de coaliciones en la modernización del Alt Penedès", *Ethnica*, 10: 49-63.
- HARRIS, Marvin
1979 *El desarrollo de la teoría antropológica*, Siglo XXI, Madrid.
1980 *Vacas, cerdos, guerras y brujas*, Alianza, Madrid.

1984 *La cultura norteamericana contemporánea*, Alianza, Madrid.

HELLER, Agnès

1977 *Sociología de la vida cotidiana*, Península, Barcelona.

HERMET, Guy

1971 *La politique dans l'Espagne franquiste*, Armand Colin, Paris.

HUGUES, G.C.

1974 *Eskimo Boyhood. An autobiography in Psychosocial perspective*, University Press of Kentucky.

JOUTARD, Philippe

1984 "El tratamiento del documento oral", *Debats*, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, València, 10: 72-84.

JULIANO, Dolores

1985 "Una subcultura negada: l'àmbit domèstic", in LLOPART, PRAT & PRATS (Eds.), *La cultura popular a debat*, Alta Fulla, Barcelona: 39-48.

1987 "Los rituales como dramatización de la estructura social", in *Antropologies*, Barcelona, 0: 9-14.

LANTERNARI, Vittorio

1976 *Folklore e dinamica culturale*, Liguori, Napoli.

LEFEBVRE, Henri

1961 *Critique de la vie quotidienne*, Paris.

LEJEUNE, Philippe

1989 "Memoria, diálogo y escritura", *Historia y fuente oral*, 1, Barcelona: 33-67.

LE ROY LADOURIE, Emmanuel

1980 *Montaillou, village occitan, de 1292 à 1324*, Gallimard, Paris.

LEVI-STRAUSS, Claude

1974 *Anthropologie Structurale*, Plon, Paris.

1977 *L'identité*, PUF, Paris.

LEWIS, Oscar

1971 *Los hijos de Sanchez*, Moritz, Mexico.

1981 *La cultura de la pobreza*, Anagrama, Barcelona.

LINZ, Juan J.

1974 "Una teoría del régimen autoritario. El caso de España", in M.FRAGA (Ed.), *La España de los años setenta*, Moneda y Crédito, Madrid: 1467-1531 (orig. 1964).

1978 "Una interpretación de los regímenes autoritarios", in *Papers. Revista de Sociología*, Universitat Autònoma de Barcelona, 8: 11-26.

LOMBARDI SATRIANI, Luigi M.

- 1978 *Apropiación y destrucción de la cultura de las clases subalternas*, Nueva imagen, México (orig. *Folklore e Profitto*, Guaraldi, Florència, 1973).
1980 *Antropologia culturale. Analisi della cultura subalterna*, Rizzoli, Milano (orig. 1968).

LLADONOSA, Manuel

- 1989 *Sindicalistes i llibertaris. L'experiència de Camil Piñón*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona.

LLOBERA, Josep Ramon

- 1980 "Postscriptum", in *La Antropologia como ciencia*, Anagrama, Barcelona.
1986 "Fieldwork in southwestern Europe. Anthropological Panacea or Epistemological Straitjacket", *Critique of Anthropology*, vol VI, 2: 25-33.

LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, LI.

- 1985 *La cultura popular a debat*, Alta Fulla, Barcelona.

MACIOTTI, Maria Immacolata (Ed)

- 1985 *Biografia, Storia, Società*, Liguori, Napoli.

MAESTRE ALFONSO, Juan

- 1976 *Testimonio de un rebelde*, Edicusa, Madrid.

MALINOWSKI, Bronislaw

- 1973 *Los argonautas del Pacífico oriental*, Península, Barcelona.
1977 *Los jardines del coral*, Labor, Barcelona.

MARSAL, Juan F.

- 1972 *Hacer la América. Biografía de un emigrante*, Ariel, Barcelona.
1979 *Pensar bajo el franquismo. Intelectuales y política en la generación de los años 50*, Península, Barcelona.

MARTIN, M.Kay & VOORIES, Barbara

- 1981 *La mujer: un enfoque antropológico*, Anagrama, Barcelona.

MARTINEZ ALIER, Juan

- 1978 "Notas sobre el franquismo", in *Papers. Revista de Sociología*, Universitat Autònoma de Barcelona, 8: 27-52.

MARX, Karl

- 1975 *Contribución a la crítica de la economía política*, FCE, Mexico.

MARX, Karl & ENGELS, Friedrich

- 1971 *La ideología alemana*, Grijalbo, Barcelona.

McDONOUGH, Gary

- 1986 *Good families of Barcelona*, Princeton, University Press (versió castellana a Omega, Barcelona).

MONJO, Anna

- 1986 "Militantes y afiliados cenetistas en los años 30", in M.VILANOVA (Ed.), *El poder en la sociedad. Historia y Fuente Oral*. Armando Bosch, Barcelona: 95-108.

MONTALDI, Dino

- 1961 *Autobiografia della leggera*, Einaudi, Torino.

MORIN, Françoise

- 1980 "Pratiques anthropologiques et histoire de vie", in *Cahiers Internationaux de Sociologie*, Vol LXIX: 313-339.

NAROTZKY, Susana

- 1988 *Trabajar en familia. Mujeres, hogares y talleres*, Edicions Alfons el Magnànim, València.

NASH, Mary

- 1988 (Ed.) *Més enllà del silenci. Les dones en la història de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- 1988 "Política, condició social i mobilització femenina: les dones a la Segona República i a la Guerra Civil", in *ibid.*: 243-264.

NOGUE, Joan

- 1986 *Geografia humanística de la Garrotxa*, Diputació de Girona, Girona.

ORTEGA Y GASSET, José

- 1955 *Obras completas*, Revista de Occidente,, Madrid.
- 1983 *La rebelión de las masas*, Orbis, Barcelona.

PADIGLIONE, Vincenzo

- 1978 *Al di là del folklore*, Minerva, Roma.
- 1978b *L'amicizia. Storia antologica di un bisogno straniato*, Savelli, Roma.
- 1979 "Osservatore e osservato: problemi di conoscenza e rappresentazione. La vicenda Scotellaro", in *Problemi del socialismo*, 15: 167-209.
- 1985 "Per un interscambio fra letteratura e scienze sociali: l'autobiografia e i suoi generi", in M.I.MACIOTTI (Ed.), *Biografia, Storia, Società*, Liguori, Napoli: 167-182.

PADIGLIONE, V., CANEVACCI, M. & PANUNZIO, M.

- 1984 *Lo sport tra natura e cultura. La costruzione sociale dell'aggressività, della competizione e della solidarietà nello sport*, Guida, Napoli.

PARK, R.E., BURGESS, E. & MCKENZIE, D.

- 1967 *The city*, Chicago University Press (orig. 1925).

PASOLINI, Pier Paolo

- 1972 *Una vita violenta*, Rizzoli, Napoli.

PASSERINI, Luisa

- 1978 (Ed.) *Storia orale. Vita quotidiana e cultura materiale delle classi subalterne*, Rosenberg & Sellier, Torino.

1984 *Torino operaia e fascismo: una storia orale*, Laterza, Roma-Bari.

PASSERINI, L., LEVI, G., & SCARAFFIA, L.

1977 "Vita quotidiana in un quartiere operaio de Torino fra le due guerre: l'apporto della storia orale", *Storia Orale: fra Antropologia e Storia, Quaderni Storici*, 35: 430-446.

PAYNE, Stanley G.

1965 *Falange. Historia del fascismo español*, Ruedo Ibérico, Paris.

1987 *El régimen de Franco*, Alianza, Madrid.

POIRIER, J., CLAPIER-VALLADON, S., RABAUT, P.

1983 *Les récits de vie. Théorie et pratique*, PUF, Paris.

PORTELLI, Alessandro

1980 "Ricerca sul campo, intervento politico, organizzazione di classe", in *Studi Antropologici italiani e rapporti di classe*, Franco Angeli, Milano.

1982 "Dividing the word. Sound and space in cultural transition", in *IV Colloque Internationale d'Histoire Orale*, Aix en Provence: 399-414.

1985 *Biografia di una città, Terni, storia e racconto (1830-1985)*, Einaudi, Torino.

1987 "La Scuola Italiana di fonti Orali", *Primo Maggio*, 26: 49-50.

1989 "Historia y memoria. La muerte de Luigi Trastulli", *Historia y Fuente Oral*, n.1: 5-33.

e.p. "The best garbage man. Life and times of Valtero Peppoloni, worker", article en tràmits de publicació.

PRAT, Joan

1984 "Religiositat popular o experiències religioses ordinàries? Estat de la qüestió i hipòtesis de treball", *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, 2: 47-69.

1985 "Reflexions entorn la pràctica etnogràfica i el treball de camp", in LLOPART, PRAT & PRATS (Eds.), *La cultura popular a debat*, Alta Fulla, Barcelona: 124-142.

PRAT, Joan (Coord.)

1985-86 "Trenta anys de literatura antropològica sobre Espanya", *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, ns. 4-5, Tarragona.

PRATS, Llorenç

1985 "Sobre el caràcter conservador de la cultura popular", in LLOPART, PRAT & PRATS (Eds.), *La cultura popular a debat*, Alta Fulla, Barcelona: 72-80.

1988 *El mite de la tradició popular*, Ed. 62, Barcelona.

PROVANSAL, Danielle

1981 *Estudi antropològic de Sant Cugat del Vallès*, Mecnografiat.

1983 "Metodologia, interdisciplinarietat i antropologia urbana", *Comentaris d'Antropologia cultural*, 4: 23-33.

1985 "Cultura refugi, contracultura i etnicitat", in LLOPART, PRAT & PRATS (Eds.), *La cultura popular a debat*, Alta Fulla, Barcelona: 39-48.

PUELLES BENITEZ, Manuel

1986 *Educación e Ideología en la España Contemporánea*, Labor, Barcelona.

PUJADAS, Joan J.

1989 "Presente y futuro de la antropología urbana en España", *II Jornadas de Antropología de Madrid*, Octubre, Madrid, mecanografiat.

PUJADAS, Joan J. & COMAS, Dolors

1982 "Identitat catalana i símbols culturals", *Ciència*, 15: 28-33.

PUJADAS, Joan J. & BARDAJI, Federico

1987 *Los barrios de Tarragona*, Ajuntament de Tarragona, Tarragona.

RACIONERO, Luís

1983 *Del paro al ocio*, Barcelona, Anagrama.

RAVENTOS Joan & RAVENTOS, Jacint

1974 *Dos infants i la guerra*, Barcelona.

ROCA, Francesc (a cura de)

1988 *Marxisme de consum diari*, Nous Horitzons-Columna, Barcelona.

ROMA, Josefina

1978 "Identitat nacional al Segrià", in *II Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans*, Ciutat de Mallorca.

ROMANI, Oriol

1979 *Droga i "consensus" social*, Tesi de Llicenciatura, Universitat de Barcelona.

1982 *Droga i subcultura. Una història cultural del "haix" a barcelona*, Tesi doctoral inèdita, Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona.

1983 *A tumba abierta. Autobiografía de un grifota*, Anagrama, Barcelona.

1984a "Les històries de vida: algunes consideracions sobre les relacions informant-investigador", in *Col.loqui sobre les Fonts Orals*, Facultat de Filosofia i Lletres, Palma de Mallorca.

ROMANI, Oriol & FUNES, Jaume

1985 *Dejar la heroína*, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Madrid.

RUEDO IBERICO

1976 *Libro blanco sobre las cárceles franquistas, 1939-1976*, Colectivo 36, Ediciones de Ruedo Ibérico, Paris.

SAMUEL, Raphael

1978 "La storia de la gente comune", in L.PASSERINI (Ed.) *Storia orale. Vita quotidiana e cultura materiale delle classi subalterne*, Rossenberg & Sellier, Torino: 107-112.

1984 "Desprofesionalizar la historia", in *Debats*, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 10: 57-71.

SAN ROMAN, Teresa

1976 *Vecinos gitanos*, Akal, Madrid.

1984a *Gitanos de Madrid y Barcelona. Ensayos sobre aculturación y etnicidad*, UAB, Bellaterra.

- 1984b "Sobre l'objecte i el mètode de l'antropologia", *Quaderns de l'ICA*, 5: 122-133.
- 1984c "Antropología aplicada y relaciones étnicas", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 27: 175-183.
- 1988 "Perspectivas de la vejez", III Col.loqui de l'ICA, *L'antropologia a la societat*, Barcelona.
- SAN ROMAN, Teresa i altres
- 1975 *Gitanos al encuentro de la ciudad. Del chalaneo al peonaje*, Cuadernos para el Diálogo, Madrid.
- SANZ, Gonçal
- 1988 *Estrategia empresarial y relaciones laborales; cultura y trabajo en una industria informal*, mecanografiat.
- SHAW, Clifford R.
- 1930 *The Jack-Roller*, University of Chicago Press.
- SOLE SABATE, Josep Maria
- 1986 *La repressió franquista a Catalunya*, Ed. 62, Barcelona.
- TAMAMES, Ramon
- 1978 *La República. La era de Franco*, Historia de España Alianza, Madrid.
- TERRADAS, Ignasi
- 1979 *Les colònies industrials. Un estudi entorn del cas de l'Ametlla de Merola*, Laia, Barcelona.
- 1983 "La història de les estructures i la història de la vida", in *III Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca.
- TERRAY, Emmanuel
- 1977 "Clases y conciencia de clase en el reino aborígon de Gyamán", in M.BLOCH (Ed), *Análisis marxistas y antropología social*, Anagrama, Barcelona.
- THOMPSON, Edward P.
- 1979 *Tradición, revuelta y conciencia de clase*, Crítica, Barcelona.
- 1983 *Miseria de la teoría*, Crítica, Barcelona.
- THOMPSON, Paul
- 1978 "Gli Edoardiani", in PASSERINI (Ed.) *Storia orale. Vita quotidiana e cultura materiale delle classi subalterne*, Rosenberg & Sellier, Torino: 197-244.
- 1984 "La historia oral y el historiador", in *Debats*, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 10: 52-56.
- 1986 "Espacio y poder entre los hombres y las mujeres de las comunidades marítimas", in M.VILANOVA (Ed.) *El poder en la sociedad. Historia y Fuente Oral*. Armando Bosch, Barcelona: 23-34.
- 1988 *La voz del pasado. Historia oral*, Edicions Alfons el Magnànim, València. (orig. *The voice of the past*, 1978).

- TUÑÓN DE LARA, Manuel et al
1977 *Ideología y sociedad en la España contemporánea. Para un análisis del franquismo*, Edicusa, Madrid.
- TURNBULL, Colin
1984 *Los pigmeos, el pueblo de la selva*, Javier Vergara, Buenos Aires, (orig. 1961).
- TUSELL, Javier
1988 *La dictadura de Franco*, Alianza, Madrid.
- VAN GENNEP, Arnold
1987 *Los ritos de paso*, Taurus, Madrid (orig. 1909)
- VAZQUEZ MONTALBAN, Manuel
1971 *Crónica sentimental de España*, Lumen, Barcelona.
- VEGA, Eulàlia
1986 *La CNT i els sindicats d'oposició a Catalunya i al País Valencià (1930-36)*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- VEGA, Eulàlia, INIESTA, Montserrat i FEIXA, Carles
1989 "Recuperar la memòria, conservar les veus. Proposta d'un arxiu de fonts orals", in *I Jornades sobre el Patrimoni Etnològic a les terres de Ponent i a l'Alt Pirineu*, Estudi General de Lleida, en tràmits de publicació.
- VERDEAUX, François
1978 "Appartenance et Dépendence. L'exemple du système de classes d'âge dels Aïzi", *Cahier d'Etudes Africains*: 435-461.
- VILANOVA, Mercè
1985 "La història oral: una forma de dialogar", in LLOPART, PRAT & PRATS (Eds.), *La cultura popular a debat*, Alta Fulla, Barcelona: 128-133.
1986 (Ed.) *El poder en la sociedad. Historia y Fuente Oral*. Armando Bosch, Barcelona.
- VILAR, Sergio
1977 *La naturaleza del franquismo*, Península, Barcelona.
- VINYES, Ricard
1983 *La Catalunya internacional. El frontpopulisme en l'exemple català*, Curial, Barcelona.
1988 "Un exemple de cultura democràtica i societat urbana a Barcelona", *Revista de Catalunya*, 21: 50-62.
1989 *La presència ignorada. La cultura comunista a Catalunya (1940-1931)*, Ed 62, Barcelona.
- VOORIES K. & MARTIN
1981 *La mujer: un enfoque antropológico*, Anagrama, Barcelona.
- WILLIAMS, Raymond
1961 *The Long revolution*, London.

1974 *Cultura i Societat (1780-1950)*, Laia, Barcelona (original 1958).

WRIGHT MILLS, C.

1977 *La imaginación sociológica*, FCE, Mexico (orig. 1959).

ZINO, Julio

1986 *Cárcel y drogas: aspectos de una relaciones*, Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona.

2. BIBLIOGRAFIA SOBRE JOVENTUT

ABELES, Marc & COLLARD, Chantal (Eds)

1985 *Age, pouvoir et société en Afrique Noire*, Karthala, Montréal.

ALBO MARTI, Ramon

1942 *Cuatro colonias agrícolas para menores moralmente abandonados*, J. Horta y Cia S.L., Barcelona.

1955 *Siguiendo mi camino: en el quincuagésimo aniversario de la Obra de Protección de Menores, 1904-1954*, La Hormiga de Oro, Barcelona.

ALLEN, Sheila

1971 "Clase, cultura y generación", in *Revista del Instituto de la Juventud*, n. 33: 186-196.

ALLERBECK, Klaus & ROSENMAYR, R.

1979 *Introducción a la sociología de la juventud*, Kapelusz, Buenos Aires.

ALTIERI, L. et al.

1983 *Tempo di vivere: nuove identità e paradigma giovanile dopo il 77*, Milano, Angeli.

ARANGUREN, José Luis

1961 *La juventud europea y otros ensayos*, Barcelona, Seix Barral, 1961.

1973 "Las subculturas juveniles", in *El futuro de la Universidad y otras polémicas*, Taurus, Madrid.

1982 *Bajo el signo de la juventud*, Salvat, Barcelona.

1986 "La juventud europea a lo largo de cuarenta años", in *Papers*, 25: 19-22.

ARIES, Philippe

1973 *L'enfant et la vie familiale dans l'Ancien Régime*, Seuil, Paris.

ARRIACA, J de.

1967 *Cancionero de juventudes*, Doncel, Madrid.

ARTIGUE, Jordi

1983 "La personalitat durant 14 mesos". La reforma de la mili, in *Papers de Joventut*, n.13: 42-3.

ASSOULINE, David & ZAPPI, Sylvia

1987 *Nuestra primavera en invierno. El movimiento estudiantil de noviembre-diciembre de 1986*, Pandora, Barcelona.

BALANDIER, Georges

1975 "Padres e hijos, mayores y menores", *Antropo-lógicas*, Península, Barcelona.

BARNILS, Ramon

1970 "Boïtes", in *Oriflama*, n. 93: 29-32.

BARRAGAN, et alt

1979 *La crisis del movimiento juvenil en las sociedades capitalistas*, Ed. de la Torre, Madrid.

BELASCOAIN, Ricard et alt

1986 *D'esquena al mirall. Estudi dels joves a Vilanova*, Ajuntament de Vilanova.

BELTRAN, M.

1985 "La Subcultura Juvenil", in *Informe Sociológico sobre la juventud en España 1960-1982*, Fundación Santa María, Madrid.

BELLERATE, Bruno

1979 "La gioventù nella storia", in G.LUTTE (Ed.), *La condizione giovanile*, Pistoia, Roma: 125-146.

BERNARDI, Bernardo

1985 *Age class systems*, Cambridge University Press, New York.

BERNEY, J., ROCA, J., & VERDAGUER, J.

1983 *Un estudi de la joventut a Terrassa*, Consell de la Joventut de Terrassa.

BLOCH H. & NIEDERHOFFER, A.

1958 *The gang*, New York, Philosophical Library.

BLOS, Peter

1979 *La transición adolescente*, Amorrortu, Buenos Aires.

BONAL, Raimon

1979 (Et. alt) *La delinqüència juvenil avui. El cas de Mataró*, Fundació Jaume Bofill.

1985 (Ed.) *La joventut a les comarques gironines*, SERGI-F.Bofill-Generalitat de Catalunya, Barcelona.

BONANNO, I.

1985 *I giovani e la musica rock*, tesi di laurea, Università La Sapienza, Roma.

BONDI, Carlo

1984 *Vita da Rock. Viaggio tra i gruppi musicali giovani di bologna*, Franco Angeli, Milano.

BONTE, Pierre

- 1985 "Structures d'âge, organisation familiale et système de parenté en Afrique de l'Est", in ABELES & COLLARD (Eds.), *Age, pouvoir et société en Afrique Noire*, Karthala, Montréal: 57-90.

BORDAS, Pere

- 1981 *La joventut avui a Catalunya*, Consell Nacional de la Joventut de Catalunya, Barcelona.

BORDERIAS, Cristina

- 1987 "Estratègies familiars i trajectòries socials femenines", in UCELAY (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX. Materials per a una història*, Diputació de Barcelona, Barcelona: 437-445.

BOURDIEU, Pierre

- 1980 "La jeunesse n'est qu'un mot", in *Questions de Sociologie*, Ed du Minuit, Paris, pp. 143-154.
1986 "De quoi parle-t-on quand on parle du 'problème de la jeunesse'?", in F. PROUST (Ed.), *Les jeunes et les autres*, Centre de Recherche Interdisciplinaire de Vaucresson, Paris, Vol II: 229-234.

BOURDIEU, P. & PASSERON, J.C.

- 1981 *La reproducción. Elementos para una teoría del sistema de enseñanza*, Laia, Barcelona.

BOZON, Michel

- 1981 *Les conscrits*, Berger-Levrault, Paris.

BRAKE, Edward

- 1983 *Comparative Youth Culture*, Routledge & Kegan Paul, Londres.

BUEDO, Eliseo

- 1969 "La juventud, viejo problema", in *Revista del Instituto de la Juventud*, 22: 47-61.

CAIOLI, L. et alt

- 1986 *Bande: un modo di dire. Rockabilles, mods, punks, Unicopilli*, Milano.

CALVO, Tomás

- 1980 "Juventud y cambio social. Marginación o protagonismo", in *De Juventud*, 1: 149-163.
1982 "Estudio sociológico y antropológico sobre la juventud gitana", in *De Juventud*, Madrid, 5: 59-86.
1985 "Etnicidad y cambio cultural en la juventud gitana", in *Actas del II Congreso de Antropología*, Madrid: 198-207.

CAMILLERI, Carmel

- 1973 *Jeunesse, famille et développement*, CNRS, Paris.

CANDEL, Francesc

- 1968 *Ser obrero no es ninguna ganga*, Ariel, Barcelona.
1986 *Hay una juventud que aguarda*, Plaza y Janés, Barcelona.

CANNEVACCI, Massimo

- 1982 "Irreproducibilità e movimento", in *I giorni cantati*, 2-3: 96-105.

CAPMANY, Maria Aurèlia

- 1969 *La joventut, és una nova classe?*, Ed. 62, Barcelona.

CARANDELL, Josep Maria

- 1973 *La protesta juvenil*, Salvat, Barcelona.

CARDUS, Salvador, ESTRUCH, Joan

- 1984 *Les enquestes a la Joventut de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
1985 "Petita història de joves, sastres i sociòlegs", in *Papers de Joventut*, 27: 54.

CARDUS, Salvador

- 1984 "Participació cívica i política", in *Joventut i Valors*, Debat preparatori de l'Any Internacional de la Joventut, Generalitat de Catalunya.
1985 "Sobre el concepte de temps lliure. Algunes consideracions sociològiques", in *Jornades sobre l'educació en el lleure*, Consell Nacional de la Joventut, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

CARRASCO, Salvador

- 1987 "Els moviments juvenils d'Acció Catòlica a Catalunya", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*, Diputació de Barcelona: 302-309.

CASAL, Joaquim

- 1981 *La joventut a Catalunya*, Generalitat de Catalunya.
1984 *Los estudios de la juventud en España, 1960-1985*, ESADE, Barcelona.
1985 "Els estudis sobre joventut", in *La Joventut a Debat*, Centre d'Estudis Joventut i Societat, Barcelona.
1985 "La transició al món dels adults com a objecte d'estudi", in *Papers*, 25: 63-76.

CASAL, J., FUNES, J., PLANELLAS, M.

- 1984 "De la raó als deliris", in *Papers de Joventut*, n. 24-25: 44-49.

CASTAÑO, Josep

- 1974 *Memòries de la JOC a Catalunya, 1931-1970*, Institut Catòlic d'Estudis Socials, Barcelona.

CASTERAS, Ramon

- 1974 *Diccionario de Organizaciones juveniles durante la Segunda República*, Universidad de La Laguna, Canarias.
- 1983 *La juventud del POUM. Una juventud en la guerra civil española*, edició restringida, Barcelona.

CASTILLO, José

- 1968 "Los jovenes y la sociedad de consumo", in *Revista del Instituto de la Juventud*, n. 20: 7-17.

CAVALLI, Alessandro

- 1980 "La gioventù: condizione o processo?", in *Rassegna italiana di sociologia*, n. 21: 519-540.
- 1985 (Ed.) *Il tempo dei giovani*, Il Mulino, Bologna.

CERRONI, Umberto (a cura di)

- 1982 *I giovani e il socialismo*, (Marx, Engels, Lenin, Gramsci), Riuniti, Roma.

CLARKE, John

- 1983 "Style", in HALL & JEFFERSON (Eds), *Resistance throug rituals. Youth subcultures in post-war Britain*, Hutchinson Universitary Library, London: 175-191.

CODINA CANALS, José

- 1954 *Conferencias de actualidad. Morales sobre los mandamientos*, Barcelona.

COHEN, A.K.

- 1955 *Delinquent boys*, Free Press, New York.

COHEN, Marcelo

- 1982 "El sortilegio de la discoteca. Láser y tam-tam hasta la madrugada", *El Viejo Topo*, 4: 34-39.

COHEN, Phil

- 1972 "Subcultural conflict and Working Class Community", in *Working Papers in Cultural Sstudies*, CCCS, University of Birmingham, 2: 5-51.

COLEMAN, James

- 1961 *The Adolescent Society*, New York.

COLOMER, Josep Maria

- 1987 "La joventut contra el franquisme", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*, Diputació de Barcelona: 388-399.

COLUCCI, Celestino

- 1984 *Giovani, istituzioni e temporalità*, Franco Angeli, Milano.

COMES, Pau

1983 "Antropologia i educació", in DD.AA. *Antropologia d'avui*, Daimon, Barcelona.

COMIN, Alfons & GARCIA-NIETO, Joan

1974 *Juventud obrera y conciencia de clase*, Cuadernos para el Diálogo, Madrid.

CONDE, Fernando

1985 *Las relaciones personales y familiares de los jóvenes*, Informe Juventud en España, Centre Joventut i Societat, Barcelona.

CONSELL NACIONAL DE LA JOVENTUT DE CATALUNYA

1984 *Informe sobre la situació dels joves a Catalunya*, Mecanografiat.

COPFERMAN, Emile

1974 *Problemas y alternativas de la juventud*, Fontanella, Barcelona.

COVIAN, Marcelo & ROSENTONE, Robert A.

1974 *Los cantos de la conmoción. Veinte años del Rock*, Tusquets, Madrid.

CRISANTE, S. (Ed.)

1983 *La rivolta dello stile. Tendenze e segnali dalle culture giovanile*, Franco Angeli, Milano.

CRITCHER, Chris

1983 "Structures, Cultures and Biographies", in HALL & JEFFERSON (Eds), *Resistance through rituals*: 167-174.

CRUBELLIER, Maurice

1979 *L'enfance et la jeunesse dans la société Française, 1800-1950*, Armand Collin, Paris.

CURRENT SOCIOLOGY

1979 "Youth and Society", *Current Sociology*, vol 27, 2-3.

DAVIS, Hathalie Zemon

1971 "The reason of misrule: youth groups and charivaris in sixteenth Century France", *Past and Present*, 50: 41-75.

DE ANGELIS, Roberto

1981 *Droga e controultura nella periferia urbana. Storie di vita della marginalità giovanile*, Armando, Roma.

DEBESSE, Maurice

1955 *La crise d'originalité juvénile*, Alcan, Paris (orig. 1936).

DELGADO, Eduard

1985 "Cultura i Joventut ", in *Projecte Jove*, Ambit "Cultura i Temps Lliure", Ajuntament de Barcelona, Consell de la Joventut de Barcelona, Vol. II: 133-142.

DE MIGUEL, Amando

1965-66 "Estructura social y Juventud Española", in *Revista del Instituto de la Juventud*, 0-6.

1979 *Los narcisos. El radicalismo cultural de los jóvenes*, Kairós, Barcelona.

1979b *Universidad, fábrica de parados*, Vicens Vives, Barcelona.

DEMOS, Jhon & DEMOS, Virginia

1969 "Adolescence in historical perspective", in *Journal of Marriage and the Family*, November: 632-638.

DIAZ, Carlos

1980 *¿Es grande ser joven?*, Ed. Encuentro, Madrid.

DIVERSOS AUTORS

1972 *La Federació de Joves Cristians de Catalunya, contribució a la seva història*, Nova Terra, Barcelona.

1981 *L'aportació de la Universitat catalana a la ciència i la cultura*, L'Avenç, Barcelona.

1982 *La jeunesse en questions*, La Documentation Française, Paris.

1982b *Joves entre els joves*, Claret, Barcelona.

1983 *La joventut a la Catalunya dels 80*, Serveis d'Esport i Joventut, Diputació de Barcelona.

1984 *Els joves al camp*, Diputació de Barcelona, Materials de Joventut 2, Barcelona.

1985 "Joventut 1985", in *Papers. Revista de Sociologia*, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, n. 25.

1985b *Crónicas de juventud. Los jóvenes en España 1940-1985*, Ministerio de Cultura, Instituto de la Juventud, Madrid.

1985c *Projecte jove*, Ajuntament de Barcelona, Consell de la Joventut de Barcelona.

1985d *Cinco décadas de la juventud Aragonesa*, Año Internacional de la Juventud, Diputación General de Aragón, Zaragoza (a cargo de J.L.Melendo).

1986 "Rock, política, cultura popolare", in *I Giorni Cantati*, Roma, 0.

EISENSTADT, Samuel N.

1971 *Da generazione a generazione. Gruppi di età e struttura sociale*, Etas Compass, Milano (orig. *From Generation to Generation*, The Free Press, New York, 1956).

ENRIQUE Y TARANCON, E.

1957 *La incognita de la juventud*, Carta Pastoral, Solsona.

ERIKSON, Erik H.

- 1972 *Sociedad y Adolescencia*, Siglo XXI, México.
 1980 *Identidad, Juventud y Crisis*, Taurus, Madrid.

ESTERRI, David

- 1989 *Etnografia d'una institució juvenil: els rockers de Lleida*, Treball de curs d'antropologia, Estudi General de Lleida.

ESTUDI GENERAL DE LLEIDA

- 1986 *La condició juvenil: una perspectiva interdisciplinària*, Area d'Antropologia Social, Facultat de Lletres, Estudi General de Lleida.

FABRE, Jaume

- 1987 "L'oci del jove com a objectiu de formació i de consum", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*, Diputació de Barcelona: 504-515.

FEIXA, Carles

- 1980 "L'atur dels joves a Europa", in *Eina*, Barcelona, 4: 59-66.
 1984 "Les enquestes de la joventut a Catalunya", in *Butlletí del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya*, 20: 14.
 1986 "Els estudis sobre la joventut des del 1985 estant", in *Butlletí del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya*, 23: 9-11.
 1987a "De joves, bandes i tribus. Les subcultures juvenils des de l'antropologia", in *Antropologies*, 1: 32-42.
 1987b "El estudio antropológico de la juventud urbana. Una etnografía de los espacios de ocio en Lleida" in *III Congreso de Antropología*, Simposium "Antropología Urbana", Alacant.
 1987c "Els del 87. Crònica d'una protesta sobtada", *Ressò de Ponent*, 48.
 1988 *La tribu juvenil. Una aproximación transcultural a la juventud*, Edizioni l'Occhiello, Torino.
 1989 "Pijos, progres y punks. Hacia una antropología de la juventud urbana", in *De Juventud*, 34, Instituto de la Juventud, Madrid, juny: 69-78.

FERICGLA, Josep M.

- 1987 *La joventut i el lleure a Catalunya. Antropologia urbana: un estudi del Prat de Llobregat sobre temps lliure, anòmia i joventut*, Tesi de doctorat, Departament d'Antropologia Cultural i Tercer Món, Universitat de Barcelona.

FERNAN GOMEZ, Fernando

- 1985 "Ladrones de juventud", in DD.AA., *Crónicas de Juventud*, Ministerio de Cultura, Madrid: 12-16.

FERRAROTTI, Franco

- 1980 *Giovni e droga*, Liguri Editori, Napoli.
- 1983 "La juventud en pos de una nueva identidad social", in UNESCO, *La juventud en la década de los 80*, Sígueme, Salamanca.
- 1986 *Ipotesi sui giovani*, Inaua, Roma.

FERRE, Josep

- 1987 "Objecció de consciència i antimilitarisme, 1939-1987", in UCCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*, Diputació de Barcelona: 356-365.

FERRERO, Joaquín

- 1975 "La sexualidad, nuevo valor para la juventud", in *Revista del Instituto de la Juventud*, 62: 187-193.

FEUER, L

- 1969 *The Conflict of Generations*, Heinemann, London.

FISCHER, Ernst

- 1975 *Problemas de la generación joven*, Ayuso, Madrid.

FORTES, Meyer

- 1984 "Age, generation, and social structure", in KERTZER, David & KEITH, Jennie (Eds), *Age and anthropological theory*, Ithaca, London.

FRENTE DE JUVENTUDES

- 1943 *Manual del cadete*, Barcelona.

FRITH, Simon

- 1982 *Sociologia del rock*, Feltrinelli, Milano.

FRUTOS, Eugenio

- 1969 "Psicocaracterología de la juventud actual", in *Revista del Instituto de la Juventud*, 24: 7-61.

FULLAT, Octavi

- 1969 *Juventud actual, nuestro futuro*, Nova Terra, Barcelona.

FUNES, Jaume

- 1983 "Paraula de Rock", *Papers de Joventut*, n. 7.
- 1985 "Cultura juvenil urbana", in *Projecte jove*, Ajuntament de Barcelona, vol II: 122-124.

GALLAND, Olivier

- 1985 *Les jeunes*, La Découverte, Paris.

- 1986 "Jeunes: marché scolaire, marché du travail, marché matrimonial", in "F. PROUST (Ed.), *Les jeunes et les autres*, Centre de Recherche Interdisciplinaire de Vaucresson, Paris Vol I: 217-240.
- GALLINI, Clara
- 1970 *Protesta e integrazione nella Roma Antica*, Laterza, Bari.
- 1980 *Forme di cultura tra i giovani*, Edes Saggi, Cagliari.
- GALLEGO, Maria Teresa
- 1983 *Mujer, Falange y franquismo*, Taurus, Madrid.
- GARCIA DE PESQUEIRA, Eusebio Fr.
- 1957 *Témporas de primavera*, Gráficas Nebrija, Madrid.
- GARBER, Jenny & McROBBIE, Angela
- 1983 "Girls and Subcultures", in HALL & JEFFERSON (Eds.), *Resistance through rituals. Youth subcultures in post-war Britain*, Hutchinson University Library, London: 209-221.
- GARELLI, Franco
- 1984 *La generazione della vita quotidiana*, Il Mulino, Bologna.
- GARRIDO, Luis
- 1981 "Por un nuevo concepto de juventud", in *De Juventud*, 4: 99-109.
- GERMANI, Gino
- 1969 "La socializzazione politica dei giovani nei regimi fascisti: Italia e Spagna", in *Quaderni di Sociologia*, vol. XVIII, n. 1-2.
- GIL CALVO, Enrique
- 1985 *Los depredadores audiovisuales. Juventud urbana y cultura de masas*, Tecnos, Madrid.
- GIL MUÑOZ, Carlos
- 1973 *Juventud marginada. Los hippies a su paso por Formentera*, Dopesa, Madrid.
- GILLIS, John R.
- 1981 *Youth and history. Tradition and Change in European age relations, 1770-present*, Academic Press, New York.
- GIULIANO, Luca
- 1979 *Gioventù e istituzioni nella Roma antica*, Artistica, Roma.

GODARD, Francis

- 1986 "Cultures et modes de vie", in "F. PROUST (Ed.), *Les jeunes et les autres*, Centre de Recherche Interdisciplinaire de Vaucresson, Paris, Vol II: 29-76.

GOMIS, Joaquim

- 1965 *Cartes a set joves Juke-Box per al final de l'adolescència*, Ed. 62, Barcelona.

GONZALEZ, Eugenio

- 1982 *Bandas juveniles*, Herder, Barcelona.

GOODMAN, Paul

- 1970 *Problemas de la juventud en la sociedad organizada*, Península, Barcelona (orig. *Growing up Absurd*, Vintage, New York, 1960).

HALL, Stanley G.

- 1904 *Adolescence: Its Psychology and its relations to Psysiology, Sociology, Sex, Crime, Religion and Education*, Appleton Century Crofts, New York.

HALL, Stuart & JEFFERSON, Tony (Eds)

- 1983 *Resistance throug rituals. Youth subcultures in post-war Britain*, Hutchinson Universitary Library, London.

HALL, S., CLARKE, J., JEFFERSON, T., ROBERTS, B.

- 1983 "Cultures, Subcultures and Class", in HALL & JEFFERSON (Eds), *Resistance throug rituals. Youth subcultures in post-war Britain*, Hutchinson Universitary Library, London: 9-74.

HALL, Stuart

- 1977 *Los hippies: una contracultura*, Anagrama, Barcelona (ed. orig. "The Hippies: an American Moment", in *Student Power*, Merlin Press, Londres, 1969).

HALPERIN, Rhoda

- 1985 "Age in Cultural Economics: An Evolutionary Approach", in KERTZER & KEITH (Eds.): 159-194.

HEBDIGE, Dick

- 1983 *Sottocultura: il fascino di uno stile unnaturale*, Costa & Nolan, Genova (orig. *Subculture. The meaning of Stile*, Methuen & Co., London, 1979).

HENRIKSSON, Benny

- 1983 *Not for Sale. Young People in Society*, Aberdeen University Press.

HUERTAS CLAVERIA, Josep Maria

- 1969 *Chicos de la gran ciudad*, Nova Terra, Barcelona.

HUMPHRIES, Stephen

1983 *Hooligans or Rebels? An Oral History of Working-Class Childhood and Youth 1889-1939*, Basil Blackwell, London.

INHELDER, Brigitte & PIAGET, Jean.

1955 *De la logique de l'enfant a la logique de l'adolescent*, PUF, Paris.

ISTITUTO GRAMSCI

1977 *Le nuove generazione e la crisi della società*, Riuniti, Roma.

ÍZQUIERDO, Ciríaco

1975 "La rebeldía juvenil", in *Revista del Instituto de la Juventud*, n. 61: 33-60.

JENNY, Jacques

1982 "Les discours sociaux sur 'la jeunesse' dans les années 60", in *La jeunesse en questions*, La Documentation Française, Paris: 19-44.

JOC DE CATALUNYA I BALEARS

1968 *Encuesta 68. Manifiesto de la Juventud Trabajadora*, Barcelona, 20-V-68.

KENNISTON, Keneth

1972 *Giovani all'opposizione*, Einaudi, Torino (orig. *Youth and dissent*, New York, 1968).

KERTZER, David & KEITH, Jennie (Eds)

1984 *Age and Anthropological Theory*, Ithaca, London.

KETT, Joseph F.

1977 *Rites of Passage. Adolescence in America, 1790 to the present*, basic books, Hew York.

LAGREE, Jean Charles

1982 "Les jeunes dans la ville", in *La jeunesse en questions*, La Documentation Française, Paris: 152-164.

LARAÑA, E.

1980 "La juventud contemporánea y el conflicto intergeneracional", in *De juventud*, n. 3: 39-62.

LENIN, V.I.

1976 *Acerca de la juventud*, Progreso, Moscú.

LISON HUGUET, José

- 1983 "El ciclo de la vida en el valle de Benasque. La juventud", *Temas de Antropología Aragonesa*, n.2, Instituto Aragonés de Antropología, Huesca.

LOPEZ IBOR

- 1966 *Juventud rebelde*, Madrid.

LOPEZ RIOCEREZO, P.

- 1970 *Problemática mundial del gamberrismo y sus posibles soluciones*, Studium, Madrid.

LORITE, Nicolàs

- 1987 "D'aprenents a parats", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*. Diputació de Barcelona: 412-428.

LUDEVID , Manuel et alt

- 1985 *Els joves obrers i el seu treball*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

LUTTE, Gérard

- 1979 (Ed.) *La condizione giovanile*, Centro di Cultura Proletaria, Roma.
1984 (et alt) *Giovani e istituzioni: storie di lavoro, politica e religione in una città di provincia*, Roma, Inaua.
1984 *Sopprimere l'adolescenza, I Giovani nella società postindustriale*, Gruppo Abele, Torino.
1985 *Il n'y a plus d'adolescence! Les jeunes au Nicaragua*, Les Editions Ouvrières, Paris.
1987 *Psicologia degli adolescenti e dei giovani*, Il Mulino, Milano.

LLADONOSA, Manuel

- 1979 "Carta als estudiants del 79. El maig del 68 des de casa", in *Eina*, n. 3: 99-101.

MAFFI, Mario

- 1975 *La cultura underground*, Anagrama, Barcelona.

MARCUSE, Herbert

- 1968 *L'home unidimensional*, Ed. 62, Barcelona.
1968b *Eros i Psicoanálisis*, Ed. 62, Barcelona.

MARIAS, Julián

- 1989 *Generaciones y constelaciones*, Alianza, Madrid.

MARTIN GAITE, Carmen

- 1987 *Usos amorosos de la postguerra española*, Anagrama, Barcelona.

MARTINEZ TORRES, Antonio

1978 *Los Reformatorios. La Juventud entre rejas*, Andina, Pinto.

MATZA, David

1961 "Subterranean Traditions of Youth", in *The annals of the american Academy of political and social science*, 338: 102-118.

MAUGER, Gérard

1982 "Jeunesse: marginalité, déviance et délinquance", in *La jeunesse en questions*, La Documentation Française, Paris: 91-102.

1986 "La catégorie de jeunesse", in F.PROUST (Ed.), *Les jeunes et les autres*, Centre de Recherche Interdisciplinaire de Vaucresson, Paris: 43-64; "Formes et fonctions des discours sociaux sur la jeunesse", idem: 85-94.

MAYAYO, Andreu

1987 "La joventut rural catalana al segle XX", in UCCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*. Diputació de Barcelona: 262-274.

MEAD, Margared

1977 *Cultura y compromiso. El mensaje a la nueva generación*, Granica, Barcelona.

1986 *Adolescencia, sexo y cultura en Samoa*, Planeta, Barcelona (orig. 1926).

MELGAR, Lourdes

1971 "La juventud actual y el fenómeno 'hippy'", in *Revista del Instituto de la Juventud*, n. 34: 39-56.

MELLIZO, Felipe

1972 "En torno a los 'hippies'", in *Revista del Instituto de la Juventud*, n. 39: 103-119.

MENDEL, Gérard

1970 *La crise des generations*, Payot, Paris.

1972 *La rebelión contra el padre*, Península, Barcelona

1982 "La decadencia de la sociedad patriarcal", in *De Juventud*, n. 5, pp. 115-132.

MERLE, Vincent

1986 "Ils étaient une fois", in F.PROUST (Ed.), *Les jeunes et les autres*, Centre de Recherche Interdisciplinaire de Vaucresson, Paris, Vol I: 193-215.

MESA, Roberto

1982 *Jaraneros y alborotadores (Documentos sobre los sucesos estudiantiles de febrero de 1956)*, Universidad Complutense, Madrid.

MILLS, Robert

1973 *Young Outsiders. A study on alternative communities*, Routledge & Kegan Paul, London.

MOLINERO, Carme & YSAS, Pere

1987 "El fracàs de l'Obra predilecta del règim", in UCCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX. Materials per a una història*, Diputació de Barcelona, Barcelona: 370-380.

MONCADA, Alberto

1979 *La adolescencia forzosa*, Dopesa, Barcelona.

1988 "El proceso de transformación de las actitudes de la juventud ante el trabajo", in *Los jóvenes ante el trabajo*, Editorial Popular, Madrid: 49-80.

MONES, Jordi

1982 *L'escola a Catalunya sota el franquisme*, Ed 62, Barcelona.

1987 "L'oferta educativa", in UCCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*. Diputació de Barcelona: 202-228

MONOD, Jean

1976 *Los barjots. Ensayo de etnología de bandas de jóvenes*, Seix Barral, Barcelona (orig. *Les barjots*, 1969).

MONTLIBERT, Christian de

1978 *Les jeunes et l'emploi en Europe*, Conseil de l'Europe, Strasbourg.

MOSKVICHOV et alt

1979 *La sociedad y la sucesión de las generaciones*, Progreso, Moscú.

MOYA, Carlos

1983 "Informe sobre la juventud contemporánea", in *De Juventud*, n. 9: 17-51.

MUÑOZ, Antonio

1985 "El ceremonial comunicativo y la expulsión de la palabra", *Los Cuadernos del Norte*, n.29.

MURDOCK, Graham & McCRON, Robin

1983 "Consciousness of class and consciousness of generation", in HALL & JEFFERSON (Eds), *Resistance through rituals. Youth subcultures in post-war Britain*, Hutchinson University Library, London: 192-207.

MURPHY, Michel D.

1983 "Coming of Age in Seville: the Structuring of a Riteless Passage to Manhood", *Journal of Anthropological Research*, 39, 4, Albuquerque.

MURRAY, Christopher

1984 "La recherche sur la Jeunesse dans les années 80", in *Perspectives UNESCO*, vol XIV, n. 2: 221-232.

MUSGROVE, Frank

1965 *Youth and the social order*, Indiana University Press, Blomington.

MUUS, Rolf E.

1978 *Teorías de la Adolescencia*, Paidós, Buenos Aires.

NICOLAU, Antoni

1987 "Joventut marginal i control social", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*, Diputació de Barcelona: 236-255.

NIETO, Antonio

1985 "Juventud y sexualidad. Una perspectiva antropológica", *De Juventud*, n.19, Madrid.

OLIVERAS, Andreu

1989 *La Federació de Joves Cristians de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

ORTOLEVA, Peppino

1988 *Saggio sui movimenti del 1968 in Europa e in America*, Riuniti, Roma.

PADIGLIONE, Vincenzo

1982 "I gruppi d'incontro ovvero le feste del dopo 68", in *I giorni cantati*, 2-3: 116-127.

PARSONS, Talcott

1963 "Youth in the context on American Society", in E.ERIKSON (Ed), *Youth, change and challenge*, Basic Books, New York: 93-119.

PASSERINI, Luisa

1988 *Autoritratto di gruppo*, Giunti, Firenze.

PASTOR, María Inmaculada

1984 *La Educación Femenina en la Postguerra (1939-1945)*, Instituto de la Mujer, Madrid.

PAULME, Dénise (Dir.)

1971 *Classes et associations d'age en Afrique de l'Ouest*, Paris.

PELLERIN, Nicole

1986 "La jeunesse au passé", in F.PROUST (Ed.), *Les jeunes et les autres*, Centre de Recherche Interdisciplinaire de Vaucresson, Paris: 95-104.

PEREZ DIAZ, Víctor

1974 "Conducta sexual y moral de un grupo de jóvenes campesinos", in *Pueblos y clases sociales en el campo español*, Siglo XXI, Madrid.

PITT-RIVERS, Julian

1979 "Quand nos aînes n'y seront plus", in DD.AA. *La sagesse et le désordre*, Méridiens, Paris.

PORTELLI, Sandro

1986 "Bruce Springsteen: Working Class Hero?", in *I Giorni Cantati*, 0: 5-11 (versió catalana: in *Nous Horizons*, 108: 25-33, 1988).

POSA, Elena

1987 "La cultura de la contestació. De yé-yés a punkies", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*, Diputació de Barcelona: 420-451

PRAT I PONS, Ramon

1977 *Fe i universitat d'avui*, Nova Terra, Barcelona.

PROUST, François (Ed.)

1986 *Les jeunes et les autres*, Centre de Recherche Interdisciplinaire de Vaucresson, Paris, 2 vols.

PUIG, Núria, MASNOU, Mercè & IBAÑEZ, Josep

1987 "Los jóvenes, la oferta asociativa y el deporte", in *Revista de Investigación sobre las Ciencias de la Educación Física y del Deporte*, Ministerio de Cultura, 7: 10-28.

PUIG, Toni

1985 *Animació socio-cultural i joventut urbana*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

1985b "Premoderns, transmoderns i postmoderns", in *Papers*, 25: 31-40.

PUIG i JOFRA, Enric

1983 *Per una Catalunya que no oblidí els joves*, Diàfora, Barcelona.

PUJOL, Jordi

1989 *Als joves de Catalunya*, La Magrana-Edicions 62, Barcelona.

QUOIST, Michel

1962 *Donar o el Diari d'Anna Maria*, Estela, Barcelona.

1963 *Estimar o el Diari de Dani*, Estela, Barcelona.

REGUANT, Francesc & CASTILLEJOS, E.

1976 *Juventud y democracia. Crónicas del movimiento juvenil*, Avance, Barcelona.

REICH, Wilhelm

- 1970 *La revolució sexual*, Ruedo Ibérico, Paris.
1978 *Problemas sexuales de los jóvenes*, Síntesis, Barcelona.

RIVIERE, Margarita

- 1987 "Moda i diferenciació juvenil", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*, Diputació de Barcelona: 462-478

ROCA, Francesc

- 1987 "Per una economia política dels joves", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*, Diputació de Barcelona: 450-455.

ROCA, Jordi

- 1985 *El cicle vital en la "literatura edificant" de postguerra: percepció dels períodes de joventut, prometatge i matrimoni*, Tesis de llicenciatura, Area de Antropologia Social, Facultat de Lletres, Tarragona.

RODRIGUEZ GONZALEZ, Félix

- 1987 "Lenguaje y contracultura juvenil: anatomía de una generación", in *De Juventud*, 23: 69-88.

ROIGE, Xavier, et alt

- 1983 "La penetració de la cultura urbana", in *Papers de Joventut*, 7: 29-32.
1987 *Informació, comunicació i noves tecnologies. Del Pato Donald a Indiana Jones*, Projecte Jove, Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

ROMANI, Oriol

- 1985a "La introducció de la droga en la cultura juvenil", *De Juventud*, 17: 91-101.
1985b "Perquè els temps estan canviant...", in LLOPART, PRAT & PRATS (Eds.), *La cultura popular a debat*, Alta Fulla, Barcelona: 100-109.

ROMANI, O., CONTRERAS J., HOMS, O. & FEIXA, C.

- 1986 *Projecte per a l'estudi de la joventut a l'àrea metropolitana de Barcelona*, Informe presentat a la Caixa de Barcelona.

ROSENMAYR, C.

- 1980 "La joventut: factor de reproducció y transformació política", in *De Juventud*, 2: 11-48.

ROSZAK, Theodore

- 1973 *El nacimiento de una contracultura*, Kairós, Barcelona.

ROWNTREE J. & ROWNTREE, M.

1968 "La gioventù come classe", in *Problemi del socialismo*, 10: 401-435.

SACK, Hans-Gerhard

1988 "The relationship between Sport Involvement and Lyfe-style in Youth Cultures", in *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 23, 3: 213-231.

SAEZ MARIN, Juan

1982 "Asociacionismo juvenil en Europa hasta 1940. Notas para estudio (I)", *De Juventud*, Instituto de la Juventud, Madrid, 5: 39-57.

1982b "Asociacionismo juvenil en España hasta 1936-1939. Notas para estudio (II)", *De Juventud*, Instituto de la Juventud, Madrid, 7: 39-57.

1988 *El Frente de Juventudes. Política de juventud en la España de postguerra (1937-1960)*, Siglo XXI, Madrid.

SALCEDO, E.

1974 *Integrats, rebels i marginats. Subcultures juvenívoles al País Valencià*, L'Estel, València.

SAMPER, Genís

1987 *Joventut fa Catalunya, 1900-1985*, Direcció General de Joventut, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

SANSONE, Livio

1983 "Alcune considerazione sulle subculture giovanili inglesi del dopoguerra", in CRISANTE (Ed), *La rivolta dello stile. Tendenze e segnali dalle culture giovanile*, Franco Angeli, Milano: 57-98.

1988 "Tendencias en blanco y negro: punk y rastafarianismo", *De Juventud*, Revista del Instituto de la Juventud, Madrid, 30: 73-86.

SAUVY, Alfred

1971 *La rebelión de los jóvenes*, Dopesa, Barcelona.

SCHWARTZ, Bertrand

1985 *La inserció social i professional dels joves*, Diputació de Barcelona, Materials de Joventut 4, Barcelona.

1986 "L'insertion des jeunes, stratégie de changement social", in F. PROUST (Ed.), *Les jeunes et les autres*, Centre de Recherche Interdisciplinaire de Vaucresson, Paris: 271-283.

SELVA, Marta & SEGURA, Isabel

1987 "De la coca ensucrada a la coqueta amb sucre. Discursos hegemònics entorn de la feminitat jove", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*. Diputació de Barcelona: 282-294

SERRAMONA, Antoni

1975 *El Moviment d'Universitaris i Estudiants Cristians a Catalunya*, Claret, Barcelona.

SOLA, Pere

1987 "Associacionisme i condició juvenil. Una reflexió sobre el cas escolta", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*. Diputació de Barcelona: 316-334.

SOLE I SERRATOSA, Joan

1987 "Qui són els joves?", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*. Diputació de Barcelona: 39- 48.

SPRANGLER, E.

1968 *Psicologia de la edatd juvenil*, Revista de Occidente, Madrid.

TABBONI, Simonetta

1986 "Città e forme di aggregazione giovanili", in CAIOLI et al., *Bande: un modo di dire. Rockabilles, mods, punks*, Unicopili, Milano: 25-49.

TAVERA, Susanna

1987 "Escola de rebel.lia. Joventut i anarco-sindicalisme", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*. Diputació de Barcelona: 138-148.

1987b "Societat, política i premsa juvenil", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*. Diputació de Barcelona: 488-501.

TIERNO GALVAN, Enrique

1972 *La rebelión juvenil y el problema universitario*, Madrid.

THRASHER, Frederic M.

1963 *The Gang*, University of Chicago Press, Chicago.

TRIAS MERCANT, Sebastián

1967 "Apuntes para una clasificación de grupos juveniles", in *Revista del Instituto de la Juventud*, 13: 61-95.

TULLIO ALTAN, Carlo

1974 *I valori difficili*, Bompiani, Milano.

UCELAY DA CAL, Enric (Dir)

1987 *La joventut a Catalunya al segle XX. Materials per a una història*, Diputació de Barcelona, Barcelona.

1987b "Joventut i nacionalisme radical català, 1910-1987", in UCELAY DA CAL (Dir), *ibid.*: 182-193.

UNESCO

1983 *La juventud en la década de los 80*, Sígueme, Salamanca.

URENDA, Josep Ignasi

1981 "El proceso de marginación juvenil", Simposi *La incidència de la crisi de la joventut en les grans àrees metropolitanas*, Diputació de Barcelona.

VALLCORBAPLANA, Jaume

1987 "La joventut i l'avantguarda", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*. Diputació de Barcelona: 90-95.

VALLES, Miguel S.

1987 "Jóvenes, trabajo y biografía", in *La juventud ante el trabajo*, Editorial Popular, Madrid: 9-47.

VAZQUEZ MONTALBAN, Manuel

1985 "Casi treinta años después", in DD.AA., *Crónicas de juventud*, Ministerio de Cultura, Madrid.

VELTRONI, Walter

1977 *Il PCI e la questione giovanile*, Newton Cropton, Roma.

VIDAL-NAQUET, Pierre

1974 "Les jeunes. Le cru, l'enfant grec et le cuit", in LE GOFF & NORA (Eds.) *Faire l'histoire. Nouveaux objets*, Gallimard, Paris

VIGNE, Theodora

1978 "Genitori e figli 1890-1918: distanza e dipendenza", in L.PASSERINI (Ed.): 245-258.

VILA-ABADAL, Jordi

1985 "Un cop d'ull a la història de la joventut catalana al segle XX", in *Arrel*, Diputació de Barcelona, n. 12.

VINYES, Ricard

1978 *La formación de las Juventudes Socialistas Unificadas (1934-1936)*, Siglo XXI, Madrid.

VISCA, Danila

1979 "La gioventù nelle società primitive", in G.LUTTE (Ed), *La condizione giovanile*, Pistoia, Roma.

WHYTE, William F.

1972 *La sociedad de las esquinas*, Diáfara, Mexico (orig. *Street Corner Society*, Chicago University Press, 1943).

ZARRAGA, José Luis

1986 *La inserción social de los jóvenes*, Informe Juventud en España, Centre Joventut i Societat, Barcelona.

ZONABEND, Françoise

1983 "Les jours de la jeunesse", in *La mémoire longue*, Presses Universitaires de la France, Paris.

3. BIBLIOGRAFIA SOBRE LA CIUTAT DE LLEIDA

ALBERO, Felix

1989 *Etnografia d'una institució juvenil: una residència d'estudiants*, treball de curs, Estudi General de Lleida.

ALVAREZ PALLAS, José María

1941 *Lérida bajo la horda, 1934-1936-1938*, Imp. Provincial, Lérida.

AMEZAGA, Joan

1987 "Joventut i temps lliure", in DD.AA., *Els joves a la Lleida dels 80*: 143-154.

BALLESTER, Magda

1973 "Parlen uns quants joves de Lleida", in *Orifloma*, 123: 32-35.

BARALLAT, Mercè

1988 *La repressió a la postguerra civil a Lleida, abril de 1938-1945*, tesi de doctorat, Universitat Autònoma de Barcelona.

BARO, Jaume

1987 "Joventut, família i salut mental", in DD.AA., *Els joves a la Lleida dels 80*: 85-94.

BARRULL, Jaume

1986 *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*, L'Avenç, Barcelona.

1986 "Els fets de juliol de 1936 a Lleida", in *L'Avenç*, 93: 14-19.

BETRIU, C. i RIUS, P.

1986 "Records de la meva infantesa als fets de la guerra civil a Lleida", *Ressò de Ponent*, n. 42.

BONET, Amadeu

1987 "Joventut i barris", in DD.AA., *Els joves a la Lleida dels 80*: 231-240.

BORRELL, J., LLADONOSA, M., SIURANA, V.

1976 "Una larga ausencia de 40 años", in *CAU*, 39: 30-38.

BRETON, Victor

1987 *La colonización de la zona reglable del canal de Aragón y Cataluña (1940-1970)*, Tesi de llicenciatura, Estudi General de Lleida.

CARRETERO, Màrius

1987 "Can 64 i l'Esbart Màrius Torres", in *Ressò de Ponent*, 52: 32-35.

CASANOVAS, L., BRIA, L., MARCOS,

1966 *¿Concilio o rebeldía? Los latifundios clericales de Lérida*, Nova Terra, Barcelona.

CASTELLS, Sandra

1989 *Etnografía de una institución juvenil: Florida 135*, Treball de curs d'antropologia, Estudi General de Lleida.

CASTILLO, Francesc i altres

1989 *Pardinyes. El barri darrera l'estació*, Ribera & Rius, Lleida.

CLAVEROL, L., LABERNIA, C., REIG, J.A.

1976 "El peso determinante del 'Per a Lleida ja està bé'", in *CAU*, 39: 90-93.

DIVERSOS AUTORS

1971 *Les terres de Lleida en la geografia, en l'economia i en la cultura catalanes*, Centre Comarcal lleidatà, Pòrtic, Barcelona.

1970 "Lleida, un assaig d'aproximació", in *Serra d'or*, n. 133.

1973 "Lleida, la ventafocs de Catalunya", in *Oriflamma*, n. 123.

1976 "Lleida o la marginació", in *CAU.*, n. 39.

1982 *Estudis urbans a Lleida*, Ajuntament de Lleida.

1982b *Els joves a l'església i al món*, Coordinadora de Moviments Cristians, Delegació de Pastoral juvenil, Lleida.

1983 *Lleida, la ciutat i el seu entorn*, diari *Segre*, Lleida.

1985 *Lleida, 1910-1985*, Caixa de Pensions, Barcelona.

1987 *Els joves a la Lleida dels 80*, Ajuntament de Lleida, Lleida.

1988 *50 anys de Lleida (1938-1988)*, diari *La Mañana*, Lleida.

ESPEJO, Carlos i ORTEGA, José Luis

1989 *Cultura popular y ocio en Lérida*, treball mecanografiat.

ESTANY, Teresa

1987 "Algunes qüestions a l'entorn de la sexualitat dels joves", in DD.AA., *Els joves a la Lleida dels 80*: 109-120.

FEIXA, Carles

1985a *Joventut i identitat. Assaig d'etnologia de la joventut a Lleida*, Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, Estudi General de Lleida.

1985b "Pijos, Punkies i cumbaiàs", *Segre-Quaderns de Cultura*, Lleida, 20-X-85.

- 1987d "Els joves a la Lleida dels 80: algunes dades bàsiques", in DD.AA., *Els joves a la Lleida dels 80*: 13-41.
- 1987e "Subcultura juvenil i espai urbà", in *Els joves a la Lleida dels 80*: 241-270.
- 1988c "Aquells joves barbuts i peluts. Maig del 68 des de Lleida", in *Ressò de Ponent*, 61: 18-25.

FERNANDEZ DIAZ, Roberto

- 1982 "La Catalunya interior i la litoral", in *L'Avenç*, 55: I-II.

GABERNET, Joan

- 1967 "La situació religiosa", in *Lleida, problema i realitat* Ed. 62, Barcelona: 209-240.

GANAU, Joan

- 1988 *Una geografia de la percepció urbana. La imatge cultural de Lleida. Segles XVIII-XX*, tesi de llicenciatura, Estudi General de Lleida.

GARCIA, Josep Miquel & SISTACH, Dolors

- 1987 "Art" o l'avantguarda a Lleida, 1933-1934, Quaderns "La Banqueta", n. 10, Ajuntament de Lleida.

GILI, Mònica

- 1984 "Enric Crous o l'avantguarda dels anys 30 a Lleida", in *L'Avenç*, 77: 16-18.

GOMEZ, Miquel & PELEGRI, Xavier

- 1987 "Joventut i marginació. La dissociabilitat juvenil a la ciutat de Lleida", in DD.AA., *Els joves a la Lleida dels 80*: 203-214.

GRAUS, Julià

- 1988 "Els primers anys de l'ocupació de Lleida", *Ressò de Ponent*, 60: 12-13.
- 1989 *Crònica de la Lleida franquista (1938-1975)*, Virgili & Pagès, Lleida.

GUILLEN, Empar

- 1989 *La dona a les terres de Ponent*, Virgili & Pagès, Lleida.

HERNANDEZ PALMES, Antonio

- 1963 *Lérida entre Aragón y Cataluña, en la geografía y en la historia*, Ed. IEL, Lleida.

INIESTA Montserrat & FEIXA, Carles

- 1987 "La percepció dels joves en els mitjans de comunicació", in DD.AA. *Els joves a la Lleida dels 80*: 121-140.

JARNE, Maria Antonieta

- 1989 *La Secció Femenina a Lleida*, tesi de llicenciatura, Estudi General de Lleida.

LARROYA, Albert & POLO, Jesús

- 1989 *Los pisos de estudiantes: Punto intermedio hacia nuevas alternativas de convivencia*, treball de curs d'antropologia, Estudi General de Lleida.

LAZARO, Fernando

- 1989 *Estudio de un espacio de ocio juvenil: bar Daus de Lérida*, Treball de curs, Estudi General de Lleida.

LLADONOSA, Josep

- 1980 *Història de la ciutat de Lleida*, Curial, Barcelona.
1983 *Setanta-cinc anys de records, 1907-1982*, memòries inèdites.

LLADONOSA, J., PORTA, F., MIQUEL, S. I VALLVERDU, J.

- 1967 *Lleida, problema i realitat*, Ed. 62, Barcelona.

LLADONOSA, Manuel

- 1970 "Actituds cíviques i culturals", in *Serra d'Or*, 133: 25-28.
1985 "La societat civil lleidatana sota el franquisme", in *Lleida, 1910-1985*, Caixa de Pensions, Barcelona: 20-28.
1987 "Història de l'Esbart Màrius Torres" i "Entre la descoberta juvenil i l'antifranquisme", in *Ressò de Ponent*, 52: 6-21 i 34-37.

LLUCH, Ernest

- 1970 "Nota per a persuadir. Una Lleida a la valenciana?", in *Serra d'Or*, n. 133.

LLUCH, Ernest & SERO, Ramon

- 1970 *La regió fruitera de Lleida*, Banca Catalana, Barcelona.

MARQUES, Joan

- 1989 *Etnografia d'una institució juvenil: Discoteca Big-Ben*, Treball de curs, Estudi General de Lleida.

MIQUEL, Simeó

- 1967 "La ciutat comarca", in *Lleida, problema i realitat*, Ed. 62, Barcelona: 125-163.
1971 "El factor humà", in DD.AA. *Les terres de Lleida...*: 253-270.

MIR, Conxita

- 1989 "Lleida, línia de front", *L'Avenç*, 126: 50-55.

MORELL, R, MAUREL, X., ALDOMA, I.

1980 *L'economia del Segrià. Desenvolupament agrícola i desequilibris territorials*, Caixa de Catalunya, Barcelona.

MORELL, Ramon & MAUREL, Xavier

1987 "Joventut, treball i atur. Una anàlisi del mercat laboral juvenil a Lleida", in DD.AA. *Els joves a la Lleida dels 80*: 13-42.

PALLARES, Joan

1987 "Joventut i drogues. Mites i realitats", in DD.AA. *Els joves a la Lleida dels 80*: 215-230.

PATRONATO DE PROTECCION A LA MUJER

1944 *La moralidad pública y su evolución*, Memoria correspondiente al bienio 1943-44, Edición reservada destinada exclusivamente a las autoridades, Madrid, Informe de la Junta Provincial de Lleida.

PORTA, Francesc

1967 "Lleida, la gran desconeguda", in *Lleida, problema i realitat*, Ed. 62, Barcelona: 61-123.

PRAT, Ramon

1987 "Els joves i el fet religiós", in DD.AA. *Els joves a la Lleida dels 80*: 95-108.

PUEYO, Miquel

1984 *Lleida: ni blancs ni negres, però espanyols*, Ed. 62, Barcelona.

REVERTE, Xavier & REIXACH, Josep Maria

1987 "Joventut i còmic. Radiografia de la historieta jove a Lleida", in DD.AA. *Els joves a la Lleida dels 80*: 181-202.

ROSELL, Josep Antoni

1973 *Lérida informa*, Publicaciones Católicas Ilerdenses, Lleida.

RUEDA, Josep Maria

1970 "Els joves", "Lleida, un assaig d'aproximació", in *Serra d'Or*, 133: 29-31.

SANTIAGO, Maria Carmen

1988 *La Iglesia de Lérida en la postguerra (1938-1947)*, tesi de llicenciatura, Estudi General de Lleida.

SOL, Romà & TORRES, M. Carme

1964 *150 años de prensa en Lérida*, IEI, Lleida.

1978 *Lleida i el fet nacional català, 1878-1971*, Ed. 62, Barcelona.

1982 *Joventut Republicana. 80 anys al servei de Lleida. Notes per a una història*, Lleida.

SOLA, Eulàlia

1981 "Lleida sota el 'leridanismo'. 'El Caliu'", in *L'Estrof-4*: 57-67.

SOLE SABATE, Josep M.

1988 "Lleida: ciutat màrtir", *Ressò de Ponent*, 60: 10-11.

TAMARIT, Josep Maria

1987 "Associacionisme juvenil. Frustracions i esperances d'una crisi de participació", in DD.AA. *Els joves a la Lleida dels 80*: 155-168.

TARRAGO, José Antonio

1964 *25 años de paz bajo el mandato de Franco*, Publicaciones españolas, Madrid.

TORTOSA Josep

1981 *El plà de Lleida*, Banco Occidental, Lleida.

VALLVERDU, Josep

1964 "Notes sobre el provincialisme", in *Serra d'or*, 2-3: 17-18.

1967 "Lleida i Barcelona", in *Lleida, problema i realitat*, Ed 62, Barcelona: 165-207.

1971 "Lleida i l'esperit", in DD.AA., *Les terres de Lleida...*: 87-104.

VARELA, Josep

1987 "Joventut i ensenyament", in DD.AA. *Els joves a la Lleida dels 80*: 63-72.

1988 *Converses a Lleida*, Virgili & Pagès, Lleida.

VIADIU, Francesc

1979 *Delegat d'ordre públic a a Lleida "la roja"*, Rafael Dalmeu, Barcelona.

VICENS, Marc

1987 "Joventut i música", in DD.AA. *Els joves a la Lleida dels 80*: 169-180.

VILAGRASA, Joan

1982 "Polèmiques i posicions a l'entorn dels problemes urbans a Lleida (1940-1970)", in *Estudis Urbans a Lleida*, Ajuntament de Lleida, pp. 19-63.

1983 *Creixement urbà i agents de la producció de l'espai. El cas de la ciutat de Lleida, 1940-1980*, Tesi doctoral inèdita, Estudi General de Lleida.

Apèndix III.

**L'OBJECTE D'ESTUDI:
ESTAT DE LA QÜESTIÓ**

La finalitat d'aquest apèndix és esbossar un estat de la qüestió general a l'entorn dels quatre eixos temàtics i metodològics en els quals s'emmarca la present recerca: 1) els estudis d'antropologia urbana; 2) els estudis sobre la joventut; 3) les aproximacions antropològiques als grups d'edat i les relacions generacionals; 4) els estudis sobre la Lleida franquista; i 5) els estudis basats en fonts orals. Pretenc així reconèixer les tradicions científiques al si de les quals s'inscriu la present investigació, no sempre explícites al llarg del text.

1. L'estudi antropològic de les cultures urbanes

L'antropologia, la ciència de l'home, s'ha preocupat sobretot, fins ara, per l'estudi dels pobles primitius (...) Els mateixos pacients mètodes d'observació que antropòlegs com Boas i Lowie han emprat en l'estudi de la vida dels indis nordamericans podrien ser utilitzats, fins i tot de forma més fructífera, en la investigació dels costums, creences, pràctiques socials i concepcions generals de la vida que es desenvolupen a Little Italy, un barri del nord de Xicago, o en el registre de les complexes formes folklòriques dels habitants de Greenwich Village i els entorns de la plaça Washington, a Nova York (Robert E. PARK, The city, 1915)

D'ençà que Robert E. Park, un dels fundadors de l'Escola d'ecologia humana de Xicago, justificà en un cèlebre article la necessitat d'una aproximació antropològica a l'estudi de les cultures urbanes, l'interès dels antropòlegs per l'estudi de la ciutat no ha fet més que augmentar, esperonats en part pels resultats dels estudiosos aplegats a Xicago, i per la crisi incipient de l'objecte d'estudi clàssic de l'antropologia (les societats "primitives" o "tradicionals"). Antropologia urbana, antropologia de les societats complexes, antropologia "de" o "a" la ciutat, antropologia de l'urbanisme, del context urbà o dels "nucleaments" urbans. Les formulacions són diverses, com ho són les metodologies i les perspectives adoptades, però fan referència a una problemàtica específica: el progressiu acostament a l'estudi de les formes de vida particulars que es desenvolupen en els medis urbano-industrials, on viuen actualment la gran majoria d'habitants del planeta. La sensibilitat per la diversitat cultural al si de la ciutat, l'observació de la vida quotidiana, l'atenció als marcs informals de les estructures socials, l'aproximació "holística" a l'objecte d'estudi, són alguns dels elements característics de l'antropologia que poden enriquir la nostra comprensió de la vida urbana. Com diu Jesús Contreras (1983: 138-9), l'ampliació de l'objecte d'estudi de l'antropologia al context urbano-industrial s'ha caracteritzat per l'aplicació dels mètodes etnogràfics tradicionals, com són l'observació participant, l'ús d'informants, i la recollida d'històries de vida, amb un enfocament *holístic*, globalitzador. D'ençà dels anys 40, els estudis d'antropologia urbana s'han anat consolidant, centrant-se en la descripció de micro-grups, i en l'atenció a la diversitat d'institucions i formes de vida urbanes (vegeu HANNERZ, 1988; CONTRERAS, 1983).

A Catalunya, els estudis d'antropologia urbana han estat tradicionalment subordinats a altres camps temàtics més clàssics, com els estudis de comunitat, la cultura popular, el camperolat o la religiositat. Si el 1983 Dolors Comas i J.J. Pujadas encara reconeixien que "l'antropologia urbana, així com els estudis generals fets dins el medi urbà, representen, ara per ara, un petit apèndix dins del conjunt d'interessos de la comunitat catalana d'antropòlegs" (1983: 83), recentment Josep Maria Comelles (1982: 8) podia parlar del "boom" experimentat pels estudis antropològics centrats a la ciutat d'ençà del 1982, subsegüent al "boom" dels estudis sobre etnicitat i cultura popular del període de la transició. Com a precedents importants cal esmentar les publicacions de Claudi ESTEVA sobre l'antropologia industrial (1978); les pioneres recerques de Teresa SAN ROMAN (1976) sobre la cultura

gitana, centrades en nuclis suburbans de Barcelona i Madrid; un tesina sobre la Barceloneta presentada per M.S.GARCIA (1977); el renovador estudi de cas d'Ignasi TERRADES sobre les colònies industrials (1979); i la tesi doctoral de Josep Maria COMELLES sobre les transformacions en una institució psiquiàtrica (1979). Durant la darrera dècada, el nombre d'estudis ha crescut espectacularment. La temàtica que ha suscitat una major atenció ha estat l'etnicitat i la immigració. Cal subratllar, en aquesta direcció, aproximacions globals al nacionalisme català (PRAT, 1978; FRIGOLE, 1980; PUJADAS & COMAS, 1982) i estudis sobre barris d'immigració andalusa situats a l'àrea metropolitana de Barcelona (BOTEY, 1980 sobre Can Serra, l'Hospitalet; PROVANSAL, 1981 sobre Les Planes, Sant Cugat del Vallès). El 1984 es va constituir, al si de l'Institut Català d'Antropologia, un grup de treball sobre etnicitat, del qual en van derivar una línia d'investigació centrada en la problemàtica de la immigració, donant lloc a diverses publicacions sobre els barris de Tarragona (PUJADAS & BARDAJI, 1987). En la mateixa direcció, altres treballs han aplicat al medi urbà camps tradicionals de l'antropologia, com el parentiu (COMAS, 1984; McDONOUGH, 1986) i les minories ètniques (FERNANDEZ, 1986). Finalment, han aparegut tot un seguit de treballs que han obert nous camps d'estudi: les drogues (ROMANI, 1982; ROMANI & FUNES, 1987), les institucions penitenciàries (ZINO, 1986), les cultures homosexuals (GUASCH, 1987), l'economia submergida (SANZ, 1988), la joventut (vegeu infra) i la vellesa (SAN ROMAN, 1988).

Cal destacar, finalment, la tesi doctoral d'Oriol ROMANI *Droga i subcultura. Una història cultural del haix a Barcelona (1960-1980)* (1982), no només pel seu caràcter renovador, sinó per la seva directa influència en la temàtica i metodologia del present treball. La fecunditat analítica de la recerca rau en la interconnexió entre la descripció del complex món de les subcultures de les drogues (l'esfera microsòcial) i la seva contextualització en un marc històric més general (l'esfera macrosòcial). La funció ideològica d'un element simbòlic (el haix) en un període de grans transformacions socio-culturals, es llegeix a partir de les vides de diversos consumidors, que serveixen per reconstruir les subcultures a les quals pertanyen (*grifotes, rockers, freaks*) i la seva evolució històrica. De les peripècies del "Botas" (ROMANI, 1984), a les metamorfosis globals del complex "drogues", els detalls microscòpics s'encavalquen amb les transformacions holístiques tot reconstruint un escenari complet de la dinàmica socio-cultural del període. Recentment, hom ha passat d'un estadi de promoció de la recerca urbana, a un replantejament teòric i metodològic, com posen de manifest dos articles panoràmics de Joan Josep PUJADAS ("Presente y futuro de la antropología urbana en España", 1988) i Josep Maria COMELLES ("La antropología en la España actual. Del modelo antropológico clásico a los nuevos objetos de estudio", 1988).

No hi ha dubte que en la descripció d'allò "micro", qualitatiu, quotidià, hom a contribuït a desvetllar la "cara oculta" de la vida urbana, mostrant aspectes que, tot i ser difícils de ser sotmesos a quantificació i manipulació estadística, poden proporcionar claus interpretatives útils per tal de comprendre com viuen els habitants de les urbs. Els estudis d'antropologia urbana han mostrat que la ciutat no està tan "organitzada" com aparenta, i que subsisteixen grans àrees informals de relació i regulació (en l'economia, la política i el lleure). La ciutat vista "des de dins" contrasta amb les visions globalitzadores, incapaces de copsar els detalls de la lògica interna dels sistemes i dels seus canvis. Tanmateix, convé no limitar-se a l'estudi dels petits grups, sobretot si s'abstreu del marc social i històric més ampli, com sovint ha passat, car seria estèril prendre el trencaclosques urbà com si fos un conjunt indigent de "tribus" aïllades: una visió només "des de sota" és tan limitada com una visió només "des de dalt". De fet, l'enfocament holístic, globalitzador, exigeix estudiar cada fenomen a la llum de la totalitat, per tal d'evitar dotar-lo d'una coherència exclusivament interna. Com ha suggerit Ulf Hannerz (1988: 26), convé passar de la metàfora del "mosaic" (o trencaclosques) a la del calidoscopi. Si ja és prou difícil, en una ciutat, observar els comportaments d'un individu o d'un petit grup en els diversos espais i moments de la seva vida quotidiana (en el cas que això sigui possible en una

petita comunitat "primitiva" o rural), esdevé impossible, amb els mètodes etnogràfics clàssics, copsar la complexitat de la vida urbana. L'ús de xarxes socials, d'històries de vida, i d'altres tècniques interdisciplinàries pot contribuir a facilitar una necessària dialèctica micro-macro.

Superant les dicotomies entre el "nosaltres" i els "altres", els antropòlegs han tendit a "exotitzar" comportaments que pel seu caràcter rutinari semblen normals (vegeu, per exemple, els efectes de la lectura de *Los Papalagi*), així com "normalitzar" (descobrir la lògica de) estils de conducta que els mitjans de comunicació tendeixen a presentar com "exòtics" o anormals (com, per exemple, les conductes de les "tribus urbanes"). De la mateixa manera, convé superar les dicotomies urbà-rural, que han dut a l'extrem de definir una pretesa "cultura urbana" (o "forma de vida urbana" segons la definició de Wirth) com oposada a les característiques d'una cultura "rural" (o "folk" segons la definició de Redfield). S'ha d'ocupar l'antropologia urbana d'una discoteca tan important com el Big-Ben, situada en un enclavament rural? Tant en específics sectors rurals com urbans es generen cultures parcials que tallen horitzontalment la dicotomia rural/urbà, tot mostrant-nos el significat de les diferents manipulacions culturals a un nivell més general (ROMANI, 1982: 54). Així doncs, un dels camins de l'antropologia urbana és l'estudi de les "cultures parcials" que es desenvolupen en els medis urbans, de la seva diversitat i de les seves interrelacions. Cultures que poden articular-se a l'entorn de la classe, l'edat, el sexe, el territori, l'ocupació, la militància, l'ètnicitat, o una barreja de diversos factors, i que per tant no són mai autònomes ni autosuficients, però que mostren els límits de la pretesa "homogeneïtzació" cultural implantada pels ritmes uniformes de la vida urbana i pels mitjans de comunicació de masses. Una darrera consideració. Hom ha retret sovint als estudis antropològics la seva manca de profunditat històrica, efecte en part del llegat estructural-funcionalista, i de l'estreta perspectiva de l'observació participant. No es tracta només, en paraules de Josep Ramon Llobera (1986: 27), del fet que "la part diacrònica no és més que una part o parcel·la del projecte de recerca, i no justament una eina que serveixi com a contextualització de la part sincrònica del treball". La qüestió essencial és que, sobretot en un medi urbà, la major part dels canvis culturals només es poden avaluar des de la perspectiva del temps. Es el cas, singularment, de les cultures juvenils contemporànies.

2. Els estudis sobre la joventut

Les enquestes sobre la joventut catalana han resultat ésser, en conjunt, una força lamentable mostra d'aquesta pobra sociologia. Llur feblesa metodològica no s'adiu sinó amb la pobresa de recursos teòrics de què donen mostres, i amb aquesta incapacitat de distanciar-se mínimament de les "visions" o "prejudicis" de llurs autors, bruiçots que es limiten a fer d'espill en el qual s'emmiralla la ideologia dels grups als quals pertanyen. (Salvador CARDUS i Joan ESTRUCH, Les enquestes a la joventut de Catalunya, 1984)

L'aparició d'una preocupació de caràcter científic sobre la joventut, des de principis d'aquest segle, s'ha de posar en relació a la difusió del "mite social de la joventut", en la seva doble vessant optimista (els joves com a factor de progrés o com a model de consum) i pessimista (els joves com a element de marginació i desviació). D'ençà de l'aportació pionera de Stanley HALL (1905), l'interès pel coneixement d'aquest grup d'edat a les societats occidentals no ha fet més que augmentar, sobretot a partir dels moviments de protesta dels anys 60. D'entre les característiques generals d'aquesta mena d'estudis amb pretensions de científicitat podem destacar les següents: 1) el supòsit de partida de la majoria ha tendit a veure la joventut com un "problema": hom estudia els problemes que se suposa tenen els joves (suïcidis, immaduresa, afectivitat), o bé els "problemes" que els joves plantegen a la societat (desviació, delinqüència, rebel·lia); 2) hom ha tendit a un tractament psicologista

del "problema de l'adolescència", aïllant el context social i cultural, sovint amb una perspectiva ahistòrica i etnocèntrica; 3) hi ha hagut una feblesa de marcs teòrics i conceptuals capaços de contrarestar els estereotips culturals no sotmesos a contrastació i d'orientar la recerca; 4) les metodologies predominants de caire positivista (sondeig d'opinió, qüestionari clínic) han tendit a presentar la joventut com una "cohort generacional" homogènia, ignorant la diversitat interna i la variabilitat diacrònica de la realitat social que aquest concepte descriu (vegeu ALLERBECK & ROSENMAYR, 1979; LUTTE, 1987; FERRAROTTI, 1980; MURRAY, 1984; DD.AA, *La jeunesse en questions*, 1982; per a una síntesi de les investigacions més recents a nivell europeu vegeu el meu article: FEIXA, "Els estudis sobre la joventut des del 1985 estant", 1986).

Pel que fa a l'Estat Espanyol, l'interès per l'estudi científic de la joventut no va cristal·litzar, malgrat un pioner assaig de José Luis L. ARANGUREN ("La juventud europea", 1959), fins a mitjans dels anys 60, en un període d'adaptació tecnocràtica del franquisme, i tingué la seva màxima expressió en l'aparició de la *Revista del Instituto de la Juventud*. Com ha evidenciat Joaquim CASAL (1985) fins a la fi del franquisme el nombre de recerques, més enllà de les intervencions doctrinàries, és molt reduït, i el seu contingut està determinat pel biaix polític-ideològic imposat pel règim, així com pel predomini dels corrents empiristes i funcionalistes. Els darrers 12 anys, amb la instauració de la democràcia en els seus diversos nivells, han proliferat arreu un seguit d'investigacions sobre la joventut, d'àmbit estatal, autonòmic o local, que en la seva immensa majoria han consistit en enquestes d'opinió. Malgrat el seu caràcter desigual, el cert és que sovint han respost a motivacions conjunturals i a postulats metodològics més que discutibles. Amb un qüestionari estereotipat, que abasta un ampli camp temàtic, centrat en l'àmbit de les opinions (poques vegades contrastades amb les pràctiques reals), i amb una interpretació i contextualització mínimes, hom ha pretès "conèixer la realitat per actuar sobre ella". Val a dir que la demanda de les administracions s'ha manifestat en uns moments de crisi de la mateixa imatge cultural de la joventut (augment galopant de l'atur, procés de privatització i desmobilització dels joves, impacte de les drogodependències i la marginació social), en els quals havien d'afermar nous models de gestió diferents dels heretats de les organitzacions juvenils del règim anterior. D'uns anys ençà s'ha anat difonent la consciència de la limitació d'aquest tipus d'estudis, i la necessitat d'una revisió de conjunt.

El 1984 els sociòlegs Joan ESTRUCH i Salvador CARDUS, seguint un encàrrec de la Direcció General de Joventut, van publicar *Les enquestes a la joventut de Catalunya*. A partir d'una avaluació de la major part dels estudis a la joventut fets a Catalunya, els autors arribaven a la conclusió que calia "replantejar-se el sentit de les anomenades enquestes d'opinió i deixar de fer-les per dedicar els esforços a una altra mena d'estudis" (ESTRUCH & CARDUS, 1984: 71). Després d'una minuciosa crítica metodològica (al "quantitativisme ingenu" en que es basen, la creença que medir equival a explicar, la manca de contextualització), i ideològica (els "estereotips culturals" que emmascaren), aquests autors plantegen la necessitat de marcs de referència teòrics i històrics, estudis estadístics, i monografies temàtiques qualitatives com alternativa a l'ús abusiu de les enquestes. Tot i que els sondeigs d'opinió han continuat predominant, des del 1985 (Any Internacional de la Joventut), s'han anat publicat diversos treballs en les tres direccions apuntades per la crítica de Cardús/Estruch.

1. La primera direcció, el *debat sobre els marcs teòrics*, ha encetat una discussió sobre el concepte de joventut. Joaquim CASAL (1985), per exemple, ha insistit en la diferenciació interna i la naturalesa transitòria de la joventut, proposant una noció precessual del "ser jove", que faci incís en els itineraris biogràfics i els espais socials que defineixen les diverses trajectòries juvenils. Altres autors s'han centrat en la crítica ideològica de conceptes com els de temps lliure i de cultura juvenil (CARDUS, 1985; PUIG, 1985). Una explicitació d'aquest debat va tenir lloc en les jornades organitzades el 1986 per l'àrea d'antropologia social de l'Estudi General de Lleida, *La joventut: una perspectiva in-*

terdisciplinària, al qual van acudir sociòlegs, historiadors i antropòlegs (ESTUDI GENERAL DE LLEIDA, 1986).

2. La segona línia ha obert el *debat sobre l'estudi històric de la joventut catalana durant aquest segle*, amb aportacions com les del llibre col·lectiu, editat per la Diputació de Barcelona, i coordinat per Enric UCELAY DA CAL, *La joventut a Catalunya al segle XX* (1987), així com la publicació promoguda per la Direcció General de Joventut, redactada per Genís SAMPER (1987), *Joventut fa Catalunya (1900-1985)*. Andreu OLIVERAS (1989) ha editat un assaig d'història de la Federació de Joves Cristians. Convé destacar, finalment, la recent publicació de la tesi doctoral de Juan SAENZ MARIN (1988), una comperta història del Frente de Juventudes. Tot i la notable aportació de materials que suposen, aquestes publicacions tenen sovint un caire miscel·lani, i se centren gairebé exclusivament en les institucions i associacions juvenils de caire formal, despreocupant-se dels canvis més fonamentals en les formes de vida dels joves, i ignorant sovint les recerques internacionals més renovadores al respecte (John R. GILLIS, *Youth and history*, 1981; Maurice CRUBELLIER, *L'enfance et la jeunesse dans la société française, 1800-1950*, 1979, Stuart HALL et al., *Resistance through rituals. Youth subcultures in post-war Britain*, 1983).

3. La tercera direcció apuntada per Cardús/Estruch, la *recerca d'alternatives metodològiques* al sondeig d'opinió, ha donat com a resultat, per una banda, l'elaboració de *marcs estadístics fiables*, s'ha reflexat, a nivell estatal, en alguns dels estudis de l'Informe Juventud en España, com el de José Luis de ZARRAGA (1985) sobre la inserció social dels joves, que han cercat de superar les limitacions de les enquestes d'opinió. A Catalunya la Direcció General de Joventut ha publicat recentment una base de dades estadístiques sobre la joventut catalana (1989), i Joan OLE I SERRATOSA (1987) ha dibuixat, a partir dels censos de població, la dinàmica socio-demogràfica de la joventut catalana durant aquest segle. Per altra banda, l'ús de *metodologies qualitatives* ha estat desenvolupat en treballs que utilitzen tècniques com les històries de vida i l'observació participant: BONAL, 1984; BERNEY, VERDAGUER i ROCA, 1984; FEIXA, 1985; FUNES & ROMANI, 1986; LORITE et al., 1987; entre d'altres.

3. La joventut des de l'antropologia

Les bandes de joves constitueixen el punt central a l'entorn del qual han vingut a fixar les seves estrelles de papers els mites contemporanis sobre la joventut (...) Per estudiar els "primitius" cal tornar l'esquena a l'ingenu mite que oposa de forma global l'home civilitzat (jo) i el salvatge (l'altre); d'igual manera, en aquest cas, és necessari començar per traspasar la pantalla de les imatges que, més que reflexar la realitat, imposen a l'observador el significat que volen. En ambdós casos, es tracta de grups restringits, visitables, "habitables", accessibles a un coneixement "interior"... I què és l'etnologia sino una reflexió -respectuosa però apassionada- sobre l'altre, aquell altre que, de forma inquietant, intenta fer desaparèixer avui dia la violència organitzada a tan gran escala per la civilització? (Jean MONOD, Les barjots, 1971: 10-12)

Com era d'esperar, les primeres reflexions dels antropòlegs sobre la problemàtica juvenil es van formular en el marc del contacte amb cultures "exòtiques", i de la gran diversitat de condicions socials i valors simbòlics que aquestes atorguen als joves, sovint molt diferents a les vigents a la societat occidental. Va ser fonamental, en aquest sentit, el primer *best seller* de Margared MEAD, *Coming on age in Samoa* (1984; orig. 1929), en el qual l'antropòloga es plantejava explícitament la voluntat de refutar les tesis de Stalley Hall sobre la universalitat de la "crisi de l'adolescència". Al cap de 40 anys, Mead retornaria a la reflexió sobre la joventut, aquest cop analitzant la "bretxa generacional" que esclatà a finals dels 60, des d'una perspectiva comparativa (*Culture and commitment. A*

study of the Generation Gap, 1977, orig. 1970). En el marc de l'acostament al tema propiciat per Mead, l'interès de l'antropologia social i cultural per l'estudi de la joventut ha seguit quatre direccions fonamentals.

1. *Aproximació transcultural a la joventut*. Diversos antropòlegs han assajat una visió comparativa de la joventut en diverses cultures. Cal destacar, en aquest sentit, un article de Ruth BENEDICT (1964); l'estudi global, en una perspectiva estructural-funcionalista, de Samuel N. EISENSTADT, *From generation to generation. Age groups and social structure* (1956). En la línia del segon treball de Mead, alguns antropòlegs han cercat d'utilitzar les dades sobre societats primitives per aprofundir en la comprensió dels problemes de la joventut contemporània: Georges BALANDIER, "Pères et fils, cadets et aînés" (1975; orig. 1974); Julian PITT-RIVERS "Quand nos aînés n'y seront plus" (1979). (Per a una síntesi de la perspectiva transcultural vegeu el meu llibre *La tribu juvenil. Una aproximación transcultural a la juventud*, 1988a).

2. *Estudis sobre antropologia de l'edat i del cicle vital*. Els sistemes de classes d'edat i els rituals d'iniciació han estat un camp clàssic d'interès dels antropòlegs. Cal destacar, en aquest sentit, l'aportació pionera d'Arnold VAN GENNEP, *Les rites de passage* (1987, orig. 1909); així com els estudis sobre els sistemes d'edat africans: E.P. SKINNER, "Intergenerational Conflict among the Mossi: Father and son" (1961); Dénise PAULME, *Classes et associations d'âge en Afrique de l'Ouest* (1971); Bernardo BERNARDI, *Sistemi di classe di età* (1985); Meyer FORTES "Age, generation and social structure", (1984). Les aportacions més recents en aquest camp (que als països anglosaxons constitueix una especialitat: *anthropology of aging and life course*) han estat compilats recentment en un *readig* de J. KEITH i I. KERTZER, *Age and anthropological theory* (1984).

3. *Recerques sobre marginació i bandes urbanes*. Amb l'emergència dels estudis d'antropologia urbana, la problemàtica juvenil de les grans ciutats ha suscitat nombroses recerques, a partir de les aportacions de l'escola de Xicago: Frederik TRASHER, *The gang* (1929); i sobretot William F. WHYTE, *Street Corner Society* (1972, orig. 1943) un clàssic de l'antropologia urbana sobre les bandes adolescents del barri italo-americà de Boston, per al qual va utilitzar els mètodes etnogràfics tradicionals: l'observació participant, fruit d'una estada intensiva a la comunitat objecte d'estudi, i l'ús d'entrevistes en profunditat. Un altre clàssic en aquest camp és la monografia de l'etnòleg francès Jean MONOD, *Les barjots. Essai d'ethnologie de bandes de jeunes* (1976, orig. 1969), sobre diverses bandes de *blousson noirs* de la perifèria parisenc. (Sobre els corrents teòrics per l'estudi de les bandes juvenils, vegeu FEIXA, "De joves, bandes i tribus. Les subcultures juvenils des de l'antropologia", 1987a).

4. *Aproximacions als nous moviments juvenils*. Les produccions subculturals i contraculturals dels joves des de finals dels 60 han suscitat una atenció creixent per part dels antropòlegs, com ha succeït en altres ciències i disciplines socials. El mateix Jean MONOD, en un article titulat "Un air marginal" (1970), va ampliar la seva anàlisi sobre les bandes, a partir de les dades d'un treball de camp als Estats Units sobre la joventut negra i els *hippies*, i els moviments de protesta estudiant que van confluïr en el maig de 1968. El tema de la contracultura va inspirar també Marvin HARRIS el darrer capítol d'un dels seus best-sellers: "El retorno de las brujas" (1980, orig. 1974). Encara que no són antropòlegs en sentit estricte, cal esmentar la influència dels estudis de l'Escola de Birmingham sobre les subcultures juvenils britàniques de postguerra (HALL et al, 1983; HALL, 1977). Per referir-nos a una tradició nacional ben poc coneguda, diversos antropòlegs italians s'han ocupat dels "nous subjectes" juvenils: Carlo TULLIO-ALTAN, *I valori difficili* (1974) va elaborar una pionera recerca sobre les noves tendències polítiques i ideològiques dels joves a Itàlia; Vincenzo PADIGLIONE (1982) i Massimo CANNEVACCI (1982) han estudiat les formes de sociabilitat i expressivitat juvenils posteriors al 68; Clara GALLINI, *Forme di cultura tra i giovani* (1980) s'ha interessat per les estratègies tradicionals

i noves d'associacionisme entre els joves; Roberto de ANGELIS (1981) ha analitzat a partir d'històries de vida la relació entre droga i contracultura en el moviment juvenil del 77; Livio SANSONE (1983, 1988) ha estudiat les subcultures juvenils dels anys 80; finalment, antropòlegs com L.M.LOMBARDI SATRIANI i A.M.CIRESE han participat en un debat sobre *I giovani e la crisi de la società* organitzat per l'Istituto Gramsci (1977).

A l'Estat Espanyol l'estudi de la joventut no ha merescut cap atenció per part dels antropòlegs fins fa molt poc. En la completa compilació bibliogràfica curada per Joan PRAT (1985-86) sobre "Trenta anys de literatura antropològica sobre Espanya", només apareixen diversos articles de Tomàs CALVO sobre la joventut gitana (1980, 1982, 1985); una recerca no traduïda de Michel D. MURPHY, "*Coming of Age in Seville: the Structuring of a Riteless Passage to Manhood*" (1983); un treball de Ricard BELASCOAIN sobre la joventut a Vilanova (1986); i diverses aportacions d'Oriol ROMANI sobre el tema de la contracultura i les drogues (1982, 1985a, 1985b). A Catalunya, el primer en ocupar-se parcialment del tema fou Oriol Romani en la seva tesi de llicenciatura (1978) i en la tesi doctoral ja comentada (1982), així com en diversos articles (1984, 1985). Tot i que centrat en la problemàtica de les drogues, la seva recerca documenta el sorgiment de diverses cultures juvenils a Catalunya, a partir dels anys 60. Jo mateix, en la meua tesi de llicenciatura (*Joventut i identitat. Assaig d'etnologia de la joventut a Lleida*, 1985a) vaig esbossar una aproximació global a la joventut actual des de l'antropologia, a partir de la recollida d'un seguit d'històries de vida. El treball ha donat lloc a diversos articles (FEIXA, 1985b, 1987a, 1987b, 1987c, 1987d), així com al llibre col·lectiu *Els joves a la Lleida dels 80* (DD.AA, 1987). Jordi ROCA (1985) ha estudiat, en la seva tesi de llicenciatura, la percepció el cicle vital en la literatura edificant de postguerra, centrant-se en els períodes de joventut, prometatge i matrimoni. Ricard BELASCOAIN ha coordinat també una investigació sobre la joventut a Vilanova i la Geltrú: *D'esquena al mirall* (1986), que tot i estar basada en un sondeig d'opinió -per imposició de l'administració que el va encarregar- conté una part d'observació etnogràfica. Recentment Josep Maria FERICGLA ha presentat la seva tesi doctoral sobre *La joventut i el lleure a Catalunya. Antropologia urbana: un estudi del Prat de Llobregat sobre temps lliure, anòmia i joventut* (1987). Tot i l'ús d'una obtusa terminologia conceptual (amb termes com "ethclasse", "pathos català", "anòmia", "cultura de la indiferència", etc), i alguns apunts etnogràfics interessants, el treball no fa ús de les tècniques de camp de l'antropologia: es basa fonamentalment en una enquesta d'opinió que reproduïx acríticament els tòpics i estereotips culturals a l'ús, que l'atenció prioritària a les actituds mentals, i un marc teòric desfasat, no fan més que enfosquir. (Per posar un exemple: en el seu esforç per analitzar l'univers vital dels joves com una "cultura de l'avorriment", l'autor arriba a la conclusió que els joves passen bona part del seu temps lliure "en locals altament desestructurats com els bars". Només cal llegir les monografies de Jean Monod o de l'Escola de Birmingham per comprendre fins a quin punt els locals de lleure, en les modernes societats urbanes, estructuren l'espai i el temps de les cultures juvenils, i s'organitzen a l'entorn d'una complexa lògica interna, l'estructura i sintaxi de la qual pertoca a l'antropòleg d'escatir). Cal citar finalment alguns treballs sectorials del Projecte Jove de l'Ajuntament de Barcelona, elaborats amb una visió qualitativa, en els quals hi han intervingut antropòlegs, com Xavier ROIGE i altres (1987), que va estudiar els processos comunicatius de caire informal, i Eduard DELGADO (1985), que va intervenir en el debat sobre les noves pràctiques i consums culturals dels joves.

La proposta més global i coherent d'aproximació al tema des de l'antropologia la constitueix un projecte d'investigació sobre la joventut a l'àrea metropolitana de Barcelona, dirigit per Oriol ROMANI, i en el qual hi varen participar J.CONTRERAS, O.HOMS i C.FEIXA. L'estratègia dissenyada, articulada per un marc teòric que concebia la joventut com una construcció cultural, se centrava en les estratègies d'organització del temps, de l'espai i del consum dels joves, i contemplava tres fases: 1) Estudi de les imatges culturals de la joventut, i dels seus continguts canviats (a partir de l'anàlisi his-

tòric de les teories, la literatura, els mass media, la publicitat, les elaboracions dels diferents grups socials, les lletres de cançons, etc); 2) Etnografia de la joventut metropolitana: estudi dels diferents contextos i situacions de la vida dels joves, a través de l'observació directa i participant de diversos espais; realització de monografies de grups específics, selecció d'informants qualificats, confecció de biografies, construcció de xarxes socials i estudi de mostres significatives; 3) Interpretacions i elaboració d'una enquesta orientada que pogués constatar algunes de les variables observades en el treball de camp, i que alhora permetés una certa generalització. (ROMANI et al, 1986).

4. Els estudis sobre la Lleida contemporània

La vida de la meua ciutat -suposo que com la de la majoria de les petites capitals provincials- es manifesta en dos nivells de realitat clarament destriables: l'oficial, periodístic i historiable i el semisecret, col.loquial i foscant- més que a les grans capitals, encara que sembli contradictori-, però transcendental; el dels reduïts grups de pressió, dels grans talladors de bacallà, dels que tenen el poder i no dirigeixen, de les cares -i les creus- i dels noms reiterats. Que el poeta em perdoni si dic que la Lleida que jo he conegut pot haver-me semblat "dolça", però encara molt més l'he trobada "secreta". (Miquel PUEYO, Lleida, ni blancs ni negres, però espanyols, 1984: 13)

Pot sorprendre, en abordar un estudi centrat en la Lleida posterior a la guerra civil, constatar la migradesa i fragmentarietat de les recerques que fins el present s'han ocupat d'aquesta ciutat. Certament, ha existit durant aquest període una abundosa literatura assagística, que té el seu exponent més cèlebre en el llibre *Lleida, problema i realitat*, de Joan GABERNET, Josep LLADONOSA, Simeó MIQUEL, Francesc PORTA i Josep VALLVERDU, publicat el 1967. El llibre se situava a les antípodes d'una nombrosa literatura de caire franquista, amb un notable biaix ideològic (ALVAREZ PALLAS 1941; HERNANDEZ PALMES, 1963; TARRAGO, 1964). L'any anterior havia aparegut també una contribució polèmica que duria molta polseguera: *Concilio y Rebelión* (CASANOVAS et al, 1966), obra dels rectors dels pobles propietat dels beneficiaris de la catedral, que denunciaven una situació de marginació que encara cueja. Durant la dècada següent van aparèixer diverses contribucions al debat, com el llibre *Les terres de Lleida en la geografia, l'economia i la cultura catalanes*, fruit d'un cicle de conferències organitzat pel Centre Comarcal Lleidatà de Barcelona (DD.AA., 1971); monogràfics de diverses revistes: "Lleida: un assaig d'aproximació" (SERRA D'OR, 1970), (ORIFLAMA, 1973), "Lleida o la marginació" (CAU, 1976). Un llibre de Miquel PUEYO (1984) ha resumit amb exhaustivitat les claus del debat. Val a dir que aquesta literatura és més interessant des del punt de vista de la història de les ideologies, que no pas pel que fa a la història social: sovint hi predominà una visió essencialista i tòpica en un o altre sentit.

En el camp de la història, el nostre coneixement de la Lleida franquista és encara molt parcial. Les primeres aportacions de Josep LLADONOSA de caire demogràfic (1955, 1965), i el breu capítol de síntesi en el seu llibre *Història de la ciutat de Lleida* (1980), no van tenir, durant molt de temps, continuïtat. En mateix autor ha publicat recentment unes memòries, amb algunes descripcions biogràfiques de força interès (J.LLADONOSA, *Setanta cinc anys de records*, 1989). Cal destacar, per altra banda, diverses aportacions en el terreny de l'economia i la geografia: els estudis primerencs de Ramon SERO i Ernest LLCUH sobre la regió fruitera de Lleida (1971), l'anàlisi de demografia regional de Josep TORTOSA (1981) i la notable síntesi de Ramon MORELL, Xavier MAUREL i Ignasi ALDOMA sobre l'economia del Segrià (1980). Les Jornades d'Estudis Urbans que s'han celebrat han aportat també diversos materials d'interès (en especial la primera, del 1982, centrada en la ciutat de Lleida). Diverses publicacions, de caire divulgatiu o periodístic, s'han ocupat d'aquest període: *Lleida: la ciutat i el seu entorn* (DD.AA., SegreE, 1983), *Lleida 1910-1985* (DD.AA., La Caixa, 1985), 50

anys de Lleida (1938-1988) (DD.AA., La Mañana, 1989). Manuel LLADONOSA, en un article pioner titulat "La societat civil lleidatana sota el franquisme" (1985), ha començat a elaborar un marc d'anàlisi com a guió per a futures recerques empíriques. El mateix autor ha curat una aproximació a la història d'una de les associacions juvenils més dinàmiques del període: l'Esbart Màrius Torres (LLADONOSA, 1987). Recentment ha aparegut la primera síntesi global del període: *Crònica de la Lleida franquista (1938-1976)*, de Julià GRAUS (1989), en la qual l'autor portava treballant feia uns anys. Es tracta, com el mateix títol suggereix, d'un relat descriptiu dels fets més rellevants, basat en el buidatge de la premsa local. Aporta un material força variat, que permet reconstruir l'evolució del discurs franquista, però que aporta una visió esbiaixada dels canvis socials i culturals, enfosquits rera la retòrica de la vida oficial. Es també de molt interès l'aportació col·lectiva, coordinada pel periodista Francesc CASTILLO (1989), i inspirada per l'Organització de Veïns de Pardinyes, sobre la història i la dinàmica associativa d'aquest barri obrer tan actiu. Cal esmentar un estudi sobre les dones de Ponent d'un antropòloga, amb algunes referències a la joventut, per bé que molt desigual (GILLEN, 1989). Finalment, pel que fa a la joventut, i a més de l'article de Josep Maria RUEDA sobre "Els joves" inclòs en l'esmentat monogràfic de *Serra d'or* (1970), Magda BALLESTER va coordinar un reportatge per a *Oriflama* (1973) i la revista *Ressò de Ponent* ha dedicat un monogràfic al maig del 68 (vegeu FEIXA, 1988c). En el camp dels joves actuals, jo mateix vaig coordinar el llibre col·lectiu *Els joves a la Lleida dels 80*, de caràcter interdisciplinari i editat per l'Ajuntament de Lleida (DD.AA., 1987: AMEZAGA, BARO, BONET, ESTANY, FEIXA, GOMEZ, INIESTA, MORELL, MAUREL, PALLARES, PELEGRI, PRAT, REVERTE, REIXACH, TAMARIT, VARELA, VICENS).

De l'Estudi General de Lleida han començat a sorgir, els darrers anys, monografies més sistemàtiques, com la tesi doctoral en geografia de Joan VILAGRASA sobre el creixement urbà de la ciutat durant el franquisme (1982); la tesi doctoral de Jaume BARRULL sobre les terres de Lleida durant la República (1986); la tesi de llicenciatura en antropologia de Victor BRETON sobre les colonitzacions agràries de la zona regable del canal de Catalunya i Aragó (1987); la tesi de llicenciatura en geografia de Joan GANAU sobre la imatge cultural de la ciutat (1988); la tesi de llicenciatura en història de M..C.SANTIAGO sobre l'Església a la postguerra (1988); la tesi doctoral de Mercè BARALLAT sobre la repressió a la postguerra (1988); i finalment una recent tesi de llicenciatura de M.A.JARNE sobre la Secció Femenina (1989). La professora Conxita MIR està actualment dirigint una recerca sobre la repressió de postguerra a les terres de Lleida, basada en un important font documental. La mateixa autora ha publicat recentment un complet estat de la qüestió sobre la Lleida de postguerra en un monogràfic de la revista *L'Avenç* (1989).

Tot i que a partir d'algunes d'aquestes recerques comencem a conèixer millor com han viscut els habitants de la ciutat la darrera meitat de segle, els treballs presenten unes característiques que cal tenir en compte. En primer lloc, pel que fa als àmbits d'estudi, hi ha un predomini absolut de la història de les estructures econòmiques i de les institucions oficials (estatals o eclesials). Fins i tot quan s'esbossa una història de l'oposició és, fonamentalment, una història dels partits i de la clandestinitat. Es deixa de banda el terreny més ampli de la vida social: les estructures informals de la vida quotidiana, les formes de sociabilitat, l'associacionisme, les relacions entre les edats i els sexes, l'economia informal, etc. En segon lloc, les metodologies són fonamentalment quantitatives, i les fonts utilitzats són gairebé exclusivament provints d'estaments oficials (administració, jutjats, organitzacions) o hemerogràfiques. Si l'ús d'aquest tipus de fonts presenten en general nombroses limitacions (en tant que acostumen a retratar només una part de la realitat), la seva credibilitat és encara molt més discutible en una situació, com la del règim franquista, en què el predomini de l'Estat i la censura impedeixen l'expressió d'opinions i realitats que escapen de les definicions normatives. Val a dir que, al si de la secció d'Història Social de l'Estudi General de Lleida, existeixen diversos projectes de recerca sobre la història de la vida quotidiana, com el dirigit per Llorenç Prats sobre la cultu-

ra popular, per Eulàlia Vega sobre la història de la dona, per Xavier Roigè sobre família i parentiu, per Francesc Lagardera sobre història de l'esport, i per jo mateix sobre joventut. en aquest marc dels quals està previst que sorgeixin estudis centrats en la ciutat de Lleida. Alguns estudiants de doctorat han començat ja a elaborar projectes de recerca en aquesta direcció (com els de Belen Solé sobre la religiositat popular durant el franquisme).

5. L'ús de fonts orals en ciències socials

*Sembla que la "propietat de llenguatge" confereixi la "propietat del llenguatge"; un dels fins d'aquesta recerca és posar-los ambdós en discussió. També per això em baso sobretot en fonts orals: no per una "superioritat" o "autenticitat" de l'oralitat que mai ningú no ha considerat seriosament, sinó perquè la paraula de les classes no hegemòniques i de la gent corrent, per sobreviure i funcionar en condicions de desnivell de cultura i de poder, han tingut i sabut que utilitzar l'oralitat amb formes i modalitats més articulades i coherents que les assolides fins ara amb l'apropiació de l'escriptura. (Sandro PORTELLI, *Biografia di una città*, 1985: 5)*

L'ús de les històries de vida en les ciències socials beu d'una tradició plural. Sociòlegs, antropòlegs, psicòlegs, geògrafs, historiadors, lingüístes, han usat els relats orals amb usos i finalitats no sempre coincidents. En aquest apartat em centraré en quatre tradicions científiques que crec que han aportat un tractament específic del document oral: l'antropologia nordamericana; l'escola de Xicago; l'oral history britànica; i la tradició italiana d'interès per la cultures subalternes. Afegirem al final una síntesi d'alguns dels investigadors que a l'Estat Espanyol han utilitzat les fonts orals.

1. Les primeres *autobiografies etnogràfiques* van sorgir en un context científic determinat (l'escola culturalista nordamericana de tombants de segle) i al si d'una pràctica acadèmica particular (la recollida dels "últims vestigis" d'unes cultures índies derrotades i en vies de desaparició). Donat que aquestes cultures eren àgrafes, l'elaboració d'autobiografies d'informants qualificats es considerava una via adequada per rescatar uns sabers i formes de vida que ja no ere possible observar "in situ", com havia pretès fer l'antropologia social britànica. Es en aquest context que apareixen les cèlebres autobiografies de caps indígenes: *Sun Chief* de Lew SIMMONS; *Gerónimo* de BARRETT, *Ischi* de Theodora KROEBER; *Skimo Boyhood* de Charles HUGUES (vegeu BRANDES, 1983; ROMANI, 1984a). Val a dir que no són, pròpiament, històries de vida orals. L'antropòleg no es limita a suscitar i recollir el relat, sinó que el reelabora per tal de "donar-li" forma escrita, normalment sense respectar l'estructura narrativa indígena (per exemple, ordenant el material cronològicament), ni el llenguatge oral original. Per altra banda, el caràcter asimètric de les relacions investigador-informant, posades de manifest en la mateixa sol.litud del relat, s'expressen en la practica habitual de "pagar" als informants pel seu testimoni (vegeu el comentari del Consell de Redacció de *Arxiu* a l'article esmentat de BRANDES; també CATANI, 1982). Tot i que l'ús d'històries de vida en antropologia va ser abandonat per mètodes més assèptics, Oscar LEWIS el tornà a popularitzar en els seus llibres sobre el que anomena "la cultura de la pobresa". En el més conegut d'ells (*The children of Sanchez*, 1961), cinc membres d'una família mexicana (el pare i quatre fills) contenen les seves experiències en un model d'autobiografia creuada, tot i que l'autor sotmet el relat a una notable reelaboració, els criteris de la qual mai no són explicats. Cal esmentar, aiximateix, l'obra singular del folklorista i etnòleg cubà Miguel BARNET, amb dos cèlebres novel.les-testimoni: *La canción de Rachel* (1979) i *Biografía de un cimarrón* (1980).

2. En el marc de l'*Escola de Xicago* d'ecologia urbana, una segona tradició autobiogràfica se centrà en els protagonistes del "melting pot" americà: dels negres i immigrants ètnics als "drop-out", els marginats pel procés de modernització dels Estats Units. Es el cas del clàssic estudi de THOMAS

i ZNANIECKI (1918-20) sobre els camperols polonesos (on van utilitzar 700 documents personals escrits, aconseguits mitjançant un anunci a la premsa), així com l'autobiografia del *Jack-Roller* de Clifford Shaw (1930), que complementa qualitativament la visió general de les 1.103 bandes juvenils estudiades per Trasher el 1923. Per altra banda, apareix també als Estats Units l'interès per recopilar els testimonis de les èlites polítiques, econòmiques i culturals, a partir de diversos projectes d'història oral, que tindran la seva màxima expressió en l'*Oral History Program* de Allan Nevins, que aconsegueix el finançament de fundacions per endegar estudis sobre una dinastia de petrolers, la Ford Company, etc (NEVINS, 1967; vegeu PASSERINI, 1978)

3. A Gran Bretanya l'arrelament de la *oral history* va ser fruit de la confluència de grups universitaris de tradició marxista (Paul Thompson, Raphael Samuel), amb intents més explícitament polítics, com l'*History Workshop*, fundat a Oxford el 1967, així com experiències d'ús didàctic de les fonts orals, i grups d'història local molt actius (com "*A People's Autobiography*", de Hackey) (PASSERINI, 1978: XIV). Agrupats a l'entorn de l'*Oral History Society*, i de la seva revista, aquesta tradició ha generat un nombre important d'arxius orals i d'estudis empírics, com el de Paul THOMPSON, (1978) en què aportà una renovada visió del període eduardià a partir de l'anàlisi de testimonis orals, i el de Steve HUMPHRIES (1982), en que revisa les interpretacions dominants sobre les formes de comportament "delinqüents" dels infants i joves de classe obrera en el primer terç de segle. (vegeu una síntesi de l'escola en PASSERINI, 1978; una molt correcta introducció general a la història oral, traduïda fa poc, és la de Paul THOMPSON, *The voice of the past*, 1988, orig. 1978).

4. L'escola italiana té importants antecedents en una tradició etnològica autòctona, inspirada en Antonio Gramsci, la figura més representativa de la qual és Ernesto de Martino, que sempre va atorgar una importància primordial a l'ús de la documentació oral en l'estudi de les cultures subalternes meridionals (DE MARTINO, 1962; vegeu FEIXA, 1987). Investigadors posteriors, com Rocco Scottellaro, Gianni Bosio, Danilo Montaldi i Nutto Revelli, han documentat autobiogràficament les cultures camperoles i obreres. En l'actualitat nombrosos investigadors treballen creativament amb fonts orals. El sociòleg Franco FERRAROTTI, que ha teoritzat amb lucidesa sobre la seva fecunditat analítica, ha elaborat estudis sobre la industrialització (1959), les drogues (1980) i la marginació urbana (1981). Luisa PASSERINI (1984) ha estudiat la memòria obrera del feixisme en un barri de Torí, i més recentment (1988) l'experiència del 68 italià a partir del record dels seus protagonistes -i del seu propi record. Alessandro PORTELLI (1985) ha reconstruït d'una manera fascinant, en un llibre que ha tingut molta influència en el present treball, la història contemporània de Terni, un centre industrial mitjà a l'Umbria, des dels orígens camperols a principis de segle XIX fins l'actualitat, a partir dels testimonis creuats de 172 habitants de la ciutat. La revalorització del treball de camp, la reivindicació de l'especificitat i la natura subjectiva de les fonts, de l'autonomia del mètode autobiogràfic, són alguns dels elements característics d'aquesta tradició.

5. A l'Estat Espanyol especialistes de diverses disciplines han començat a per abordar noves temàtiques i replantejar-ne de velles mitjançant la confrontació amb la memòria oral. Des de la història hom ha rellegit la guerra civil (FRASER, 1981), la història d'un poble andalús de la República al franquisme (FRASER, 1985), l'analfabetisme (VILANOVA, 1986), l'anarquisme (LLADONOSA, 1989; MONJO, 1986; VEGA, 1986), el treball femení en una empresa estatal (BORDERIAS, 1986), i la vida quotidiana durant la dictadura de Primo de Rivera (FALGUERA, 1985), etc. Aquest interès creixent per la història oral ha cristal·litzat amb la recent creació de la revista *Historia y Fuente oral* (1989). Des de l'antropologia, hom ha reconstruït una cultura proletària marginal (MAESTRE ALFONSO, 1976); les subcultures del haix tant des d'una visió global (ROMANI, 1982) com mitjançant una autobiografia tan fascinant com la del "Botas" (ROMANI, 1983); els processos migratoris en barris de Tarragona (PUJADAS & BARDAJI, 1987); les adaptacions al canvi d'una comunitat rural (BOVER, 1987); i les

transformacions en la vida familiar (COMAS, 1988). Des de la geografia hom ha pogut copsar millor les percepcions subjectives del medi a la Garrotxa (NOGUE, 1986). Des de la sòcio-lingüística hom ha documentat el procés d'estandarització del dialecte a l'Alta Ribagorça (ALTURO, 1986). Des de la sociologia, finalment, Juan F. MARSAL ha recollit l'autobiografia d'un emigrant català a l'Argentina (1972), i ha rastrejat la relació dels intel·lectuals amb la política en la generació espanyola dels anys 50, amb observacions interessants sobre el franquisme com a condició de vida (1979).

No hi ha, entre els científics que han treballat amb històries de vida, un plantejament unitari pel que fa als criteris de recollida, al nombre dels testimonis, a les formes de transcripció i anàlisi. Allò que s'entreu és una convergència en la voluntat de donar la veu als que n'han estat sovint privats, d'obrir a la recerca història àrees socials que n'han estat habitualment absents, de reconstruir una visió del passat que tingui present les experiències de les persones reals, no com a horitzó llunyà d'uns discursos preestablerts, sinó com a eix vertebrador de la recerca. Les històries de vida es consideren un camí per ubicar de bell nou les vides en la història. La gent corrent, la vida quotidiana, no són des d'aquesta perspectiva àmbits marginals, sinó que constitueixen el motor, sovint invisible, de les continuïtats i discontinuïtats històriques.

Apèndix IV.

ARXIU, HEMEROTEQUES I CENTRES DE DOCUMENTACIÓ

1. Arxius

Arxiu Històric Provincial (AHP)

Arxiu de la Paeria (AP)

Arxiu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (IEI). Legat Tarragó. Fons fotogràfic.

Arxiu del Registre Civil, Jutjats de Lleida

Arxiu del Tribunal Tutelar de Menors, Audiència Provincial de Lleida

Arxius personals d'Alfons López, Josep Ripoll, Jaume Barrull, Josep Pijoan, Salvador Miret i Magda Ballester.

2. Hemeroteques

Hemeroteca Arxiu Municipal

Hemeroteca Casa de Cultura

Hemeroteca Casa de l'Ardiaca (Barcelona)

Hemeroteca IEI

Hemeroteca Sol-Torres

3. Biblioteques i centres de documentació

Biblioteca de Catalunya (Barcelona)

Biblioteca de l'Estudi General de Lleida

Biblioteca de l'IEI (Lleida)

Biblioteca Nacional (Madrid)

Centre d'informació i Documentació sobre Joventut (CIDJ), Direcció General de Joventut (Barcelona)

Centro di Documentazione sulla condizione giovanile (CDCG), Gruppo Abele (Torí, Itàlia)

Centro Nacional de Información y Documentación sobre Juventud, "Centro Riscal" (CNIDJ) (Madrid)

InformaGiovani (IG), Assessorato alla Gioventù, Comune di Torino (Torí, Itàlia)

Instituto Nacional de Empleo (INEM) Lleida

Instituto Nacional de Estadística (INE) Lleida

Instituto di Sociologia, Biblioteca della Cattedra di Antropologia Culturale, Università degli Studi di Roma (Roma, Itàlia)

Oficina d'Informació Juvenil (OIJ), Serveis Territorials de Joventut (Lleida)

Osservatorio alla Gioventù (OG), Università Pontificia Salesiana (Roma, Itàlia)

Apèndix V.

GUIÓ PER A LA RECOLLIDA D'HISTÒRIES DE VIDA

Cal considerar el següent guió per a la recollida de material autobiogràfic com un esquema general orientatiu de l'entrevista, i no com un qüestionari aplicat rígidament a cada informant. El guió recull i ordena un ampli ventall de qüestions d'interès per a la meua recerca. En cada cas concret, i en funció de les condicions del personatge i de l'entrevista, he incidit en uns aspectes concrets més que en altres, o he deixat en llibertat a l'informant per relatar la seva experiència segons els seus criteris i interessos. En qualsevol cas, el guió ha estat subordinat a cada discurs autobiogràfic, i no a l'inrevés.

1. Dades Personals

- Any i lloc de naixement
- Profesió actual
- Estat civil i nombre de fills
- Família d'origen (profesió dels pares)
- Barri de residència a Lleida durant la joventut
- Ocupació principal durant la joventut
- Lloc d'estudis durant la joventut.
- Altres activitats rellevants durant la joventut

2. Perfil Biogràfic

- Resum lliure del decurs vital

3. Medi Ecològic

3.1. L'Habitatge.

- Descripció del tipus d'habitatge: cambres, mobles, distribució dels espais, serveis.
- L'alimentació. Horaris i contingut. Formes de socialitat.
- Llocs on es feia vida.
- Hi havia cambra pròpia? Conflictes amb els pares per l'espai.
- Tipus de casa (unifamiliar, apartaments). Hi havia vida d'escala?
- Canvis en l'habitatge

3.2. El veïnatge

- Com era el seu barri?
- Descripció física de l'entorn
- Llocs de trobada i socialitat: botigues, mercat, bars, carrers...
- Socialitat adolescent-juvenil al barri
- Tipus de pobladors: classe social, ocupació.
- Solidaritat de barri: moviments reivindicatius, festes populars.
- Sentiment de territorialitat envers altres barris.
- Canvis en el veïnatge.

3.3. La ciutat.

- Com era físicament Lleida en la seva joventut?
- Quins llocs acostumava a frequentar i perquè?
- Imatge de l'espai urba i de les seves transformacions.
- Com ha vist canviar la ciutat?
- Relació amb l'entorn rural.
- Espais d'estudis, de treball i de lleure: itineraris.
- Espai públic/espai privat

4. Família d'origen

4.1. Tipus de família

- Com eren els seus pares: origen social, ocupació, manera de ser
- Tipus d'unitat domèstica
- Relació amb els germans
- Relació amb la família extesa: avis, oncles, cosins

4.2. Relació amb els pares

- Relació amb el pare i la mare.
- Moments de socialitat (àpats)
- Contribució a les tasques domèstiques
- Els donaven diners els pares?
- Formes d'autoritat, càstigs
- Elecció d'amistats, estudis, nuvis
- Temes de conversa: estudis, futur professional, lleure, política...
- Grau d'autonomia en l'organització del temps: hores d'aixecar-se, de menjar, de tornar a casa.
- Grau d'autonomia moral: lectures, diversions, religió, política.
- Grau d'intimitat a la llar: diari, cartes
- Descripció d'algun cas concret de conflicte per aquests motius
- L'autoritat s'acceptava o es rebutjava?
- Valoració del grau d'autonomia/dependència

4.3. Període adolescència

- Recorda quan el van deixar de tractar com un nen/a?
- Va suposar això algun canvi?
- Quin record te de l'adolescència (crisi?)
- Com va anar canviant el grau d'autonomia (per exemple, pel que fa a les hores d'arribar a casa?)

4.4. Emancipació familiar

- Com i quan es va independitzar de la família?
- A nivell econòmic
- A nivell residencial
- A nivell moral i de conductes

5. Els estudis

5.1. Els estudis secundaris

- Descripció de l'escola: marc físic, horaris, activitats
- Les classes: tipus d'ensenyament (memorístic, en equip...),
- Disposició física, preguntar a classe
- Els exàmens (com es preparaven, la prova...)
- Els professors: pedagogia, càstigs, autoritat/libertat
- Els iguals: sociabilitat, el "recreo", jocs, formes de boicot als exàmens, copiar...
- Resistència a l'autoritat? Casos concrets
- Activitats extraescolars
- La FEN i la Religió
- Participació en mobilitzacions estudiantils

5.2. Altres estudis (mateix esquema)

- Els estudis professionals i universitaris
- Les oposicions

6. La professió

6.1. Els primers treballs.

- Treballs remunerats (o no) a l'adolescència (a temps parcial)
- Primers treballs en acabar d'estudiar
- Hi ha períodes de desocupació?
- Motius per buscar treball

6.2. L'aprenentatge.

- Record del primer dia de treball.
- Les bromes i novatades.
- Condicions de treball: salaris, seguretat.
- Autoritat i formes de càstigs.
- Durada, fases de l'aprenentatge.
- Minva l'explotació i millora el tracte a mesura que es fan grans?

6.3. L'establiment professional

- Quan i com s'aconsegueix el primer treball fixe.
- Mitjà: família, amics, oposicions, veïns...
- Descripció del tipus de feina, tipus d'empresa (gran, petita...)
- Relació amb els caps (autoritat/paternalisme)
- Tipus de controls sobre els treballadors/resistència activa o passiva
- Condicions laborals (sou, contracte, horari, seguretat...)
- Conflictes laborals, sindicació.
- El "pluriempleo".

6.4. Efectes del treball i de l'atur.

- Com va influir en la seva vida?
- A nivell econòmic, d'amistats, família, lleure, moral
- Consideració d'adult?
- Efectes psicològics i socials de l'atur.
- Estratègies de defensa contra l'atur.

7. Sociabilitat

7.1. Les amistats

- Xarxes d'amistat: escala, barri, escola, ciutat.
- Descriu les amistats més importants per cada període
- La colla, la pandilla: activitats, solidaritat
- Motius de disgregació i/o cohesió.
- Se sortia més amb els pares o amb els amics?

7.2. Ambients juvenils

- Quins tipus de joves distingiries a la ciutat en aquella època
- Quines etiquetes i tipologies hi havia
- Criteris: classe social, ideologia, tipus de lleure
- Per on estaven distribuïts, maneres de vestir
- Quin contacte tenies amb els diversos sectors (classe alta, barris, aprenents, nois de l'horta...)

7.3. Les associacions d'Església

- La parròquia, AC, Congregacions, Claretians, moviments, esplais, escoltisme...
- Tipus d'activitats i organització
- Paper del capellà i consiliari
- Grau d'autonomia/ canvis
- Formació religiosa i espiritual
- Els retiros espirituals
- La literatura edificant: llibres, records, abast en la vida diària.
- Conflictes per qüestions morals
- Activitats d'apostolat

7.4. *Les associacions del règim.*

- OJE, Frente de Juventudes, Sección Femenina
- Activitats en les quals es va participar
- Ideologia que transmetien
- Actitud davant el règim

7.5. *Altres entitats*

- Polítiques, culturals, esportives...
- Activitats d'oposició al règim: militància en partits, participació en assemblees, manifestacions...

8. El lleure

8.1. *Els llocs*

- llocs al barri,
- Llocs urbans específics: carrer Major/Ferran, Camps Elisis, la Banqueta, Camp d'esports, zona vins, Ricard Vinyes, etc.
- Places, cantonades, llocs de trobada, bars, cafes

8.2. *Les activitats:*

- Passejar i xerrar
- El cinema
- El ball
- Guateques i festes
- Esport
- Les firetes
- Els futbolins
- Sortides? Vacances?

8.3. *Celebracions cívico-religioses*

- Religioses: Corpus, Setmana Santa, Processons
- Festes populars: aplecs, foguera, la mona, festa major
- Del Regim: desfilades, dia de la victòria, visites de Franco
- Les entitats adultes: casino...
- La "posta de llarg"

8.4. *Consum juvenil, habillament i musica*

- Usos i costums en el vestir, les modes.
- Gustos musicals. Assistència a concerts
- Cantants preferits.
- Conflictes amb els pares per aquests motius
- La radio, la tele, el tocadiscs
- Capacitat adquisitiva (per setmana o mes)
- En que es gastava

9. Usos amorosos

9.1. *Les relacions nois-noies*

- Com eren aquestes relacions durant l'adolescència i joventut?
- Era ben vist tenir amics de l'altre sexe?
- Quines eren les ocasions per conèixer nois i noies (escola, carrer, família, ball, associacions...)?
- Funció dels guateques.
- Recordes les primeres experiències sentimentals?
- Control familiar i social
- Valoració de la coeducació.

9.2. *El nuviatge*

- Com començava el nuviatge?
- La declaració
- Que feien els nuvis, ocasions de trobada
- Sortien junts o en colla
- Quan s'agafaven de la ma
- El primer petó
- Els pares n'estaven assabentats, s'hi posaven?
- Entrada a casa
- Quan acostumava a durar
- Control familiar i social.

9.3. *La sexualitat*

- Fonts d'informació sexual: família, llibres, iguals.
- La regla i la primera ejaculació. Recors i canvis en l'actitud davant el propi cos
- Ètica i moral sexual.
- Influència de les normes religioses i de la literatura edificant
- Primeres experiències sexuals
- La sexualitat en el matrimoni

10. Matrimoni i vida adulta

10.1. *Les noces*

- Quan i perquè va decidir casar-vos?
- Condicions per a poder casar-se (independència econòmica, residencial?)
- La petició de mà
- Preparatius de la boda, paper dels pares
- La dot, l'aixovar, aspectes econòmics
- Descripció de la boda: vestit, invitats, hora, banquet, festa, comiat de solters...
- El viatge de noces

10.2. *Vida de casats*

- El principi de casats
- Vivenda pròpia o amb els pares?
- Conflictes amb la família
- En que va canviar la vida?
- La paternitat

10.3. *L'adultera*

- Quan consideres que van deixar de ser jove?
- Quan et van començar a considerar com una adulta?
- Creus que ha canviat la manera de considerar a una persona adulta?

11. El règim polític.

11.1. *Franquisme i Vida quotidiana.*

- En què incidia el règim en la vida diària?
- Família: discutia de política...
- Escola: consignes polítiques, la FEN...
- Treball: condicions d'indefensió sindical...
- Lleure: formes de sociabilitat...
- Associacionisme juvenil: FJ i SF.
- L'església: nacionalcatolicisme?
- Control policial.
- Altres agències de control social.
- Casos de conflicte

- Incidència de la ideologia franquista

11.2. Actituds davant el règim

- Acceptació, submissió.
- Resistència a nivell quotidia?
- Participació en moviments antifranquistes.
- Dissidència cultural?
- L'oposició era una qüestió generacional?

12. Altres

- El servei militar
- La vida domèstica
- Reacció social davant els joves
- Reacció dels joves davant els adults i les institucions
- Ritmes de la vida quotidiana
- Creences religioses
- Actituds polítiques

Apèndix VI.

**LA PREMSA JUVENIL A LLEIDA
(1936-1988)**

1. Introducció

L'objectiu d'aquest apèndix és fer un cens aproximatiu de les principals revistes juvenils publicades a Lleida entre la guerra civil i l'actualitat, utilitzades en l'elaboració d'aquesta recerca, i que sovint apareixen citades al llarg del treball. Convé aclarir, de bon antuvi, què entenc per "premsa juvenil". Es aquest un concepte ambigu, que ha estat emprat amb diversos sentits, entre els quals podem destacar-ne tres. Per premsa juvenil es pot entendre premsa sobre els joves, premsa per als joves i premsa dels joves.

El primer sentit -premsa sobre els joves- pretén englobar el conjunt de publicacions el tema principal o secundari de les quals és el seguit d'aspectes que afecten i delimiten la vida dels joves. Es tracta d'una concepció que pren com a criteri bàsic de definició d'una revista no els autors-editor, ni el públic-lector, sinó el contingut que aquesta vehicula. La progressiva delimitació d'una "problemàtica juvenil" com un sector temàtic especialitzat i un centre d'interès de renovada atenció, en seria un procés correlatiu. El segon sentit -premsa per als joves- fa referència a les publicacions promogudes per entitats o empreses que s'adrecen als joves o tenen en ells el seu públic privilegiat. Aquest sector englobaria dos tipus bàsics de revistes. Per un cantó les "revistes de formació", editades per les institucions o les associacions juvenils (esglésies, partits, administracions, escoles, entitats) que tenen per objecte l'educació política i moral de les noves generacions. Per un altre cantó, les revistes de consum, editades normalment per empreses amb finalitat comercial, que tenen per objecte la diversió d'un sector específic del mercat del lleure com és el públic juvenil (les més importants i nombroses són els còmics, però també s'hi inclouen altres tipus de revistes com les musicals, esportives...; sobre aquestes qüestions, vegeu TAVERA, 1987, 490 i ss.). El tercer sentit -premsa dels joves- pren com a punt de referència el concepte d'"autoria juvenil", que engloba aquelles revistes "fetes per joves", encara que no s'ocupin prioritàriament de la problemàtica juvenil, ni que s'adrecin específicament als joves. Aquesta concepció, vinculada a la presa de consciència i sensibilitat envers els moviments socials protagonitzats pels joves des de mitjans dels 60, reïvinda la consideració de "premsa juvenil" només per aquelles publicacions de les quals els joves en són "subjecte", i no només "objecte", bo i establint una frontera estricta entre unes i altres.

Tot i que pot ser útil a nivell analític, quan intentem treballar amb aquesta tripartició ens trobem amb tot un seguit de problemes. El principal fa referència a la dificultat per establir les fronteres. Les revistes *per als* joves editades per institucions i entitats acostumen a acollir articles escrits per joves, que poden trasmetre la seva pròpia visió de la vida i del món. Fins i tot en les revistes sotmeses a un control més estricte per part dels poders adults -ho podem comprovar més endavant-, hom pot trobar signes de dissidència o veus juvenils que escapen al discurs hegemònic, encara que de vegades s'expressin entre línies o indirectament. No cal dir que la "temàtica juvenil" acostuma a tenir un lloc privilegiat en la major part d'aquestes publicacions. Revistes que neixen a l'interior de moviments juvenils poden ser apropiades per institucions adultes que en modifiquen el rumb i el discurs. Publicacions originalment de formació acaben regint-se per les lleis del mercat i comercialitzen els seus continguts. El "mon dels joves" és un sector de límits tan vagues que les publicacions que hi fan referència poden aixamplar-lo d'aïtal manera que esdevenen revistes de caire general, o bé reduir-lo a aspectes massa concrets i específics (esports, art d'avantguarda...). L'autoria juvenil fa sovint més

aviat referència al contingut que a l'edat: publicacions que plantegen un discurs general sobre la societat no s'acostumen a incloure en aquest apartat, encara que estiguin promogudes per joves. Sorprenentment, així mateix, que la major part dels articles d'aquestes revistes no apareguin signats, no tinguin autor (i això tant pel que fa a la premsa orgànica de partits i institucions, com a la premsa contracultural), la qual cosa podria fer-ne sobressortir la natura col·lectiva de la seva autoria.

En aquest cas, he optat per una concepció àmplia de la "premsa juvenil", que permeti un interjoc entre discurs institucional, veu juvenil i problemàtica dels joves. Així doncs, les revistes que ressenyarem són aquelles en que la temàtica juvenil ocupa un lloc important entre els seus àmbits d'interès, o bé s'adrecen als joves, promogudes per institucions o entitats juvenils, o bé els seus autors i dinamitzadors són joves. Amb tot, tant pel període històric en el qual se situen, com per les possibilitats de conservació, accés i consulta de les hemeroteques, és evident que la major part de les revistes que ressenyarem formen part del segon sector (revistes adreçades als joves i promogudes per institucions o entitats). Tot i que en el decurs del treball hem utilitzat altres fonts periodístiques, sobretot els diaris locals (*La Mañana, Diario de Lérida, Segre*) i les revistes (*Tarea, Forja, Ciudad, Labor, Acento, La Boira, Resson de Ponent*, etc), per raons òbvies no les incloem en aquest recull (un cens general de la premsa a les terres de Lleida es troba en els treballs de SOL & TORRES, 1964; per una anàlisi més detallada d'aquestes publicacions durant el període franquista, centrat en la temàtica urbanística, vegeu VILAGRASA, 1982; també els comentaris de J.LLADONOSA, 1986).

Tant en el cas de la premsa general, com en el de les revistes juvenils, l'ús que faig d'aquestes fonts escrites, complementaries de les fonts orals, és divers i polivalent. Els periòdics i revistes juvenils o no-, m'han aportat informació de la societat lleidatana en cada època, de les activitats de les diverses associacions de joventut, de fets i accions relacionats amb la vida dels joves. Però sobretot m'han aportat informació sobre les percepcions i valoracions a l'entorn del món dels joves, sobre els discursos hegemònics i alternatius sobre ells construïts, a ells adreçats, o per ells elaborats, que han anat canviant al llarg del temps, a cavall dels canvis més globals en la condició juvenil, la cultura i la societat. Quedi ben entès, doncs, que considero les fonts periodístiques com una font útil, però no exclusiva, per a comprendre les transformacions en la vida dels joves. Crec que el predomini gairebé absolut d'aquestes fonts en gran part de recerques històriques sobre la joventut (per exemple, sobre les joventuts dels partits polítics) ha comportat un esbiaixament de la perspectiva, en confondre amb la realitat els discursos ideològics -sovint retòrics i induïts des dels poders adults. El complement de les fonts orals hagués, probablement, canviant el rumb d'algunes interpretacions. Per exemple, certs tòpics sobre els debats polítics entre les forces juvenils durant la guerra es matisarien molt si, a més d'estudiar la premsa, s'haguessin recollit testimonis directes de com van viure aquests debats els militats de base que teòricament els haurien d'haver protagonitzat. Per altra banda, com intentem demostrar en la part central de la tesi, la contrastació de les fonts hemerogràfiques amb les fonts orals és de vegades molt fecunda (per exemple, la confrontació dels textos "edificants" de postguerra, amb els comportaments sexuals i morals reals). Les entrevistes m'han servit sovint per contextualitzar i enriquir alguns indicis apuntats per esdeveniments ressenyats en diaris i revistes, i fins i tot ens han aportat informacions per localitzar debats periodístics i d'opinió apareguts en els mitjans de comunicació (Es el cas, per exemple, de la "rebel·lió" esdevinguda per la Festa de Sant Tomàs de 1961, o de la polèmica suscitada pel Festival Jaloom de 1967).

Així doncs, el petit cens que presento recull les revistes que he localitzat, publicades a Lleida en el període estudiat, i que s'adaptin a l'esmentada categorització. Tot i que el cos central el formen les editades amb posterioritat a la guerra civil, he inclòs un primer capítol amb les revistes publicades per les organitzacions juvenils polítiques durant la guerra i el període prebèl·lic. Així mateix, en altres apartats he inclòs algunes revistes del període republicà especialment significatives. La

major part de les publicacions no les he trobat, com pensava al principi, a les hemeroteques públiques o a les biblioteques locals. Tothom qui hi hagi treballat coneix prou les seves greus mancances i deficiències. Si el nombre de revistes no conservades, no localitzables malgrat estar fixades, perdudes, o bé de col·leccions incompletes, és desgraciadament elevat en general, les mancances són encara més greus en el període franquista, i sobretot pel que fa a publicacions com les juvenils, sovint de sortida irregular, durada interrompuda i distribució limitada. La nostra font principal ha estat l'hemeroteca privada de Romà SOL i Carme TORRES, a la pacient tasca col·leccionista dels quals - i a llur amabilitat en facilitar-me'n la consulta-, deu molt aquest llistat, que ha convertit en un recull només limitat allò que podia haver estat un llast irreparable a causa de l'estat esmentat de les hemeroteques públiques. Malgrat tractar-se d'una col·lecció força completa i rica (conté publicacions que pel seu caràcter discontinu o extraordinari no acostumen a incloure's a les hemeroteques), una limitació important és que en moltes ocasions només es conserva el primer número de la revista, la qual cosa en dificulta el seguiment de la seva història, i una exhaustiva anàlisi de contingut. Hi ha, finalment, altres revistes que hem pogut localitzar en cases i arxius particulars o d'associacions juvenils. Obviament, és tracta d'un recull provisional, que caldrà completar i ampliar en el futur. Això és particularment cert pel que fa a tot un seguit de publicacions de caire artesanal, com prospectes, fulls ciclostil·lats, revistes clandestines, fanzines, fullets d'associacions, etc, que grups de joves han anat publicant aquestes darreres dècades, i que per la seua mateixa origen i naturalesa és difícil recopilar i accedir-hi.

He agrupat les revistes en cinc blocs temàtics o tipològics: 1) la premsa juvenil durant la guerra civil i la revolució; 2) la premsa de les organitzacions juvenils del règim (especialment del Frente de Juventudes); 3) la premsa de l'Església i de les associacions juvenils cristianes; 4) la premsa dels centres d'ensenyament; 5) la premsa de les entitats cíviques, esportives, i juvenils; i 6) la premsa clandestina, alternativa, contracultural i espontània. Dins de cada apartat les revistes estan ordenades per la seva data d'aparició. Per a cadascuna incloc el títol; la data de publicació del primer i darrer número localitzats (si hi ha varies èpoques saltejades, s'especifica); el subtítol i la institució o entitat promotora. En la majoria dels casos afegeixo breus informacions sobre les finalitats, línia ideològica, història i influència de les publicacions.

2. La premsa juvenil durant la República i la guerra civil

Des de principis de segle es va experimentar, a Catalunya, un notable augment de l'atenció social dedicada a la joventut, possiblement perquè aquesta començava a gaudir d'un potencial polític que mai no havia tingut abans. La premsa política especialment orientada per atreure la joventut en fou un dels exponents més clars, fruit de la consciència del seu poder per difondre determinats valors i com a eina de formació i adoctrinament (TAVERA, 1987, 490). El període de mobilització i de convulsions socials que comportà la II República veié un notable floriment d'aquest tipus de publicacions, promogudes per les branques juvenils dels partits polítics. Es una època, en la qual els joves comencen a participar de manera important en la lluita política, i les organitzacions juvenils (sobretot les de l'esquerra) mostren una renovada vitalitat (per al cas de Lleida podeu veure BARRULL, 1986).

L'esclat de la guerra civil, amb tot el que suposà de massiva mobilització política anti-feixista dels joves, afavorida pels processos d'unificació de les grans forces juvenils revolucionàries, compor-

tà un nou impuls per a la premsa juvenil, que experimentà una difusió inusitada. L'objectiu inicial d'aquestes revistes se centrà en l'adoctrinament i formació de la gervació de joves que hi estaven arribant, la difusió i debat de la línia ideològic-estratègic del partit, així com la informació de les notícies de la guerra. Fou una fórmula que féu forat, malgrat les evidents diferències polítiques, bo i combinant, com ha explicat Susanna Tavera, "el comentari polític, les aportacions literàries, els reportatges d'actualitat, les seccions gràfiques, la promoció del lleure juvenil, els temes de cultura, les notícies del front, o el record dels companys caiguts en la lluita contra el feixisme" (1987, 495). Amb el desenvolupament de la guerra, les necessitats militars aniran prenent el lloc prioritari, i passarà a un segon terme el discurs pròpiament polític. (sobre la història de les principals organitzacions i de la seva premsa, vegeu CASTERAS, 1982 i 1987; VINYES, 1978; SAENZ MARIN, 1988)

En aquest apartam incloc les revistes i els periòdics juvenils publicats a la ciutat de Lleida des de la proclamació de la República fins l'ocupació militar de la ciutat. El gruix més important correspon als butlletins i portanveus de les branques juvenils dels partits polítics, que amb la guerra civil van assolir un notable auge. Durant el període republicà destaquen les dues publicacions promogudes per les dinàmiques joventuts del BOC: *L'espurna* i *Polèmica*, que més que revistes de partit es tracta de publicacions culturals d'interès general. En el camp de les dretes, ressenyem també dues revistes: *Terra Ferma* (de les Joventuts Tradicionalistes) i *Orientacions* (de les Joventuts de la Lliga). En ambdós casos, i a diferència de les anteriors, no semblen destinades específicament a un públic juvenil. Incloc també la revista *Art*, per la seva qualitat i transcendència, i pel fet de ser animada i realitzada per sectors juvenils, com els agrupats a l'entorn de l'Studi d'Art, que a més mantenien estretes vinculacions amb els joves del BOC. Val a dir, finalment, que revistes importants d'aquest període en l'àmbit de l'ensenyament (com *Escola*, *Ilerda*, *Veritas*) i del món catòlic (*Activitats*, *Orientación Femenina*) he optat per incloure-les en els apartats específics dedicats a la premsa dels centres escolars i de les associacions religioses.

Amb l'esclat de la guerra civil apareixeran nombroses publicacions promogudes per les joventuts polítiques. Destaca sobretot el diari *Combat*, òrgan de les Joventuts Comunistes Ibèriques (del POUM), que mantindrà durant vuit mesos la torxa de la revolució protagonitzada pels joves. En el camp de l'altra organització marxista, la JSU de Catalunya, incloc el portanveu del partit, *U.H.P.* publicat durant tot el període, així com altres revistes de durada irregular, amb títols tan significatius com *Avantguarda* i *La Nostra Generació*. També sobressurten algunes publicacions sectorialitzades, com les dels sindicats estudiantils, que des del període republicà s'havien mostrat particularment actius. Des del 1938 hi predominen les revistes de formació polític-militar destinades als soldats, promogudes sobretot per les JSUC. No tenim notícies de publicacions juvenils en el camp anarquista ni en el republicà.

1) **L'ESPURNA** (1930-10931). Setmanari de Cultura i Sociologia. Joventut Esquerrana-Bloc Obrer i Camperol.

Es tracta d'un setmanari de curta durada, no estrictament polític, promogut per un grup de joves que, provinents de Joventut Republicana, farien cap al BOC. Segons Barrull (1986: 459), "va ser la primera plataforma d'expressió del que seria el BOC".

2) **TERRA FERMA** (1932-36). Setmanari Tradicionalista. Portanveu de la Joventut, Requetès i Margarides de les Comarques Lleidatanes.

En origen nominalment portanveu de les joventuts carlines, des del 1933 passa a ser portanveu de la Comunió Tradicionalista, és a dir, deixa de ser el periòdic de les joventuts, i passa a ser l'òrgan del partit.

3) ART (1933-1934).

Molt notable revista cultural i artística d'avantguarda, animada per Enric Crous i el grup de joves artistes agrupats a l'entorn de l'Studi d'Art. (Vegeu GARCIA, 1987-88; BARRULL, 1986)

4) POLEMICA (1936). Setmanari de Joventut.

Revista publicada pel sector més jove i intel·lectualment inquiet del POUM. Van sortir set o vuit números, malgrat les repetides sancions a que va ser sotmesa. "Anava dirigida a un públic juvenil. En conjunt és una revista molt ben feta" (BARRULL, 1986, 459)

5) ORIENTACIONS (1936). Organ de les Joventuts de la Lliga Catalana.

El primer número va aparèixer el 13 de gener de 1936, i es presenta com a continuador de "La Veu", l'òrgan del partit. Va sortir fins el juny, a raó d'un número per mes. "Pel seu estil no sembla una revista destinada particularment a un públic juvenil, hom diria que afirmant que la revista era editada per les Joventuts, el partit s'evitava un nou fracàs en aquest terreny" (BARRULL, 1986, 459).

6) **COMBAT** (1936-37). Diari de la nit. Organ de les Joventuts Comunistes Ibèriques (JCI) de Lleida.

Es la publicació més important del període. El primer número apareix el 26 de juliol de 1936, en els albors de la guerra, i la revista es manté amb periodicitat diària fins el febrer de 1937, quan passa a setmanari (deixant el relleu com a diari a "Avant", periòdic del partit). En total 164 números com a diari, en llengua catalana, de gran format, edició acurada amb fotografies i il·lustracions dels membres de l'Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials, com L. Cristòfol, A. Garcia Lamolla, E. Crous, J. Comabella i P. Xuriguera. Tot i que no es dirigeix específicament al públic juvenil, sinó que pretén ser un òrgan d'expressió accessible a la societat adulta en general, el diari atorga des del principi importància als problemes dels joves, i reflexa la participació d'aquests en la guerra i la revolució. El primer número duu una editorial ben significativa, que porta per títol "El deure de la joventut". En el darrer número com a diari es troba el següent comiat: "Després d'una trajectòria rectíssima i brillant, nascuda al caliu de la foguerada d'impressió dels primers dies de la guerra, deixem el pas en el nostre batallar diari a un robust i esponderós camarada fraternal" (n. 164, 15-2-1937)

7) **U.H.P.** (1936-37). (Unión Hermanos Proletarios). Organ del Partido y Juventudes Socialistas Unificadas y UGT

Apareix com a diari el 3 d'agost de 1936, amb caràcter bilingüe (tot i que amb predomini del castellà). Comparteix bona part de l'itinerari de *Combat*, amb qui forma la parella de diaris revolucionaris de la ciutat, entre els quals es creuaran nombroses polèmiques. És l'òrgan, no només de les Joventuts sinó també del partit i del sindicat. Això fa que l'atenció als problemes i a la formació de la joventut no sigui sempre prioritària, acomplint aquesta tasca les altres revistes que les JSUC promouren.

8) **BUTLLETI ESTUDIANTIL** (1936-37). Organ de la Secció Estudiantil de la FETE (1936); Organ de l'Associació d'Estudiants (FNEC-UGT) (1937).

Apareix el novembre de 1936, com a portanveu de la secció estudiantil de la FETE, i el n.4 (el darrer localitzat) es publica el febrer de 1937, amb posterioritat al procés d'unitat amb la FNEC.

9) **AVANTGUARDA** (1937). Butlletí intern de les Joventuts Socialistes Unificades (JSU) de Lleida.

Apareguda el març de 1937 (el primer és l'únic numero localitzat), la revista es proposa com objectiu la difusió de les consignes polítiques de les J.S.U. entre els seus joves militants. L'editorial justifica el sentit del títol: "La tasca de la nostra organització augmenta ara la seva importància, que sempre ha estat d'un interès extraordinari. Tenim uns deures formidables, en el front de combat i en la producció. A tot arreu la joventut ha d'esser a l'avantguarda (...) El Butlletí ha d'esser també el reflex de la vida interna i externa de la Joventut. Tots deuen llegir-lo íntegrament i en les reunions de les cèl.lules es discutiran els seus articles i l'aplicació de les consignes que es donen" ("Lo que ens proposem", n.1, març 1937)

10) **AVANCE** (1937). Semanario de la Juventud. Organó del comité de las JSU de Aragón, Lleida (Vid. CASTERAS, 1974, 109).

11) **JUVENTUD COMBATIENTE** (1938). Revista para los combatientes editada por la JSUC de Lérida

Hereva de "Avantguarda", i de periodicitat setmanal, neix l'ú de gener de 1938, i el sisè numero es publica el 7 de febrer. Concebuda com un mitjà de formació política dels combatents, es publica en castellà, i hi predominen les notícies de caire general. En tots els exemplars s'insisteix en la necessitat que la formació dels soldats no sigui esclussivament militar, sinó que inclogui l'esport, la cultura i la ideologia. Així, per exemple, les pàgines de la revista acullen seccions d'esport, aritmètica, història, etc

12) **LA NOSTRA GENERACIO** (1938). Butlletí Mensual de les JSU de C, Lleida.

Coetània amb "Juventud combatiente", el primer numero de la revista apareix el febrer del 1938, amb el següent editorial: "La NOSTRA GENERACIO apareix a la nostra reravanguardia de guerra, de Joventut laboriosa i entusiasta, per a reflectir l'esperit antifeixista i de lluita juvenil que anima els joves combatents de les fàbriques, tallers, indústries i centres d'estudis i capacitació. La NOSTRA GENERACIO fa ressó en els cervells juvenils i exten l'estela orientadora de la nova vida despertada pels nostres joves militants i reafirmada amb la sang generosa derramada a les trixeres. Vida nova de reivindicació del treball, d'esforç unificat per a les conquestes dels drets juvenils" (n.1, febrer 1938).

13) **BOLETIN INTERIOR** (1938). Clubs de Educación Socialista (JSU)

Aquest òrgan intern dels Clubs d'Educació Socialista (CES), que es proposen com a formà bàsica d'organització de les JSU al l'exèrcit, apareix el 7 de març de 1938. L'objectiu dels CES ("educar a nuestros militantes y a toda la juventud en general, tanto cultural como física, técnica y políticamente") es posa de manifest en la revista en la importància atorgada a l'educació -sense descurar que l'objectiu prioritari es guanyar la guerra-, importància que també apareixia al setmanari de les JSU, "Juventud Combatiente".

3. La premsa de les organitzacions juvenils del Règim

Amb la instauració del règim impulsat per les forces vencedores en la guerra civil, apareixen tot un seguit de publicacions que pretenen difondre el discurs ideològic-polític que el nou sistema

representa. L'adoctrinament dels sectors juvenils, que havien estat uns dels protagonistes dels moviments revolucionaris del període anterior, esdevindrà ben aviat una de les prioritats més urgents. Les Organizaciones Juveniles (OJ) primer, el Frente de Juventudes (FJ) des de 1940, i la Sección Femenina (SF) pel que fa a la joventut femenina, en seran l'instrument idoni. Aquestes institucions promouran ben aviat tot un seguit de publicacions adreçades específicament a la formació política de la joventut en els rengles del nacional-sindicalisme i del falangisme. (sobre la història del Frente de Juventudes i de la seva premsa, vegeu SAENZ MARIN, 1988)

Els títols que apareixeran seran nombrosos, sobretot durant el primer període, malgrat que la seva continuïtat serà sovint molt irregular. Les primeres revistes publicades a Lleida apareixen amb l'arribada del front i la conquesta de la ciutat. Es tracta primer de fulls de caràcter general, que es fan ressó de les activitats de les seccions juvenils del falangisme imperant. El primer butlletí exclusivament juvenil és l'òrgan de les *Organizaciones Juveniles*. Es però, amb la creació del FJ i de la seva organització voluntària, les Falanges Juveniles de Franco (FJF), que els mitjans d'expressió adreçats als joves i als quadres de l'organització es fan nombrosos (el més important serà *Clara Voz*). Amb el final de la guerra mundial, el seu impuls sembla apaivagar-se, amb algunes excepcions com és el cas de la revista *Cisne*. Per altra banda, el contingut fortament ideologitzat del principi s'anirà convertint amb el temps en mera retòrica, i les revistes esdevindran circulars de les activitats esportives, campamentals i de lleure del FJ. La creació de la Organización Juvenil Española (OJE), el 1959, serà el resultat d'aquest procés (la revista *Espolón* simbolitzaria la nova etapa). Amb tot, hi ha un discurs purista subterrani, que periòdicament sobressurt com a reivindicació de la "revolución pendiente" i de les essències contestatàries del falangisme, que les joventuts del règim pretesament haurien conservat durant més temps. Cal fer esment, aiximateix, que les organitzacions juvenils del règim promouran, directa o indirectament -sobretot en aquesta segona etapa-, publicacions que he inclòs en altres apartats. Per exemple, la revista *Relevo* de les Escoles de Magisteri és editada pel Grupo Juvenil de Prensa de la OJE. Per altra banda, la doctrina transmesa per aquestes serà reproduïda en altres revistes, com les eclesials de la primera etapa.

14) HOJA INFORMATIVA (1938). Hoja Informativa militar del 5o Cuerpo del Ejército de Aragón. Editado por Imprenta Ruta de FET-JONS

Amb l'entrada de l'exèrcit franquista a Lleida, aquest Full informatiu, originalment centrat en la marxa de la guerra, es converteix en pamflet propagandístic i d'informació local, precedent del diari "La Mañana", que es fa ressó de les activitats de la OJ a Lleida, i de l'admiració que "flechas y cadetes causan en nuestra ciudad". El primer número és del 28-7-38.

15) ORGANIZACIONES JUVENILES (1940). Boletín mensual editado por la delegación de cultura i formacion Nacional-Sindicalista de OO.JJ. de Lérida

Butlletí propagandístic de les OO.JJ., el primer número del qual apareix l'abril de 1940, el segon aniversari "de la liberación de Lérida". La revista inclou articles de formació i adoctrinament polític, consignes (com els 12 punts de OJ), i informació de les seves activitats (concentracions, desfilades, esports, campaments, Sección Femenina de OJ).

16) FRENTE DE JUVENTUDES (1941). Delegación Provincial de Lérida. Programa de Servicios únicamente para Mandos.

Fulls que pretenen ser un instrument d'informació i lligam entre els quadres del recen creat F.J., els quals havien de dur a terme la reforma de les joventuts que plantejava la Llei de creació del

FJ del 6-12-40, que es reproduïa en primera pàgina de la revista. La resta de la publicació es dedica a explicar l'estructura i funcions del FJ. He localitzat dos numeros, el primer del maig i el segon del juny de 1941.

17) **SERVICIO** (1944). Falanges Juveniles de Franco

Les FJF eren, segons la llei de creació del FJ, les hereves de la OJ en el seu paper d'organització voluntària i branca juvenil de FET-JONS. Com es deia en el primer número d'aquest butlletí intern, aparegut el maig de 1944, "dentro de esta Organización única de Juventudes (el FJ), las FJF, formadas por los mejores de cada una de las secciones que integran el FJ, lograrán como dice el texto de la disposición 'por el ejercicio de las mejores virtudes de la raza, la primacía en todas las empresas falangistas'".

18) **NORMA** (1944). Falanges Juveniles de Franco

19) **CLARA VOZ** (1945-46; 1954). Clara Voz del Pensamiento Juvenil, Frente de Juventudes.

Es la revista més important editada pel FJ en tot el període, tant pel que fa a la durada i continuïtat, com per la qualitat de l'edició. En una primera època, que va des del 1945 a 1946, és de periodicitat mensual, i apareixen al menys 12 números (només hem pogut localitzar els numeros 8, 9 i 12). En una segona època, el 1954, n'hem localitzat el tercer. Les finalitats són clarament pedagògiques, i probablement era distribuïda per les escoles (a més de per les centúries de les FJF). Es editada luxosament, amb varies tintes i nombroses fotografies. Manté diverses seccions, dedicades a la difusió de les consignes polítiques, al detallat record del calendari de festivitats falangistes, a l'exaltament dels grans herois històrics (de San Fernando a Cortès), i a la crònica de les activitats paramilitars, esportives i de lleure del FJ i de les FJF, amb una atenció especial als campaments.

20) **TAREA** (1949). Boletín de Ordenes para Mandos. Editada por la Delegación del F.J. de Lérida

Butlletí intern, aparegut el març de 1949, que té per funció la transmissió de les ordres i consignes en l'escalafó jeràrquic del FJ. La vocació hegemònica del FJ torna a ser el fil conductor, començant per destacar la retòrica finalitat d'aconseguir "la unidad de la juventud española", com a fórmula per subsumir la lluita de classes: "Como en nuestras filas no se tiene en cuenta para nada la condición social a que pertenecen nuestros camaradas, y por otra parte nuestro principio de escuadrismo obliga a todos a la convivencia en campamentos, marchas y demás actividades de nuestro FJ, por lógica necesidad mantenemos y aspiramos a la unidad total" (n.1, març 1949).

21) **CISNE** (1951). Organo Interno del Frente de Juventudes.

Es tracta d'un nou intent de publicació, nascuda el 1951 i de la qual hem pogut consultar cinc numeros corresponents al mateix any. Amb un estil i finalitats similars a "Clara Voz", es proposa com a "hermana pequeña" de revistes locals com "Forja", "Ciudad" y "Sígueme". En la presentació resumeix el seu tarannà a partir de la metàfora del títol, que representa l'escut del FJ: "(El cisne es) blanco en su pureza, esbelto en su juventud, docil en su vivir y combativo ha de ser siempre que se le ataque". Malgrat tot, el FJ no havia de fer política: "Nosotros no hacemos política, ni jugamos a ser demócratas, hacemos entre todos Patria, y la hacemos trabajando con toda ilusión y fervor" (n.1, 1951). La revista es dota d'un to més cultural que les anteriors, amb seccions d'art, cinema i literatura, i acostuma a incloure unes separates de "formación política". En una d'aquestes, el Delegat Provincial del FJ, José Maria Portugués, fa una crida, a propòsit de la commemoració de San Fernando, per tal de recuperar el vell esperit falangista, sembla que igualit per la dedicació gairebé exclusiva del FJ a les activitats de lleure: "No olvidemos, camaradas, que el 'Día de la Juventud' está señalado

en el calendario de conmemoraciones del FJ para algo más que para competir deportivamente y llenar de esparcimiento el vacío de nuestras horas libres (...) Hemos de retornar a nuestros nobilísimos propósitos de formación integral" (Separata n.1, 1951).

22) **ESPOLON** (1962). Boletín interno de la Organización Juvenil Española (OJE).

La darrera de les publicacions promogudes directament pel FJ que hem localitzat és ja d'una nova etapa, posterior a la seva reestructuració i al naixement de la OJE. El butlletí intern d'aquesta organització, aparegut el novembre de 1962, ha perdut el to doctrinari de les revistes de les dècades anteriors: "El objetivo principal de ESPOLON es el de dar a conocer a todos los afiliados la extensa gama de actividades que nuestros compañeros realizan. Aparte de esto procurará dar solución a nuestros problemas de jóvenes. Este boletín ha de ser de todos y para lograr este fin debeis colaborar todos" (Editorial, n.1, novembre 1962).

4. La premsa de l'Església i de les associacions juvenils cristianes

De manera semblant a com havien fet les organitzacions polítiques, l'Església catalana promogué, des de principis de segle, una premsa orgànica adreçada a la formació moral i religiosa de les noves generacions, en un context de fort pluralisme polític i eclesial com el previ a la guerra civil. En són un exemple -de signe ben diferent, però- les dues revistes que ressenyem del període republicà: *Juventus*, òrgan de la AECL, de caràcter reaccionari, i *Activitats*, portaven de la vitalitat catalanista i cristiana de la FJCC. El nacional-catolicisme imperant a la postguerra marcà un nou rumb per a la premsa juvenil cristiana. En un nou context que no reconeixia el pluralisme, el seu discurs era ara l'hegemònic, amb el predomini de les organitzacions oficials de l'Acció Catòlica i de les seves branques juvenils. Aquestes publicaren a Lleida diversos butlletins i prospectes en tot el període, sobretot durant els anys 40 i 50, entre els quals destaca *Jóvenes*, circular dels Joves d'AC publicada com a suplement de Tarea. La publicació més important, però, és *Sigueme*, portaven de les Congregacions Marianes dels jesuïtes, que tindran una continuïtat insòlita durant el període, amb 154 números publicats durant 14 anys seguits, i editats amb una qualitat gràfica i de contingut notables. També s'ha de destacar la revista *¡Apóstoles!*, editada pels claretians o "pauets", l'atra congregació amb implantació a Lleida i impacte entre els joves. Hem de ressenyar, també, la revista tradicional del Seminari Conciliar, *Esperanza*, que durant la postguerra experimenta una notable revolada.

Les publicacions (en uns casos simples circulars, en altres revistes consistentes), combinen un discurs d'informació de les activitats de les entitats respectives, un discurs propagandístic de l'obra de cadascuna, amb un discurs "edificant" i de formació dels joves en els seu aspecte moral, sexual, cívic i religiós. En aquest darrer discurs de formació s'hi acostumen a trobar els continguts de la literatura edificant de postguerra comentada suara (vegeu ROCA, 1986). Tot i que les revistes passen sempre per censura eclesiàstica, i estan sotmeses a un fort control dels consiliaris i superiors religiosos, s'hi pot trobar també, de vegades, algunes veus dissidents que reivindiquen un major grau de tolerància i llibertat. La discussió sobre la moralitat del ball modern ens n'ofereix alguns exemples. Les revistes es concentren totes en les dues primeres dècades de la postguerra. Amb tot, val a dir que a partir de finals dels 50 i dels anys 60, amb els corrents renovadors del Concili Vaticà II i de les organitzacions especialitzades de l'AC (a Lleida, sobretot la JOC i l'escoltisme), van apareixer moviments -i segurament publicacions- de característiques diferents a les ressenyades, amb un protago-

nisme molt superior dels joves, i un major grau de pluralisme i obertura a nous corrents (com el socialisme, el catalanisme i l'antifranquisme). La revista *Esbart*, que comentem més endavant en l'apartat d'associacions, en seria un testimoni, encara que probablement no l'únic.

23) JUVENTUS (1932). Organo de la Asociación de Estudiantes Católicos de Lérida.

Quadern d'una associació catòlica de resabis integristes, n'hem localitzat tres numeros el 1932, amb una edició acurada i en llengua castellana, amb alguns articles en català, com un signat per Antoni Hernández Palmés, vice-secretari de l'AECL i amb posterioritat cap de Falange a Lleida. L'Editorial del primer numero exposa els objectius de la revista, que són també els de l'associació: "JUVENTUS. He aquí el nombre con que hoy lanzamos a la palestra de las nobles luchas y contiendas intelectuales estas hojas en las que iremos desgranando paulatinamente nuestras ideas, nuestros sueños y los anhelos hondamente sentidos de un mejor estado para nuestra vida de estudiantes, en el que desaparezcan las dificultades que por motivos insensatos ha querido engendrar una política sectaria, que ha oscurecido el cielo tan claro y tan diáfano de nuestras vidas jóvenes (...) Somos jóvenes y en esta palabra está totalmente definida nuestra personalidad. Somos la juventud que avanza alrrolladora cuando arimamos muy alto que somos católicos. No se diga que el catolicismo es símbolo de vejez. A pesar de que las ideas viejas coentienen en su senmo raíces que dan siempre una savia nueva capaz de regenerar a las nuevas generaciones que iran apareciendo en el mundo (...) Somos jovenes y por eso amamos la Libertad, que da alas a nuestro espíritu" (n.1, maig 1932).

24) ORIENTACION FEMENINA (1932-36). Revista Mensual de la Juventud Femenina de Acción Católica de Lérida.

Segons Barrull, es una publicació a cavall entre la renovació i el més estricte conservadorisme, característiques de les organitzacions juvenils cristianes d'aquell temps. Al costat de campanyes moralitzants, de la crònica de la festa del Corpus, o notícia d'escoles dominicals dedicades a la formació moral i religiosa de joves obreres i criades, hi trobem un esforç dirigit a la formació religiosa, signe dels nous temps. (BARRULL, 1986, 144)

25) ACTIVITATS (1935-36). Organ de la Unió Diocesana de Joves Cristians (FJCC)

Apareix el juliol de 1935, i el darrer numero consultat és el 7, del gener de 1936. Reflexa la vitalitat i continu creixement de la FJCC a Lleida, que duu per nom "Grup 154 Pleyan de Porta". A més d'articles de formació, inclou la crònica de les activitats de les seccions de Lleida: recessos, exercicis, cercles d'estudi, gimnàstica, esports, biblioteca, avantguardistes ("aquest estol nombrossíssim de jovincells que son l'esperança del ressorgiment cristià de la nostra terra"), curssets de català, excursions, música, etc. Des del principi es queixa de la manca de reconeixement com a entitat de l'AC oficial, i de les confusions constants dels "fejocistes" amb els "feixistes". En la salutació del primer numero llegim: "El nostre moviment de joves Cristians entra ja de ple en el seu 5è any d'existència (...) Ja no som neòfits. Som encara, però, massa desconeguts. Hi ha molts cristians a la capital que desconeixen absolutament la nostra existència, i mostíssims més que no saben un mot de la nostra finalitat com a membres actius de l'AC diocesana. Això, naturalment, ha donat lloc a una varietat de classificacions de la nostra obra tan desorbitada i de vegades tan enverinades per passions de bàndols, que prou bé podien haver arribat a produir un estat general de malmireença si l'apatia de la nostra gent no hagués operat, en aquest cas, de sedant providencial. Parlem amb la llibertat d'uns joves que, decidits a canviar el seu món, comencen per reconeixer, noblement, la tara col·lectiva que més entrebancs ens ha de posar, per ser específicament lleidatana" (n.1, juliol 1935). Els seus objectius de formació cristiana integral dels joves -adreçada a "l'edat més crítica"- s'expliciten en diverses oca-

sions: "Quants joves hauran d'agrair eternament a la Federació la solució dels problemes de la seva vida espiritual, intel·lectual i social en l'edat més crítica com és la postescolar. Meritòria és la nostra obra. Eriçada de perills, aureolada d'espines, però flairosa i reconfortant com l'humil violeta boscana. Els catòlics conscients i lleidatans de cor, davant d'aquest miratge de seriositat i d'eficàcia, exulten de goig i obren el cor a l'esperit. El ressorgiment de la ciutat el veuen en aquests joves que malden per estructurar el seu esperit amb els principis rectoris d'una vida totalitàriament cristiana" (n.3, setembre 1935). En el número extraordinari de desembre de 1935 es fa balanç de "la prosperitat de la FJC a Lleida": 695 socis, presents a 13 pobles de la diòcesi, amb una Agrupació Obrera creada i una Femenina en projecte, i amb les actives seccions esportives, excursionistes, artístiques, etc.

26) **ESPERANZA** (1940...1962, II Etapa). "Retoño de Esperanza". Obra del Fomento de Vocaciones. Seminario Conciliar de Lérida. .

Antic òrgan del Seminari Conciliar des de 1923, la revista reapareix a la postguerra, insuflada pel gran increment de vocacions sacerdotals que s'experimenta en aquells anys, primer amb el títol de "Retoño de Esperanza", i més endavant únicament "Esperanza". En el clima nacional-catolicista imperant, la revista comença reflexant l'opció per la formació d'una fgeració de joves en el sacerdoci, capellans futurs encarregats de recristianitzar l'ambient després de l'onada roja. En la presentació d'aquesta nova etapa, es comenta: "Ellos (los seminaristas) se consideran el retoño joven de aquel arbol, venerado y secular, que los enemigos de Dios pretendieron inutilmente abatir: el sacerdocio de Cristo en nuestra Patria. Retoño, porque quiere ser, esta hoja, un índice exterior de la vitalidad que hierve todavía en el seno de este caserón, que también quise ser tronchado por la profanación y la metralla" (n.1, vers el 1940). Amb tot, es posa de manifest una notable inquietud cultural (amb articles de literatura, filosofia) que, dins dels cànons de l'època, esdevindrà imperant. La revista apareix amb intervals fins el 1962.

27) **CIRCULAR** (1941-1953). Unión Diocesana de Jóvenes de Acción Católica (1941-42); Juventud Masculina de Acción Católica de Lérida (1942-44).

Full en origen mensual, aparegut l'agost de 1941, que ve a substituir a una circular anterior més rudimentària, i que es proposa com a eina de vinculació i formació entre els diversos grups de joves d'AC. En paraules del consiliari diocesà en la presentació: "Las palabras que habeis de leer, queridos jóvenes, en estas circulares mensuales que para mayor comodidad vuestra este Consejo Diocesano os envía desde hoy en forma más alegre i elegante, han de ser siempre la consigna que para vuestra formación y apostolado os señala quien por su carácter sacerdotal y en íntimo contacto y compenetrado espiritualmente con el representante del papa en la diócesis, es el director de todas las almas a él encomendadas" (n.1, Agost 1941). Amb l'aparició de "Tarea", revista Diocesana de l'AC, la informació passa a un segon terme, i esdevé fonamentalment un espai de formació.

28) **SIGUEME** (1943-1956). Organo mensual de las Congregaciones Marianas.

Amb la revista RELEVO, de les Escoles de Magisteri, és l'organ d'expressió juvenil més important a Lleida durant tot el període. Animada per un grup de joves congregants de la Casa de Crist Rei, neix el gener de 1943, en plena postguerra, i es publica mensualment sense interrupció fins gairebé 15 anys després, el setembre de 1956, quan l'editorial del número 154 anuncia la fi de la revista. Un llarg període que veurà diversos equips directius, diverses generacions de joves congregants, i diversos contextos socio-polítics, sense abandonar un mateix estil d'edició acurada, amb nombroses fotos i il·lustracions, i una mateixa fórmula basada en la combinació d'articles de formació religiosa, de seccions sobre les activitats de les CC.MM, d'escrits d'opinió, històrics i sobre fets locals, de textos sobre la joventut, comentaris sobre llibres, cròniques esportives, etc. Els objectius ja s'explicitaven en la presentació del primer número: "Los jóvenes Congregantes, que dedicamos nuestros

legítimos solaces al sacrificio para el bien del prójimo en hospitales, cárceles, catecismo, centros de cultura, propaganda católica y otras formas de Apostolado, también queremos esgrimir las armas de la Pluma, ejercitándonos en su manejo. Para esto salen estas páginas, para plasmar en ellas nuestro entusiasmo para la mayor gloria de Dios y honra de la Santísima virgen María, nuestra Madre, Reina, Señora. La juventud es siempre agradable, y se abre paso, mayormente, cuando la alumbró el resplandor de una vida casta, y el fuego de un ideal sublime calienta sus entrañas" (n.1, Gener 1940).

Els orígens de la revista estan marcats pel clima nacional-catòlic regnant. A penes feia un any que els jesuïtes havien reobert les portes de la casa de Crist Rei, que havien tingut que abandonar després de l'expulsió decretada pel govern de la República. Les connotacions de caire postbèl·lic, però, aniran desapareixent a poc a poc, sobretot després de la II Guerra Mundial. A principis dels 50 s'incorpora a la revista una nova generació que li aportarà un estil més desenfadat, canviant-ne el format (una Carta al Director es queixarà de que la revista sembla haver-se convertit en una "pseudo Codorniz"). Es l'època dels articles satírics sobre "Polito", personatge que simbolitza el "niño pera", de família benestant i costums frívols i despreocupats, que s'havia apuntat a les CM per snobisme i per la moda, però que les abandona en veure les exigències que comporten. Amb l'arribada del pare Gabernet, el 1954, comencen a aparèixer alguns articles en català, en la línia de l'espiritualisme de Torras i Bages. L'obra del Centre Pignatellí, que havia nascut el 1942 adreçada als jovencells del Canyeret, i que més tard s'estendria al barri dels Magraners, ocuparà un lloc privilegiat en la revista, que li dedicarà des del començament infinitud de reportatges. El setembre de 1956 la revista anuncia que plega: "Los esfuerzos económicos y administrativos que su redacción, publicación y envío supone cada mes, nos parece que no compensa los frutos que de ella puedan derivarse a los suscriptores". Els tres darrers números són dedicats a un monogràfic sobre la història de les CC.MM de Lleida des de la seva refundació el 1942. Paradoxalment, en uns moments en que s'albirava la renovació que el pare Gabernet impulsaria en la dècada a venir, desapareixia l'òrgan d'expressió que havia representat l'etapa anterior.

29) FORJA (1944-1955). Organo de la Acció Catòlica Diocesana.

Es tracta de l'òrgan de l'AC general, que agrupa les 4 branques de Homes, Joves, Dones i Joves. Apareix el 1944 i durarà més d'una dècada. L'incloc entre les revistes juvenils perquè inclou seccions dedicades a les activitats de la Joventut Masculina (JMAC) i la Joventut Femenina (JFAC), així com als Aspirants. De caràcter espanyolista i confessional, publica també articles de formació i moral (la condemna del ball és un dels temes favorits), ressenyes de llibres i revistes, etc. En algunes ocasions es deixa entreveure una certa rivalitat amb "Sígueme", correlativa a l'existent entre l'AC i la CM.

30) JUVENTUD (1944). Mujeres Acció Catòlica

Publicació homònima a "Circular" de la branca juvenil de les Dones d'Acció Catòlica (IEI)

31) OFICINISTAS (1944-45). Circular de la Asociación de Oficinistas Catòlicas de Lérida.

Fullet de contacte d'aquesta associació que té per objectiu l'orientació de les dones que desenvolupen la seva vida als despatxos, bo i subratllant la seva doble condició d'oficinistes i dones. Només hem localitzat un numero corresponent al curs 44-45.

32) IAPOSTOLES! (1946-57). Organo de la Colaboración Claretiana.

Amb els jesuïtes, els claretians (anomenats popularment "pauets") són l'altra congregació religiosa que exercia a Lleida activitat entre els joves, en el seu edifici del carrer la Palma. També es dotaran d'un òrgan d'expressió, que tindrà una durada semblant a la de "Sígueme". "¡Apóstoles!" neix

l'agost de 1946, i es publica amb caràcter mensual al menys fins el 1957, sobrepassant els cent exemplars editats. Com es diu a la presentació, "Eso es nuestra Colaboración Claretiana: Jóvenes que, abriendo sus almas puras en la flor de su juventud, se han prendado del encanto embelesador de la Madre del Amor Hermoso. Jóvenes con ansia de apostolado. Hoy, con su revista ¡APOSTOLES!, que recogerá sus ansias de vida espiritual, que será aglutinante de sus actividades, y el portavoz de sus empresas e ideales, se dirigen a un público devoto del Corazón de María y del Beato Padre Claret" (n. 1, agost 1946). La revista tenia un caràcter essencialment pietós i de crònica interna, sense l'atenció a les qüestions locals, morals, culturals i socials que podem trobar a "Sígueme", ni tampoc el nivell de compromís amb el règim franquista d'altres entitats religioses. Sense abandonar el to espiritualista, la revista s'obrirà a la llengua catalana, amb articles de Pere Casaldàliga.

33) JOVENES (1953-56). Hoja de los Jóvenes de AC. Suplement de "Tarea"

L'any 1953 la Circular n. 84 del Consejo Diocesano de Jóvenes de AC, hereva de CIRCULAR, es converteix en un full imprès que surt com a suplement de "Tarea". L'objectiu continuava éssent el mateix: la difusió de les activitats i la doctrina de la JAC. La consigna del número de presentació de la nova etapa era ben eloqüent: "Jóven, esta hoja es para ti. Propágala. Está llamada a ser vínculo de unión, bandera de Cruzada, pregón de conquista". Malgrat la rivalitat existent, la circular feia també una crida a la unió d'esforços amb les CM i la CC: "JOVENES dirige un cordial saludo a las Asociaciones de apostolado juvenil, particularmente a la CM y a la CC, al mismo tiempo que les ofrece el plan de apostolado para el próximo curso que ha elaborado este Consejo Diocesano con arduo estudio y larga reflexión. (...) JOVENES, soñando con un frente único de apostolado, que sin disminuir la personalidad de las Asociaciones apostólicas existentes una las fuerzas de todos, invita, cordial y sinceramente, a todos los que trabajan en el apostolado de la Juventud a que se adhieran de alguna forma a la Cruzada de la Fe, de modo que unidos en potente ejército, hagamos más posible la recristianización de la Juventud" (n. 84, 1953)

5. La premsa dels centres d'ensenyament

Es aquest l'apartat més nombrós i alhora el més plural. No és d'estranyar que la major quantitat de revistes juvenils sorgeixin en les institucions que acullen a la major quantitat de joves durant més temps: els centres d'ensenyament (m'he limitat als centres secundaris i universitaris). Les revistes acostumen a nèixer com a portanveu del centre d'estudis, i es fan ressó de la vida interna d'aquesta institució. Els problemes escolars i pedagògics hi ocupen un lloc prioritari, tot i que també tenen cabuda altres aspectes de la vida dels joves. La major part estan promogudes pel professorat o la direcció del centre, que en vetlla els continguts. Això fa problemàtic, de vegades, incloure aquestes publicacions dins del concepte d'"autoria juvenil". Una excepció important seria la revista "Ilerda", editada als anys 30 pels estudiants de Magisteri, i pensada, gestionada i redactada gairebé amb absoluta autonomia per ells. Amb tot, no és rar trobar en la resta de revistes veus dissidents, o esboços de discurs juvenil alternatiu, en aspectes concrets com els exàmens o les diversions. Les polèmiques sobre les relacions nois-noies, o sobre la festa de Sant Tomàs són, per exemple, un motiu repetit de debat.

Començo ressenyant algunes de les publicacions nascudes durant el període republicà, petita mostra de la vitalitat del món juvenil i educatiu en la Lleida d'aquella època. En general es tracta de revistes promogudes i gestionades pels mateixos estudiants, o per les seves organitzacions i sin-

dicats. No he pogut localitzar revistes de l'immediata postguerra. Les publicacions d'un abast important apareixen a finals dels 50-principis dels 60 en els dos centres d'ensenyament més importants de la ciutat: l'Institut de Batxillerat (*Aulas*) i l'Escola de Magisteri (*Relevo*), bo i coincidint amb una època d'auge dels ensenyaments secundaris. Aquesta darrera revista, *Relevo*, és amb *Sígueme*, la publicació més important del període. Des de mitjans dels 70, coincidint amb la transició política, apareixen als instituts i a la universitat nombrosos òrgans d'expressió estudiantil, de qualitat molt diversa, autogestionats pels mateixos joves. Editats normalment amb multicopista, reflexen el pas de la mobilització política al desencantament i a l'anomenat "passotisme" posteriors, en un context de sensibilitat per la llengua catalana, i pels moviments socials i artístics protagonitzats per la joventut. Especial atenció, per la seva qualitat i difusió, mereix la revista *Nònius*, editada pels centres de Formació Professional de la ciutat, i testimoni de la renovada vitalitat d'aquestes ensenyances. Val a dir, finalment, que existeixen, saltejades en el període, revistes dels centres d'ensenyament privat, encara que acostumen a tractar-se més d'un òrgan propagandístic cara als pares que d'una eina de comunicació juvenil.

34) **ILERDA** (1930-1933). Revista mensual de Literatura, Ciència i Art. Portanveu de l'Agrupació Normalista "Ilerda" de Lleida.

Es tracta d'una completa revista, editada íntegrament pels joves estudiants de l'Escola de Magisteri, en els albors del règim republicà. El primer número apareix el novembre de 1930, i el darrer localitzat (en n. 13) és del novembre de 1932, encara que hi han notícies de la seva continuïtat durant el període republicà. Es alhora un reflex de l'ambient creatiu cultural i educatiu de la Lleida d'aleshores, i de la participació dels joves en aquest món. La revista es farà ressó dels nous corrents pedagògics, polítics i culturals que animen la vida ciutadana. En la salutació es deia: "Passats els dies tenebrosos i de somnis que l'ofegaven, avui els normalistes lleidatans volen allunyar aquesta boirada que els mantenia inactius i llur ideari d'instrucció i educació els porta aqueix humil portaveu, lloc de nostres aspiracions, orgue de relació. a on llur esperit jove i encoratjador aimant de la cultura defensarà amb l'escut de l'ideal el triple lema de 'Literatura, Ciència i Art'" (n.1, novembre 1930). La revista inclourà seccions de pedagogia, articles d'opinió, assaigs d'art (amb una entrevista als membres de l'Estudi d'Art, A.G.Lamolla i L.Cristòfol), cròniques de les activitats de l'entitat, articles històrics de J.Lladonosa, etc.

35) **ESCOLA** (1932). Revista quinzenal de Sociologia i Arts. Escola de Magisteri de Lleida.

Revista germana de l'anterior, publicada per les Escoles de Magisteri, i animada pel grup de mestres "Batec" (BARRULL, 1986, 138). Hom pot localitzar-ne 7 números. Defensa un nou model d'escola, tant des d'una perspectiva social, com pedagògica. Així s'autodefineix en el primer número: "La nostra posició és clara. Un ideal: l'escola; un sentiment: el nen; un amor: la vida; un amic: el mestre; un company: el treballador; un deler infinit: avançar sempre, dretament, procurant en tot moment que no sigui a pas lent; si pot ser, millor que caminar c'orrer" (n.1, febrer 1932).

36) **INSTITUT** (1934-1936). Revista dels Estudiants de Batxillerat.

Publicació semblant a "Ilerda", editada durant la república pels estudiants de l'Institut de Lleida. Bona mostra de la vitalitat i dinamisme en el món de l'ensenyament secundari de la Lleida d'aquells anys.

37) **VERITAS** (1935). Revista Escolar. Organo de la A.E.T. (Asociación de Escolares Tradicionalistas).

Revista amb característiques, format i contingut semblant a "Juventus" (vid. supra), fins al punt que hom sospita que el grup editor era el mateix. Defensa una ideologia reaccionària, i també polemítica amb les seves homònimes "Institut" i "Ilerda". L'únic número localitzat és el primer, del març de 1935, que inclou un article titulat "El sectarismo en el Instituto" en el qual es relata l'expulsió d'uns alumnes pel Director Sr. Roca i Lletjós, segons la revista per pretendre celebrar religiosament la Festa de Sant Tomàs. Reflexa un clima de persecució religiosa.

38) COLEGIO DE LA IMMACULADA DE RR. DE LA ANUNCIATA (1951-52), Memoria escolar del colegio, Lérida.

Memòria acuradament editat que resumeix les activitats del curs, mes a mes, d'aquest centre d'ensenyament religiós, on va estudiar bona part de les joves de la petita burgesia de Lleida. Inclou articles de les mateixes alumnes, que descriuen els fets acadèmics i extraescolars més destacats.

39) COLEGIO SAN JORGE (1958, 1960). Circular del Colegio San Jorge.

Es tracta de dos circulars que informen de la marxa de l'Escola, en els seus esforços per construir un nou edifici que substituís el vell del carrer Canonge Gonzalez, per a la qual cosa es demanava ajut als pares, col.laboradors, alumnes i simpatitzants: "Desde su fundación en 1950, con el nombre de 'Academia de Licenciados', el 'Colegio San Jorge' se ha impuesto una meta ideal, sirviéndose de unos medios cada vez mejorados (...) La meta perseguida era y es la constitución de un centro docente modélico, donde se armonizara los últimos adelantos de la ciencia pedagógica, en sus métodos y procedimientos, con la base fundamental de la formación religiosa-moral que emana de la Iglesia Católica, en la que se ha cimentado en todo momento la educación del alumno en este colegio" (n. 1, 1958). Convé recordar que el Col.legi Sant Jordi va ser el primer intent a Lleida d'un ensenyament més o menys laic i independent del règim. Al cap de 4 anys apareixia una segona circular en la qual s'anunciava que el curs 62-63 entraria en funcionament la nova escola, al Pla de Gualda, que constaria d'ensenyament primari i batxillerat. (n. 2, 1962)

40) ISARD (1958-1963). Circular del Magisterio de Montaña

Portanveu i nexa d'unió del moviment del mateix nom, que agrupà, entre finals dels 50 i principis dels 60, uns 200 mestres joves que exercien la seva professió en pobles rurals i de muntanya, que es definia com un "movimiento apostólico de maestros jóvenes que quieren ayudarse a vivir con ilusión su magisterio y a darle un sentido trascendente a la promoción humana y cristiana". Sorgia de les fornades de joves mestres que havien sortit de l'Escola de Magisteri, i era fruit d'un clima que també donaria lloc a "Relevo". Fins el darrer número, el maig de 1963, en sortiran 28, amb una constància i continuïtat poc corrents. En la carta de presentació del primer número, uns fulls impresos en paper carbó, es deia: "De un tiempo a esta parte se nota una gran inquietud en el Magisterio joven. Esperamos que tu seas uno de esos espíritus inquietos que sienten el Magisterio como una religión y que anhelan elevar constantemente su espíritu (...) El único fin que perseguimos es unir nobles esfuerzos y mantener vigorosa nuestra juventud" (n.1, octubre 1958). Al concepte de joventut a què al·ludia el text era dedicat el primer article de la revista: "Ser joven es una de las pocas cosas serias que se puede ser en el mundo. Nuestro concepto de juventud es mas o menos el que clavó en su mesa de trabajo el General Mac Arthur, por eso la transcribimos íntegramente. Dice así: "La juventud no es un periodo de la vida. Es un estado del espíritu, un efecto de la voluntad, una cualidad de la imaginación, una intensidad emotiva, una victoria de la valentia sobre la timidez, del gusto por la aventura sobre el amor al confort. No nos hacemos viejos por haber vivido cierto numero de años; nos hacemos viejos cuando desertamos de nuestro ideal". L'edició de la revista millorarà aviat, amb portada impresa (i un disseny de Roig Nadal) i interior amb ciclostil, bo i ampliant el seu tiratge. A partir del 1962 el tema central de la revista es el concili vaticà II. Textos de Joan XXIII i comentaris de Ra-

mon Freixes es combinen amb una obertura del moviment als nous corrents de la pedagogia (articles de Carme Agustí), la informació del moviment Pax Christi (i la participació a les rutes d'Holanda i França) i l'aggiornamento predicat pel concili. El curs 1962-3 serà el curs del concili, però també el de l'esllanguiment progressiu del moviment. Al final del curs surt el número 28 de la revista, darrer: "Se nos ha ido el curso y esta es la única circular que hemos podido editar. ¿Que ha sucedido? Las causas son varias... La crisis actual es de dispersion y podría hundir lo que con tanta ilusion y sacrificio se ha hecho (...) Pero ISARD sigue vivo. La crisis actual esperamos que, con la ayuda de Dios y la vuestra, sera pronto superada y servirá para fortalecernos mas en nuestra empresa" (n.28, maig 1963).

41) AULAS (1959-1960). Boletín Informativo de los Alumnos del INEM de Lérida

Coetània de "Relevo" i "Isard", la revista de l'Institut de Lleida és també un reflex d'uns anys d'efervescència per a l'ensenyament secundari a la capital. Curosament editada, amb portada a color i bones fotografies, neix promoguda per la Direcció del centre, amb un aire oficial (articles sobre el falangisme i el FJ, referències constants a la religió), però amb algun espai per als estudiants. Més de 12 números (arxiu IEI). El director de l'INEM escriu a l'editorial de presentació: "Se trata de una revista joven y juvenil. Joven porque acaba de nacer; juvenil porque este es el espíritu que la anima. Porque es joven y juvenil nace cargada de esperanza y ilusiones. Ilusión de que sea la genuina expresión del sentir y del pensar de nuestra juventud estudiantil, selección de juventud, y a su vez sea orientación y guía para que esta juventud se mantenga dentro de los sagrados ideales que deben animarla: el ideal de Dios y el ideal de la Patria. Por esto AULAS se propone difundir todos los ideales e inquietudes de nuestra generación estudiantil y dejar testimonio fehaciente de todo aquello que se relacione con la enseñanza y todas las actividades relacionadas en torno a nuestro Instituto" (Jordi SIRERA, Director, n.1, desembre 1959)

42) RELEVO (1960-1965). Organo de las Escuelas de Magisterio de Lérida. Grupo Juvenil de Prensa

Es, amb "Sígueme", la revista juvenil més important editada a Lleida durant tot el període. Amb 50 números publicats, abasta un període de sis anys ben intensos, claus en el sistema educatiu i plens de canvis en la societat. Promoguda originalment pel "Grupo Juvenil de Prensa", de la Organización Juvenil Española, serà aviat impulsada per la direcció del centre, que hi trobarà un instrument ideal per difondre les renovadores activitats que s'estaven duent a terme a l'Escola. La major qualitat tècnica, però, anirà en detriment de l'autonomia en l'expressió dels joves, que veuran com la revista es converteix en una eina propagandística de la nova direcció. La revista inclourà seccions de pedagogia, cròniques de les activitats acadèmiques, esportives i culturals del centre, apartats sobre "Vida religiosa" i "Formación político-social", teatre, literatura, cinema i moda, articles d'opinió, viatges i excursions, etc. Serà alhora un reflex de la ingent quantitat d'activitats extraescolars promogudes per la direcció: festivals artístics, teatre llegit, cinefòrums, ràdio-teatre, corals, tuna, dibuix, viatges, esports (naixement del Trofeu ADI), fotografia, arqueologia, festes de primavera, de pas de l'equador, de fi de curs, de Sant Tomàs, Obra social als Magraners, etc. De fet, de la revista en sortiran un seguit de joves professionals que destacaran més endavant en el món del periodisme: Cèsar Lopez Rossell, Joan Castelló Rovira, J. Lopez Pedrol, Antoni Coll, G. Vinagre, etc. Malgrat aquests aires de renovació, "Relevo" mostra un marcat compromís confessional i polític. Seccions com "Vida Religiosa", "El maestro reza", l'anunci de retiros espirituals, la crònica de nombroses celebracions religioses, en una línia encara pre-conciliar, ocuparan un bon espai a la revista. Pel que fa al compromís polític, a la revista hi apareixerà una secció fixa de "formación político-social", i s'hi ressenyaran les efemèrides del règim, que marcaran el calendari escolar. En els darrers números, la revista obrirà les seves pàgines a articles d'opinió sobre la problemàtica dels joves.

43) **EXCELSIOR - FILIA** (s.d.). Boletín Escolar Colegio de la Sagrada Familia.

44) **TERRAFERMA** (1974); **GALERIA** (1979). Revista del Colegio Terraferma

Aquest Col.legi, promogut per l'Opus Dei el 1967, creava l'any 1974 -l'any que sortia la primera promoció cap a la universitat- una revista, que seria la primera d'un seguit de publicacions que el centre promouria -amb diversos noms- fins avui. Deia la presentació: "Más de 700 alumnos matriculados en una epoca en que las condiciones son francamente desfavorables para la enseñanza no estatal, reflejan claramente la confianza de los padres en el continuado esfuerzo de unos profesores dedicados por completo a la tarea educativa" (J.M.ORTIGAS, Director, n.2, 1974

45) **ILERDA** (1975-76); **DEMA** (1976-79). Revista del Albergue Juvenil San Anastasio

L'interès d'aquesta revista rau en la possibilitat de resseguir com es va viure en una institució juvenil -que originalment formava part del Frente de Juventudes- el procés de la reforma política, amb les il·lusions i els desencantaments que aquest va suscitar. L'editorial del primer número, un mes després de la mort de Franco, anunciava ja l'esperança per la democràcia: "La muerte de Francisco Franco, caudillo de España, y la proclamación de Juan Carlos como rey; el paso de un caudillaje a una monarquía democrática, paso que el pueblo español ha aceptado, dando muestras de saber lo que quiere (...) a los jóvenes españoles (nos concierne) de una manera esencial. Si aquí en el colegio somos aprendices de hombres, dentro de la sociedad debemos de actuar de igual manera. Hacemos las cosas porque las razonamos, aceptamos a todos mientras no nos demuestren lo contrario: no queremos las extravagancias, ni las posturas radicales, porque son perjudiciales para la mayoría. Nos gusta la sinceridad y exigimos que se nos corresponda" ("Ilerda", n.1, Diciembre 1975). El mateix número recollia unes declaracions del nou Director, que opinava "El que haya habido cambio de Gobierno y que nuestro país camine hacia una mayor apertura, no significa que sustancialmente cambien las normas, ya que siempre se han servido los intereses de los colegiales con espíritu democrático". El curs següent la revista canviarà simptomàticament de nom, passant a anomenar-se "Demà", amb un "començar de nou" juvenívol que s'equipara al procés de reforma política que viu el país (la portada anuncia "Lleida ha dit sí" en el Referendum): "Pensamos que DEMA es algo así como el verdadero objetivo de la vida de un joven: el abrir las puertas de nuestra vida en cada momento, casi soñando con ese futuro próximo lleno de éxitos que cada espíritu joven anela con la esperanza de un 'demà' lleno por todo aquello por lo que sí vale la pena luchar" (Editorial, n.1, diciembre 1976). A partir d'aquest moment, la revista acollirà els debats de la transició (legalització dels partits, participació democràtica, dret de vot als 18 anys, normalització del català...) al cantó d'altres temes relacionats amb la cultura juvenil (música, Beatles, Nova Canço, amistat, amor...), i una crònica de les activitats i problemes de l'Alberg.

46) **ARREL** (Vers 1975). Facultat de Lletres.

Revista editada pels estudiants de Lletres de l'Estudi General entre la fi del franquisme i l'inici de la democràcia. Aglutina el nucli que més endavant constituirà el col·lectiu de poetes "La Gralla i la Dalla" i la revista "L'Estrof".

47) **GENT** (1976-1981). Revista de l'Institut de Batxillerat Gili i Gaya

Es tracta d'una típica revista d'Institut, editada amb ciclostil, que mantindrà una continuïtat insòlita en aquest tipus de publicacions (el darrer número conservat, del curs 81-82, és el quinzenès. Apareix en el marc de renovació política i pedagògica de la transició, i en un institut especialment dinàmic en aquest sentit, dirigit en aquells temps per Josep Varela. La majoria d'articles són escrits en català, i posen de manifest una preocupació pels temes polítics i democràtics del moment (els partits po-

lítics, el catalanisme, les reivindicacions democràtiques ("Amnistia, llibertat i estatut d'autonomia"). El curs 79-80, per exemple, quan l'autor formà part del consell de redacció, la revista dedicà un complet monogràfic a les vagues estudiants contra la selectivitat, amb el títol "Rebel·lió a les aules", amb una detallada crònica de la mobilització a nivell estatal, nacional i local. Els redactors insisteixen en aquest número en que "GENT és una revista feta exclusivament per batxillers". I de fet era autogestionada pels estudiants (en puc donar fe). També aquell curs la revista publicà articles d'estudiants apareguts a "La Mañana", fruit de la col·laboració entre el periòdic local i les revistes dels instituts.

48) **SIGNES** (1978-1980). Revista de l'Institut de Batxillerat Joan Oró

49) **L'EMBOLIC** (1979-1988). Revista de l'Institut de Batxillerat Màrius Torres.

Publicació escolar semblant a les anteriors, que no manté continuïtat amb les publicades anteriorment a l'Institut (Institut i Aules). La primera etapa, corresponent al curs 78-79, i de la qual en vaig formar part, era editada amb ciclostil. Tot i predominar la llengua castellana, hi ha una atenció (molt més tímida que GENT) per les qüestions polítiques (com una crònica del primer debat amb partits polítics que es va dur a terme a l'Institut, amb motiu del Referendum Constitucional). El segon número (març 1979) inclou un dossier sobre les vagues contra la selectivitat. Hi ha també una atenció preferent als afers interns, que posen de manifest les dificultats per a la participació estudiant en el nou context democràtic (E.ONCINS, "Sobre la participación de los alumnos", n.1, gener 1979; "De la euforia a la apatia", n.2, març 1979). En una segona etapa, a partir del curs 1977, amb edició més acurada, és escrita gairebé íntegrament en català. Acull articles sobre música moderna, noves tendències juvenils, etc. Un dels darrers números, de l'abril de 1987, fa una crònica de les recents mobilitzacions estudiantils (F.CATALA, "Hem començat... I continuem...", cf. Apendix IX)

50) **LA HIGIENICA** (1980-1981). Cercle Viciós de l'Aula 3. Facultat de Lletres.

D'aquesta revista efímera, promoguda pels estudiants de Lletres, i que prenia per títol el nom d'una botiga de profilàctics del carrer dels Dolors, veí de la Facultat, només en van sortir dos números, però va assolir notorietat nacional per uns fets que l'editorial del seu segon número relatava així: "MAIG 80 - La revista es dona a conèixer i esdevé una polèmica carrinclona. Comença el calvari: LA HIGIENICA és segrestada i es troba l'alegre corder pasqual. Too Much Confusion és la clau de l'esdeveniment. La revista, de fet aquests quatre fulls, van nèixer després de tota una campanya de mobilitzacions estudiantils endegades contra el projecte de LAU. Tanmateix, una de les activitats mentre va durar un dels continus períodes d'atur, va ésser un 'intent' -perque no va arribar enlloc- de recital poètic. D'aquest magre recital sorgí la idea de confeccionar una revista d'expressió. Els estudiants no solament esgotaríem les nostres energies en manifestacions, encadenades, vagues ... si-nó que podríem endinsar-nos en el camp de la Kultura i assumiríem així fer de bons nens. Però aquest joc resultà funest. Certs lleidatans es van morir d'enveja davant d'aquest divertiment literari. L'escàndol rebentà el bot. GENER 81 - No vam pensar si podem expressar-nos (aixó no es pensa). Ho vam fer. La crucifixió arribà: multa i 3 mesos d'arrest i sis anys d'inhabilitació professional. i molta malla llet i vergonya aliena i dialèctica de la higiene físico-mental. MAIG 81 - Ens han portat a jugar al pati, més animat ara que ens pregunten què és higiènic. Uf, els bàrbars, incultes, incivilitzats i cruels, han ressucitat" (n.2, maig 1981).

51) **NONIUS** (1982-1985) Revista de la Formació Professional de Lleida.

Es tracta d'una revista de notable qualitat, promoguda pels centre de Formació Professional de Lleida (Escola del Treball, la Caparrela, Angel Montesinos i Escola FP Agrària). Amb distribució comercial, inclou articles sobre la FP, sobre la seva història i el seu present, noves tecnologies, informàtica, mercat del treball, còmics, etc.

52) **ASCLEPIOS**. (1980-84) Revista dels Estudiants de Medicina.

Publicació promoguda per la Comissió de Cultura de la Facultat de Medicina, de periodicitat irregular, que combina l'atenció als temes mèdics i acadèmics, amb l'interès per la vida cívica i cultural de la ciutat.

53) **PANDORA**. (1986-87) Facultat de Lletres.

A cavall entre el fanzine i la revista acadèmica, és una iniciativa dels estudiants de Filologia, i n'han sortit dos números de força qualitat. Inclou articles de crítica literària, assaig, poesia i relats. Interès per temes musicals.

54) **ILLEGAL**. (1985-88) Revista dels estudiants de Dret

Publicació renovadora promoguda per la Comissió de Cultura de la Facultat de Dret. N'han aparegut tres números. La reflexió jurídica es combina amb els temes propis de les revistes juvenils: música, lleure, anàlisi del món juvenil, realitat estudiant, etc.

6. La premsa de les entitats cíviques, esportives i juvenils

Es aquest un sector, per la seva pròpia naturalesa, força heterogeni. En els limitats espais permetos per l'estrict control exercit pel règim franquista sobre la societat civil, les entitats cíviques, culturals i esportives nascudes a Lleida durant el període es dotaren sovint d'òrgans interns d'expressió i d'informació. El paper exercit en aquestes entitats pels joves (principals destinataris de les seves activitats) justifica que les considerem part de la "premsa juvenil". Incloc en aquest apartat les circulars de les tres entitats, en origen esportives, més importants que neixen durant els anys 40 a la ciutat: Huracans, Antorcha i Sicoris. També les circulars de les associacions culturals que tenien precedents en l'època republicana (el Centre Excursionista i l'Orfeó Lleidatà); una associació nascuda en un centre d'ensenyament, amb finalitats religioses, però constituïda com entitat cultural (L'AEM); una altra curiosa revisteta promoguda per una casa de motocicletes; i el butlletí d'una associació de veïns que acull grups juvenils i que recorda el paper de l'incipient moviment veïnal als barris. En la major part de les ocasions, aquestes publicacions no passen de ser mers butlletins. L'interés que tenen, però, rau en que ens permet dibuixar l'itinerari del moviment associatiu a Lleida durant el franquisme, i avaluar el paper exercit en ell per les joves generacions.

No es tracta, certament, d'associacions estrictament juvenils. Després dels anys 60, quan comencen a nèixer entitats juvenils desvinculades del règim i de l'església, apareixen nous òrgans d'expressió més oberts, que comencen a emprar la llengua catalana. La revista de l'*Esbart Màrius Torres* en serà la mostra més important i fecunda, encara que no la única. L'ús gairebé exclusiu de la llengua catalana, la seva realització autònoma per part dels joves, i l'atenció prestada als nous moviments juvenils en seran les característiques principals, que mostraran el camí d'una nova etapa per a l'associacionisme juvenil.

55) **CENTRE EXCURSIONISTA DE LLEIDA** (1945-1978). Circular del CEC, Delegación de Lérida (1945-46). Circular interna del CEL (1958-63). Centre Excursionista de Lleida (1972-78).

El primer número de la nova etapa de l'entitat sortia el setembre de 1945, dos anys més tard de reiniciar la seva tasca. Es tractava de fer "una revista que sea base y puntal de nuestra actividad excursionista". Fidel a aquest esperit, la circular inclourà notícies de les seccions (esquí, escalada, fotografia, cinema, biblioteca...) així com cròniques d'excursions i d'escalades. També anuncia balls socials al "Palace", amenitzats pels "Maniáticos del Ritmo". Amb algunes interrupcions, el fullet anirà apareixent fins a finals dels 70. A principis d'aquesta dècada la llengua passa a ser la catalana, i s'entreveu una incipient presa de consciència política.

56) CULTURA Y ACCION (1926-36; 1945-1965). Circular de la Asociación de Ex-Alumnos de Maristas (AEM).

Revisteta de caire confessional, sorgida dels Maristes (ja existia abans de la guerra), recull les activitats culturals, esportives i religioses de l'AEM, força activa en els anys 40 i 50. Cinc seccions formen l'entitat: Cruzados Eucarísticos, Cultura y Acción, Artística, Deportes (amb equips de futbol molt actius) i Fiestas. Pel que fa a la primera, es proposa l'ideal d'aconseguir "el joven de corazon netamente cristiano, el joven guiado por la estrella luminosa". Per això utilitza mètodes semblants als de l'AC: "Hay que recordar que para cumplir con nuestro deber no basta con asistir a la Misa y Reunión dominical y al Retiro mensual, puesto que estos tres actos obligados son los que debe hacer todo Cruzado, sino que hay obligación de pertenecer a una Sección de Piedad como mínimo, ya sea a la de Misa diaria y visita al Santísimo, a la de Acólitos y Círculos de Estudio, Caridad, consistente en visitar a compañeros de la asociación que por enfermedad o tribulación lo necesiten, y con la aportación personal, material y espiritual en la visita a Hospitales, Cárceles, pobres, ancianos, además también de la sección misional, recogemos sellos usados para las misiones" (Abril 1949). Tot i que es publica fins el 1965, els Cruzados Eucarísticos reconeixen que durant els 60 se sumiran en un "letargo", del qual ja no es desvetllaran.

57) HURACANES (1946...1957). Circular para los socios del Cub Deportivo Huracanes.

Aquesta entitat havia nascut el 1940 i durant la dècada següent esdevindria la més activa de la ciutat, promovent gran nombre d'activitats esportives i recreatives. La primera circular es publica l'agost del 1946, a partir d'un Full de Divulgació Esportiva editat per commemorar el 6è aniversari del club, i en el qual es feia crònica de les efemèrides d'aquests primers anys d'història. Apareixerà, de manera irregular, fins a mitjans dels 50, fent-se ressó de les activitats de les diverses seccions: basquet, piragüisme, pesca, excursionisme, sardanes, recreativa, ball, biblioteca i arxiu.

58) ANTORCHA (1948-1952). Boletín Informativo de la Agrupación Deportiva Antorcha

Aquesta entitat va néixer després dels "Huracans", i aviat va créixer sota la protecció de les autoritats i el Movimiento. En la presentació del Butlletí es deia: "Antorcha. Esto es lo que queremos ser en el deporte leridano, Antorcha está aquí. Y viene precisamente aquí para cumplir con el servicio que se ha impuesto. El servicio de poner el deporte, con la luz de sus destellos, dentro de un orden, por un camino limpio, claro y sereno, que pueda devolver de nuevo el orgullo de sentirse de verdad deportista (...) Todo, sólo por un ideal: Lérida, y por Lérida, España" (n.1, març 1948). El seu compromís amb el règim troba sovint ocasió d'expressar-se. Les vinculacions amb el FJ, que depassaven el nivell esportiu, s'expressaven en equips conjunts, "los colores del FJ y ADA ganan nuevos laureles". Ambdós equips participaven en el "Desfile olímpico" del 18 de juliol. El segon número venia encapçalat per un dibuix de Franco, i la següent consigna commemorativa del dia de la victòria: "Porque olvidar es traición, y porque hemos caído en esta fácil y cómoda posición, 'Antorcha', portavoz de una Juventud deportiva, lanza a los vientos su decisión firme de seguir contigo y el deporte al servicio de España" (n.2, abril 1948). Eren, amb tot, temps d'intensa activitat, sota la presidència

de Lamenca i amb animadors com Angel Gallegos, que feien bullir les seccions de basquet, natació...

59) SICORIS CLUB (1955...1970). Circular para los socios

El Sïcoris fou el tercer club en nèixer, i el que amb el temps agafaria més volada. La circular, apareguda l'octubre de 1955, es feia ressó del creixement de les activitats esportives, cíviques i recreatives de l'entitat. Aquestes ocupaven un lloc privilegiat al cantó de la crònica esportiva: "Sin discusión, vamos a la vanguardia de los otros clubs. Este año, y gracias a nuestra audacia, hemos sido los únicos organizadores de un espectáculo-verbena que puso una nota de color a las Fiestas de Mayo; nuestros desvelos fueron recompensados por el clamoroso éxito obtenido al presentar por primera vez, en Lérida, a Antonio Machín y su orguesta Cha-Cha-Cha. Siendo nuestro cometido procurar a los socios distracciones amenizadas con el buen gusto, hemos logrado que la Rosaleda fuese para todos el local recreativo del Verano. Como todos sabeis, Lérida carece de salones que reúnan las condiciones necesarias para poder disfrutar en invierno del confort a que sois acreedores. Puntuales a la cita, se reanudaron el pasado 2 de octubre nuestras actividades en el conocido local de la calle A.Clavè, en cual y gracias a esa camaradería que nos distingue, y de la que estamos orgullosos, sigue siendo uno de los más concurridos de la ciudad" (octubre 1955). Aquest tipus d'activitat seran una constant en la vida de l'entitat. La circular sortirà molt irregularment durant tot aquest període, però serà testimoni del creixement de les seccions, una de les quals -l'Esbart Màrius Torres-, formada per joves, es dotarà d'un òrgan propi d'expressió, que més endavant ressenyem.

60) ORFEO LLEIDATA (1957; 1963). "Orfeó Lleidatà" La Violeta. Adherido a la Obra Sindical de Educación y Descanso.

El 1953 l'Orfeó La Violeta, que dirigia Lluís Virgili, es transforma en l'actual Orfeó Lleidatà, que es presenta amb caràcter oficial al Principal: "Un público entusiasta se entregó desde los primeros momentos. La aceptación fue unánime. A partir de esta actuación los componentes de nuestra masa coral sienten el deseo de superarse sin regatear esfuerzos y sacrificios". El 1957 es crea el "Círculo de Arte Juvenil", que pretén educar al nen i al jove en la sensibilitat musical, i que es justifica explícitament com una alternativa a les diversions del carrer: "...en el 'Orfeó' enmcontrarán (los jóvenes) este estímulo que les alejará del bullicio callejero, y dirigirán su atención hacia una idea que siempre es parte importante de una cultura, inclinando la naciente personalidad de los muchachos y muchachas en algo más serio que las frívolas diversiones por las cuales tanto se apasionan" (n.1, 1957). El 1963 es nomenat president Alfons Porta, i s'obre una nova etapa que convertirà l'Orfeó, vinculat en origen a l'Obra Sindical d'Educación y Descanso, en l'entitat cultural més important de Lleida, centre de catalanisme i antifranquisme, on es faran classes de català, i per la qual hi passaran una bona quantitat d'infants i joves, que hi aprendran la vinculació entre sensibilitat musical i consciència democràtica. Aquesta ressenya històrica apareix en sengles prospectes que hem pogut localitzar, de l'any 1957 i 1963, a manera de petita circular interna de l'entitat.

61) CLUB LAMBRETA (1957-1958). Circular exclusiva para sus socios.

Es tracta d'una petita circular interna, apareguda el desembre de 1957, que dona compte de les activitats d'aquesta entitat, promoguda per la marca "Lambreta" i agrupada a l'entorn del famós "Scooter" que tant furor causà a finals dels 50: "Nuestro afán ha sido siempre el de formar un compacto nucleo que comenta, ríe, se divierte y goza del estupendo deporte del motor (...), agrupar a todos los lambretistas bajo los colores de nuestra divisa" (n.1, desembre 1957). S'informa d'excursions a Tàrrega, pantà de Santa Anna, Mequinensa, Sitges, Montserrat, Oliana..., així com d'activitats conjuntes amb el CE Huracans (el dia de la Sardana).

62) **CENTRO SOCIAL** (1962-1963). Boletín informativo del Barrio de Santa Maria de Gardeny

Es tracta d'una circular interna que reflexa l'incipient moviment veïnal a la Lleida de principis dels 60, en aquest cas en un barri tan conflictiu com el de la Mariola. La carta de presentació era ben eloqüent: "Queremos un cordial contacto colaboracionista con el Ayuntamiento, respecto a los problemas urbanos de nuestro barrio; estamos dispuestos a dotar a nuestra juventud de una racional y vigilada organización deportiva; queremos que tenga a disposición una buena biblioteca; que se conozca, practique el teatro; pretendemos que nadie se encuentre solo; queremos, en suma, crear válvulas de escape tan necesarias a las preocupaciones económicas, sociales e incluso familiares, por medio del consejo y relación social en beneficio del carácter y moral tan boqueteados en el obligado quehacer diario. Deseamos y necesitamos un hogar común. Un centro social. Un mejor ambiente. Una mejor juventud. Y lo vamos a hacer nosotros, con nuestro esfuerzo, sin distinciones políticas, ni religiosas, ni coacciones" (E.P., "Sociabilidad", n.1, novembre 1962)

63) **ESBART MARIUS TORRES**, Butlletí de l'Esbart, sense data (vers 1962-1968)

Es el portanveu de l'entitat del mateix nom, activa secció juvenil sorgida a l'interior del Sicoris Club. Aquesta revista és singular per varies coses. En primer lloc per ser la primera íntegrament escrita en català del període. En segon lloc, per estar promoguda, pensada i realitzada gairebé exclusivament per joves. I en tercer lloc per ser un reflex dels incipients moviments juvenils dels 60. L'editorial d'un dels números sense data posava de manifest l'esforç per obrir canals d'associacionisme entre els joves diferents dels proposats pel règim i per l'església, encara que el llenguatge predicava la "unitat d'esforços" entre els diversos grups juvenils de la ciutat: "A Lleida, s'ha dit moltes vegades, la gent és freda i incapaç de dur a terme una activitat amb constància (...) S'han anat fent activitats que sovint s'entrecreuen. I així hem pogut veure con en un diumenge i a la mateixa hora es feien dos forums i un col.loqui sobre joventut, donant la impressió que uns es feien la competència als altres! (...) Poc a poc, els contactes entre grups diversos van augmentant. Ara es una xerrada entre estudiants i obrers per tractar un tema comú. Ara es una reunió de diversos centres juvenils per organitzar una setmana de joventut, ara una ruta, després serà un secretariat de joventut. I així anem entrant en la consciència que és unint els nostres esforços que aconseguirem uns fruits més reeixits" (Editorial, "Vers una solidarització de la joventut", s.d.).

64) **LLUMI** (vers 1966-69). Revista juvenil, parròquia del Carme.

Revista editada artesanalment, elaborada pel grup del mateix nom ubicat a la parròquia del Carme. Amb nombrosos números apareguts, descriu les activitats culturals i de lleure del col.lectiu, així com diversos comentaris sobre la condició dels joves.

65) **NILIETZA** (1969). Revista del moviment Solc.

Projecte de revista, del qual apareix només un únic número, dedicat a difondre i informar de les activitats del moviment Solc, promogut per l'escoltisme, i ubicat també a la parròquia del Carme.

66) **JOVENT** (1980), Revista del Departament de Joventut i Esplai de la Paeria.

Publicació de l'àrea de Joventut del primer Ajuntament democràtic, únicament va aparèixer el número zero.

7. La premsa juvenil clandestina, alternativa i contracultural. Els còmics i els "fanzines"

Es aquest, sens dubte, l'apartat més incomplet i desigual, però que recull un tipus de publicacions que han assolit gran importància els darrers temps com a forma d'expressió específicament juvenil. Es fa difícil de censar-les perquè escapen a les formes i continguts habituals (utilitzen el còmic, el dibuix, la poesia i el relat), i perquè la seva aparició és molt irregular, i la seva distribució molt precària. Es el cas, per exemple, de les revistes clandestines promogudes per l'oposició antifranquista. Amb el precedent d'uns fulls introbables publicats pel POUM als anys 40, a principis dels 70 apareix una revista clandestina força important: *Nova Lleida*, promoguda pel PSUC i testimoni de la lluita democràtica i dels moviments socials de les acaballes del règim, en els quals els joves hi tingueren un protagonisme especial. Pel que fa a la premsa "contracultural", els primers indicis els tenim a finals del franquisme, en fullets fotocopiats i anàrquics, vinculats als moviments de premsa underground que s'estaven desenvolupant per aquella època a Barcelona i la resta del món occidental, així com a alguns grups antifranquistes (com les Joventuts Comunistes). El seu boom, però, no tindrà lloc fins els anys 80, quan els *fanzines* esdevinguin tot un símbol de mitjà de comunicació juvenil -certament precari, però força significatiu. La vocació contestatària, el desig d'escapar dels canals comercials, la sensibilitat pels corrents d'avantguarda, per una banda, juntament amb la influència de les modes, de les tendències àcrates i despolititzadores, i d'una qualitat a voltes discutible, per l'altra, conformen un tipus de producte força heterogeni i desigual. Val a dir que altres revistes més institucionalitzades i que he inclòs en altres apartats (com *Nònius*, portanveu de la FP de Lleida) presenten de vegades característiques de *fanzine*.

Marc Vicens n'ha resumit els trets generals de la següent manera: "El fenomen del *fanzine* el comparo amb el que fa una dècada simbolitzava la propaganda subversiva i la pornografia; sols que en aquest cas el contingut no és tan explosiu. Les característiques fonamentals d'aquesta publicació són la seva manca de periodicitat i de publicitat, la deficient impressió -en moltes ocasions a multicopista-, i col.laboracions subjectives, sense lligams professionals, centrades sobretot en música i il.lustració. L'èxit dels primers *fanzines* va fer que els temes bàsics del rock & roll i còmic es complementessin amb altres vessants artístiques: opinió, poesia, disseny, crítiques de cinema, relats... Un *fanzine* neix amb la marca de la defunció impresa en el seu primer número. Aquest, per norma general, s'esgota creant la sensació en els seus progenitors d'una acceptació més gran que l'esperada (...) Un cop absorbit per la cultura establerta, aquesta obliga als creadors a millorar la qualitat dels propers exemplars, això sí, treballant igualment de forma artesanal i amb un minvat al.licient, ja que no existeix la necessitat vital ni el repte de parir el primer número. El mateix motiu que el va fer atractiu, el seu caràcter esotèric, ha provocat, tanmateix, l'efecte contrari. La seva influència ha quedat en un cercle reduït d'acció, sense arribar a adoptar les dimensions necessàries per a que perdés el seu plantejament subversiu, i asumís la condició de producte generacional, proveint-se de mitjans consultius, d'elaboració i distribució que convertissin en profitosa la seva continuïtat" (VICENS, 1987, 173; a més d'aquest text, sobre els còmics vegeu l'article de REIXACH & REVERTE, inclos també al llibre col.lectiu *Els joves a la Lleida dels 80*, 1987)

67) NOVA LLEIDA (1971-1974). Organ del Comitè de Lleida del PSUC.

Revista clandestina del PSUC, editada amb ciclostil durant una vintena de números, i el portanveu més important de l'oposició antifranquista. De caràcter bilingüe, la llengua catalana s'anirà afermant com la predominant. Coordinada per la periodista Magda Ballester, (poc després de la cam-

panya de solidaritat contra el seu acomiadament del "Diario de Lérida"), supera el corsé de revista doctrinal i de partit per esdevenir un incipient mitjà de comunicació amb informes sobre agricultura, sindicalisme, moviment obrer, moviments d'oposició, universitat, etc. L'atenció a la problemàtica juvenil se centra en la recent oberta Universitat, fent-se ressó de les vagues i lluites menades pels estudiants (és l'únic mitjà que se'n fa), i denunciant la migradesa dels mitjans amb que compten les facultats. El suport a la campanya popular "Universitat a Lleida" iniciada a Filosofia i Lletres contrastava, segons la revista, amb la desídia de les autoritats, que només actuaven per motius de prestigi ("Lleida quiere Universidad", n. 14, juny 1974)

68) L'ESTROF (1978-85).

Revista de poesia i literatura, editada pel grup de joves poetes "La Gralla i la Dalla". Molts dels seus membres havien format part de la POPA, i havien animat amb anterioritat la revista "Arrel". Amb influències contraculturals, la revista se situa entre un assaig de publicació alternativa, i continguts de vegades força rigorosos i acadèmics.

69) CALLEJON (1984-1988). Tebeo sin salida.

Es el "fanzine" de més qualitat i continuïtat editat a Lleida els darrers anys. El primer número va apareixer el 1984, i el darrer ha estat publicat el 1988. Promogut per un grup de dibuixants, combina una presència majoritària del còmic, amb dibuixos, entrevistes, comentaris diversos, reportatges sobre la Lleida "underground", la que s'amaga "rera els carrerons": (com una crònica de la vida d'un ionqui del casc antic: Clela PASTANAGA, "Esta es subida. Antonio"). La vocació "subterrània" s'explicitava en el segon número: "¿Donde se puede encontrar mejor compañía que en los pasajes oscuros, donde los pasos resuenan, donde es imposible distinguir y el contener la respiracion es imprescindible para la supervivencia. Aunque en las piedras que colocaron los fundadores de esta ciudad se encuentra grabada la maldición que nos domina, de nada sirve liarse a hacer socavones para construir una utópica ciudad subterránea ¡Unete a nuestros pasos hacia el futuro! ¡Paséate por los callejones!" (Marc VICENS, n. 2, tardor 1984). En el quart número es fa una anàlisi de la proliferació de fanzines a la ciutat: "Hasta hace un par de años, en Lleida no había ningún fanzine, ni un triste papel impreso representante de las nuevas corrientes, ideas, anhelos, movidas, postmodernidades avanguardistas. Ahora hay gente que hace cosillas, bien o menos bien, pero se mueve, dice y nos enteramos de que está viva: esto es lo que cuenta, porque los tiempos estan cambiando. ¡Con decir que hay quien ni bebe ni se droga!" (Xavier REVERTE, "Fanzines y cosas de aquí", n.4, 1985)

70) ESPLENICA (Anys 80)

Un únic número aparegut. Es el que conté una crítica social més radical. Articles sobre arquitectura, il·lustració i música.

71) TU FLUJO (Anys 80). Boletín anfetamenopáusico.

Segons Marc Vicens, "prototipus del que ha de ser un 'fanzine'. Butlletí fotocopiats amb reiterades provocacions sexuals, en forma gràfica i literària. Tot per a provocar una contrareacció d'escàndol. Les publicacions, que portaven subtítols com 'Boletín anfibio anormal' o 'Boletín anfetamenopáusico' comptaven amb un grup de cinc persones. N'han aparegut un total de tres números (1987, 174).

72) REDOS DELS BRINS (Anys 80). Casal per la pau.

Full de contacte dels moviments per la pau originat al Consell de la Joventut. Originalment no es un fanzine, però formalment s'hi aproxima.

73) ALGO ME PICA (Anys 80)

Segueix la mateixa línia formal de "Tu flujo", però amb més pàgines i ambicions. Proposa una simbiosi de les arts plàstiques, la música i la literatura. Tres exemplars al carrer. Com es deia a l'editorial del segon numero: "El problema es clar: el desig oligàrquic i egocèntric d'algunes per a mantenir la supremacia cultural en aquesta ciutat és el que provoca el seu avançat provincianisme. Lleida no motiva l'art perquè quatre ximplers no volen que el motivi. La solució és tan sols una, mal que ens pesi: Treball, creació pura. Deixem que aquests espavilats s'ensorrin en el femer que ells mateixos han creat. Nosaltres anem més enllà. anem cap a nosaltres mateixos. Agafa'ns o deixa'ns, però no teoritzis sobre nosaltres: perdràs el temps. Tan sols crea, fes pamflets, pinta quadres, fes teatre al carrer, crea ritmes amb les cassoles, escolta el so artístic de la tapadora del W.C." (n.2)

74) MALA ENTRAÑA (Anys 80)

Publicació exclusivament musical, amb dos exemplar apareguts.

75) KONTROL (Anys 80)

Tot i que es va editar a Mollerussa, l'inclouem aquí pel seu impacte a Lleida, i per tractar-se del projecte més radical i avantguardista, tant en el seu contingut, com en l'acurada maquetació. En paraules de Marc Vicens, "es va gestar al si del pub 'Maniquí', lloc que entre 1983-84 convocava en el seu interior el joventu més inquiet, amb una banda de 'teddy-boys' de balaguer, 'motards' de Cervià, 'punkies' de Tàrrega o 'mods' de Mollerussa" (1987, 174)

76) PAPER DE MIRAR (Anys 80)

Primer fanzine-còmic en català, editat per l'equip de "El Callejón" per iniciativa de l'Ateneu Popular de Ponent. Només en va aparèixer un número.

Apèndix VII.

**SELECCIÓ DE TEXTOS
SOBRE LA JOVENTUT A LLEIDA
(1936-1988)**

Els textos que s'inclouen en aquest apartat són una mostra dels debats que a l'entorn de la joventut es van generar durant el període estudiat, i de com es van reflectir en la premsa local. La major part provenen de revistes juvenils, ressenyades en l'apèndix anterior, promogudes per organitzacions polítiques, estatals, eclesials, educatives o cíviques. Però també s'inclouen textos apareguts en els diaris locals *La Mañana*, *Diario de Lérida* (des de mitjans dels 60) i *Segre* (des de principis dels 80), amb una atenció especial als debats d'opinió reflexats en les Cartes al Director. En determinats casos reproduïxo fragments de llibres o revistes de caire general, seleccionats per la seva significació històrica, o per tractar-se de publicacions de difícil localització. Finalment he inclòs algun document original relatiu a associacions o moviments juvenils.

Com es podrà observar, en els textos hi tenen cabuda tant qüestions repetidament debatudes durant el període (la participació política dels joves, el conflicte generacional, el ball modern, la diversió, el treball, etc), així com polèmiques més circumscrites (la Festa de Sant Tomàs de 1961, maig de 1968, el debat sobre els peluts, etc). Els articles i fragments seleccionats es fan ressó dels discursos institucionals adreçats als joves en els diversos moments històrics, però també posen de manifest la pròpia veu subalterna d'aquests quan troba lloc per expressar-se. Són, en definitiva, un reflex ric i heterogeni de com han anat canviant les maneres de viure i de veure la joventut (és a dir: les pautes de conducta i models vitals dels joves, així com les percepcions i valoracions socials que aquests han suscitat).

1. Què se n'ha fet d'aquelles flors? (1936-1945)

EL DEURE DE LA JOVENTUT

Estem vivint una època heroica. I angoixosa. Sobre la joventut hi pesen bon nombre d'interrogants turmentadors, de problemes de difícil solució. Sobre la joventut hi plana el perill d'una guerra imminent. Els joves no volen anar a la guerra. Les nostres mares tampoc. Ni els germans. però la guerra és cada dia més pròxima. La burgesia, la reacció, es manté també cavalcant sobre l'aspecte de la guerra. Vindrà un dia que voldran arrencar-nos de les nostres llars, fer-nos passejar formats militarment pels carrers i enviar-nos als camps de combat. I allí, morir. Donar la nostra sang i la nostra vida en defensa d'uns interessos que no són els nostres.

No hi ha treball. Els joves arribem als 25 anys. La vida esclata amb flors de mil colors en el nostre interior. Voldriem lluitar, fundar una llar, ésser feliços. Però no hi ha treball. Caldrà que voltem tot el dia pels carrers, sols, errabunds, amb un gran dolor en el nostre pit. No treballem. Som una càrrega per a la família. No podem constituir una llar. I ara, és inútil que demanem auxili. Piquem a la porta que piquem, tothom ens respondrà: "Hi ha crisi". Quin pervindre ens espera, doncs? Un pervindre de fam, de misèria, de claudicacions. No podem realitzar cap de les nostres aspiracions de la infantesa.

Què fer? La joventut no es resigna. No volem anar a la guerra ni volem morir-nos de gana. I ingresem als partits obrers, a la Joventut Comunista Ibèrica. Hi ingresem disposats a lluitar amb tot l'entusiasme, amb totes les nostres forces, per unes noves formes de vida. Volem instaurar un règim on no hi sigui possible la explotació de l'home per l'home, on no hi hagi guerres ni gana. On la joventut pugui marxar pels camins del futur amb els ulls il·luminats, els pòmuls encesos i un inefable somriure de felicitat als llavis.

No volem res mes que això. Ni res menys. Sembla que tothom s'hauria de plegar sota la nostra bandera. però no és així. Tenim en contra els que de tota la vida viuen a les espatlles del poble, i xupen les seves suors. I aquests s'organitzen en bandes d'assassins: són les organitzacions feixistes. Amb la pistola volen destruir la nostra fe amb el pervindre de la classe treballadora, el nostre pervindre de lluita, les nostres organitzacions.

Ja els hem vist a Itàlia. Entraven a les cases a matar, robar, violar, assassinar. Instauren una dictadura i no deixen cridar als que tenen fam ni protestar als que no volen anar a la guerra. Els camps d'Abissínia, xops de sang de joventut, ens diuen què és el feixisme. Els hem vist a Alemanya. Els hem vist a Àustria. Els hem vist a Espanya durant i després d'octubre.

Ara, de nou, la reacció criminal s'ha llançat al carrer. La sabata militar volia posar-se sobre el nostre coll. Les bandes de feixistes, convenientment armats, volien fer callar la nostra veu a través del cor amb un tret. Però la joventut proletària i, d'una manera especial la JCI, s'ha creuat en el seu camí. el feixisme no triomfarà. No volem viure com uns esclaus. I en aquestes hores greus

estem demostrant que preferim la mort a viure claudicants. Preferim la mort a ésser vençuts sense lluita.

Estem vivint una època heroica. Cal que siguem una joventut heroica. I ho som. la nostra vida està alí servei de la humanitat. Milers i milers de joves han caigut aquests últims anys. La joventut, la nostra joventut heroica, ha complert amb el seu deure. Els deures de l'hora present. Prendre les armes i lluitar fins a vèncer definitivament a la reacció.

Per això munta guàrdia pels carrers amb l'arma al coll.

Per això marxa somrient cap a Saragossa.

Cal aixafar la reacció. I després defensar la victòria i prosseguir la lluita, noblement, sincerament, fins a la instauració de la societat socialista, de la societat sense classes

(Editorial, Combat, n.1, juliol de 1936)

UNA DONA EN EL FRONT

Volem creure tal com contemplem una dona darrere una bateria front l'horitzó calitjós, que tot el passat de la dona que nosaltres teníem ha estat revolcat, en part, per la fúria dels esdeveniments que s'imposen a cops de martell en la realitat crua; i que una part d'aquestes dones, una petita part, allò suficient per a ésser allçonador el seu exemple, s'avançava amb tota aquesta fortitud que solament en la dona forta trobarem, i, rompent, tots els vestigis del passat, s'associa a la marxa de la revolució, que va més enllà del casament civil, de l'enterrament civil, de l'alliberament econòmic, i arrela i s'aferma en la terra de les conviccions, que fan crear un dial que fulgura poderós als vents del progrés, de la perfecció, de la humanitat, vers la construcció d'un nou món on la infàmia no existeixi (...)

Per això, sempre que feiem una dona forta al front, ens sembla veure la realització d'un somni, d'un somni poderós que hem covat des de la nostra ja passada adolescència. I per la mateixa raó, quan les comparem amb determinades dones que es passegen per les avingudes de la nostra ciutat, s'engrandeix llur figura i passa a la categoria de símbol, i, llavors, és quan valorem justament la grandesa d'elles

(Combat, n.25, 24-8-1936)

LA JOVEN GENERACION LUCHA POR LA CONQUISTA DE SU PORVENIR

(...) Serán barridos de la Península Ibérica los tiempos en que ser joven era sinónimo no de felicidad y de alegría, sino de material explotable. La lógica patronal aplastaba a la joven generación contra la miseria. Es joven, es fuerte..., más trabajo. Es joven..., menos jornal. Los jóvenes de España, impossibilitados de aprender un oficio, cerradas las universidades y las fábricas, no tenían otra perspectiva de porvenir que morirse de hambre. Los hombre de Estado, viejos y caducos, cerraban el paso a la juventud. tenían por sus blandos sillones. Tampoco tenían mucha confianza en sus viejas y anticuadas leyes científicas.

Hoy la joven generación española, en el frente, en el trabajo y en el estudio, gana la reivindicación más formidable para si misma. el libre acceso a los puestos de dirección. La República da pa-

so a los muestos de mayor responsabilidad en el ejército a los jóvenes campesinos, obreros, antifascistas. Cualquier joven salido de las entrañas del pueblo que demuestre firmeza y aptitudes puede llegar a ser hasta general. Este camino hay que seguir porque este conduce a la victoria. Ha de ser, indiscutiblemente, del mismo pueblo donde han de salir los mejores militares, los mejores técnicos, los mejores artistas, los mejores hombres que forjarán la España de mañana, la España libre e independiente, la España que no pondrá ningún obstáculo a la marcha de su juventud hacia la conquista de su porvenir, porque las dos irán unidas hacia él.

(Juventud Combatiente, n.5, 29-1-1938)

PROBLEMES DE LA JOVENTUT

Hi ha un problema viu, obsessionant, que absorbeix, avui amb més intensitat que mai, les activitats nostres i de tota la joventut que lluita al front o a la reraguarda, amb les armes de la producció a les fàbriques i als tallers, i a les trinxeres de la llibertat amb les armes de la guerra. Hi ha plantejat el problema de la unitat (...) Les relacions que en aquest aspecte sosté la JSU de C amb les diverses organitzacions de Catalunya ens ha fet sentir francament optimistes. No porta la Joventut Catalana, ni la Joventut Espanyola, en sentit genèric, tot el llast de prejudicis que la seva carn ha de suportar en els partits adults com a conseqüència de les pretèrites lluites -sortosament avui molt llimades- que han viscut els vells lluitadors de les llibertats del nostre poble. A nosaltres joves no ens ha de costar cap esforç (...) forjar aqueta unitat que, fer i fer, viu pregonament en l'esperit de tota la joventut anti-feixista

(Juventud Combatiente, n.6, 7-2-1938)

LA JUVENTUD, PROMESA DEL IMPERIO

La guerra, al finalizar, parecía que nos había traído las suficientes rosas. Y sin embargo, no fue el último cañonazo el que anunció la Victoria absoluta (...) Había una Revolución sin plasmar aguardando el momento de hacerse realidad entre los atormentados hombres de España. Había también por hacer conquista de entendimientos y voluntades, propia para ser hecha por la FET-JONS (...) Y así nació la O.J., garantía de aquella revolución que España necesita, predicada por José Antonio, y promesa del imperio que amanecía (...) "Arma al brazo y en lo alto las estrellas" nos presenta como norma de una existencia enérgicamente varonil y intensamente espiritual la palabra eterna de José Antonio. La O.J., respondiendo a esa consigna, forma a sus muchachos en la vida de la Milicia, en la vida del Campamento, fortaleciéndolos para que no decaigan nunca sus brazos, ni cuando empuñen sus armas, ni cuando las sustituyan por los útiles de trabajo"

(Angel LAGUILLO, Organizaciones Juveniles, n.1, abril 1940)

EL FRENTE DE JUVENTUDES ES EL DESTINO Y LA ESPERANZA DE ESPAÑA

Sería insensato negar la característica juvenil de nuestro Movimiento. Jóvenes fueron aquellos que, con un gesto de sublime rebeldía, cortaron las ligaduras que los unía a un orden de cosas que no estaba en consonancia con su hispanismo, y jóvenes fueron los que ganaron España para España a punta de bayoneta.

Un esfuerzo de tal clase, con el triste exponente de destrucción que toda guerra lleva consigo, únicamente lo ha podido realizar una generación joven, que sepa los dolores de una reconquista y que no abandone jamás su actitud de vigilia tensa, para que no le sea nunca arrebatado lo que adquirió a costa de enrojecer el áspero camino de la gloria con sangre y jalonarlo de camaradas, que no llegaron a sentir el calor del sol de la victoria.

Esta generación falangista, ha cumplido ya su misión en la historia, y no podrá envejecer espiritualmente, puesto que el modo de ser de la Falange es esencialmente juvenil. No importa que no nos entiendan los "viejos", que en su senilidad babeen prudentísimos consejos que huelen a cien leguas a moraleja de fábula de La Fontaine. si hubiésemos conservado con avaricia el tesoro de nuestra juventud, como la hormiga su trigo, si hubiésemos cerrado el arca de Ruy Díaz, con siete llaves en la frialdad de un museo, a estas horas el león ibérico estaría recibiendo los palos de cualquier domador de ojos oblicuos y pómulos salientes.

El esfuerzo de abrir para España una ruta de Imperio, nos ha cabido el honor de sernos encomendado, pero es necesario que los que vienen detrás también tengan ocasión de servir a la Patria con las máximas garantías de suficiencia. Por ello el Caudillo, ha señalado a esta juventud que llega a nosotros "sin lastre político" una misión que cumplir: el logro pleno de nuestra Revolución Nacional Sindicalista.

Las Organizaciones Juveniles

La educación política de la juventud, aunque parezca paradójico, nunca había sido un motivo de preocupación para los políticos. Creían haber cumplido de sobra con su deber, al recomendar a los maestros que leyese alguna que otra poesía patriótica, lo cual era insuficiente a todas luces para orientar a los niños estimulando su amor patrio.

Al mismo tiempo que se inicia nuestro Movimiento, surge la necesidad de crear un organismo que prepare a los jóvenes para pertenecer al Estado Nacional Sindicalista a través del municipio, la familia y el sindicato, y nacen las Organizaciones Juveniles con ambiente de improvisación.

No se duda ni un momento sobre el carácter militar de esta organización, pero sin que en ningún caso, se pudiese confundir con un insulso batallón infantil, puesto que el mismo José Antonio dicta su directriz diciendo que "la vida es milicia", uno de los postulados básicos de la Falange.

Miles de niños y jóvenes de todas clases sociales se agruparon bajo la bandera de las nacientes O.J., montándose sus servicios todo lo rápidamente que lo permitía el hallarse en plena guerra de liberación. Desde este momento funcionaron como un complemento educativo de la escuela, ya que ni la mayoría de los maestros, ni por desgracia muchos padres, se encontraban en situación de incluir en los tiernos cerebros las verdades de la nueva doctrina por la cual caían en los frentes de combate españoles que sentían el orgullo de serlo.

El Frente de Juventudes

Hoy el carácter de interinidad desapareció al dictar el Caudillo la ley del 6 de diciembre de 1940, por la cual se crea el F.J. dando un sentido de obligatoriedad a la afiliación de la juventud en las filas de los futuros militantes de Partido, ya que según el preámbulo de la citada Ley, al "Frente de Juventudes corresponden dos tareas: la primera en estimación e importancia, consiste en la formación de sus afiliados para militantes del Partido; en segundo lugar le compete irradiar la acción necesaria para que todos los jóvenes de España sean iniciados en las consignas políticas del Movimiento".

La Sección Femenina, escuela de hogar

En dos ramas se agrupan las actividades del F.J.: Sección Masculina y Sección Femenina. Esta última funciona casi con absoluta independencia de la Sección Masculina, puesto que aunque tiene fines análogos, es evidente que no se puede hacer tabla rasa de las actividades del Frente creando un patrón educativo común para las dos secciones.

La Falange desea madres, y España las necesita, y por ello el Frente de Juventudes educa a sus afiliadas, para que cuando les sea llegada la hora, cumplan su cometido en el hogar como verdaderas alentadoras de la vida familiar.

Tampoco nos son gratas las mujeres que por cobardía ven la vida sin tener el suficiente valor para mirar cara a cara el panorama nacional, y dejar a un lado esos siglos de indiferencia que pesan sobre sus espaldas.

No se descuida la educación política, ya que las madres son las primeras maestras de sus hijos, y al mismo tiempo que les enseñan las oraciones de las cuales no se olvidarán toda la vida, pueden y deben enseñarles también a conocer España, con lo cual se facilitará la enorme labor que pesa sobre el F.J.

Aparejada a esta educación y a la hogareña viene la educación física, importantísimo factor que tendrá en la vida de la mujer una importancia decisiva.

Es fácil comprender que no buscamos en cada niña una campeona de las diversas especialidades del deporte, sino una mujer físicamente preparada para poder cumplir sin agobios sus deberes de madres y directora del hogar.

La educación física y premilitar

Vivir la vida con espíritu alegre y deportivo, es una de las características de la Falange, y por ello se ha cuidado especialmente este sector de la educación juvenil. Es innecesario recalcar la importancia de una instrucción premilitar adecuada, puesto que así se consiguen dos ventajas; una para el afiliado que ingresará en el Ejército, lo suficientemente preparado para dar un rendimiento máximo y otro para el Estado que podrá reducir el tiempo en filas al recluta con el considerable ahorro material que reportaría en dinero y en trabajo habitual del soldado.

Se ha estudiado también con interés la educación física del niño de modo que no se malogren hombres por una orientación deportiva no acorde con la constitución física del muchacho. De acuerdo con este principio, no se permite la práctica de ningún deporte a cualquier afiliado, si no está garantizada su seguridad por la ficha sanitaria extendido por el médico Asesor de Sanidad.

Aún después de cumplir este requisito, los reglamentos deportivos se modifican en consonancia con la resistencia de los deportistas. Esto es: se reducen las distancias en las carreras, los tiempos en los juegos deportivos, peso de los objetos en los lanzamientos, etc. Todo ello con el más

estrecho control sanitario que da la certeza de máximo rendimiento muscular, sin caer en los peligros del sobreentrenamiento.

Los resultados de este sistema se hicieron patentes en las I y II Demostración Nacional de las O.J., en que los pequeños atletas demostraron el partido a sacar de esta cantera de deportistas, vi-vero de hombres sanos física y mentalmente.

Los campamentos estivales

Una Asesoría funciona exclusivamente para organizar los campamentos de verano y las marchas al campo. Aprovechando las vacaciones escolares se montan en todas las provincias de España campamentos en los cuales vive el flecha en contacto con la Falange. Durante todas las horas del día, y la vida dura pero alegre de la milicia hace el milagro de convertir en muchachos fuertes y tostados por el sol a niños empalidecidos por el ajeteo ciudadano.

Lógico es suponer que no puede aplicarse a los campamentos femeninos el mismo régimen interno que el de los masculinos. En los masculinos viven los flechas sujetos a una disciplina militar, en tiendas de campaña y con juegos y deportes exclusivamente varoniles. Y en los campamentos femeninos, la estancia de las niñas está suavizada en razón de su sexo, duermen bajo techado en campamentos con régimen disciplinario y con juegos y deportes adecuados a su sexo. No se descuida tampoco la educación moral de las muchachas durante su estancia en el campamento. Charlas nacionalsindicalistas en torno al fuego de campamento, repaso de materias escolares, canciones y tantas otras ejercitaciones del espíritu lubrican por así decir el entendimiento infantil contra el enmohecimiento.

Esta es la obra del Frente de Juventudes. Su labor a realizar es tan grande que no es posible detallar en tan corto espacio, pero como dijo José Antonio, "la Revolución es obra de una minoría inasequible al desaliento".

(La Mañana, 1-4-1941)

EL ESPIRITU DEL CONGREGANTE MARIANO

Ni cine, ni paseo, ni cualquier otra diversión, nada en absoluto pudo contener el impulso de esta juventud, ansiosa de trabajar por ver la Iglesia Católica triunfante y gloriosa, marcando el nuevo destino de los pueblos, y por formar lo que más tarde habría de llamarse Congregaciones Marianas, cuyos resplandores habrían de alumbrar al mundo, y sus reflejos se proyectarán sobre el provenir para iluminar los caminos de una juventud desorientada, pecadora y frívola.

Por aquel entonces comprendimos, los que teníamos el honor de agruparnos bajo el título de amigos de Cristo Rey, que era preciso volcar de una vez todo nuestro esfuerzo y toda nuestra fe en el destino eterno del Reino de Cristo, para poder, dejando a un lado la Cobardía, salir a la vida pública a ganar almas, no como una partida de individualidades, sino como un ejército organizado a lanzarnos hacia adelante de una vez, ya que jamás pensamos en dar un paso para atrás (...)

Piedad es lo que impera en la CM, grande es el número de jóvenes que comulga diariamente, y que rezan también a diario el Rosario en nuestra Capilla (...) y caridad tampoco falta, pues todos los domingos se hacen visitas al hospital, llevando a los enfermos sanas revistas y tabaco, se les habla y se les explica cosas de nuestra Religión; también también visitan a los presos, enseñan catecismo a los niños, llegando la grandiosidad a la cumbre que ha sido la formación del Centro Cultural Pignatelli, donde se instruye a niños pobres que se hallan descarriados y en el arroyo (...)

Todos estos congregantes son la expresión de la juventud levantando su sangre, levantando toda su fortaleza, para condenar los derrotados por los que se ha llevado a nuestra Patria, desde que un siglo de liberalismo bastardo y afrancesado abrió y acentuó la marcha hacia la importación de ideas extranjeras, revolucionarias, hijas de la masonería, que públicamente culminaron en esa República e invasión Roja y laica de miserias y de abandono"

(LACAR, *Sígueme*, n.1, gener 1943).

LA GRAN SORPRESA.

La sociedad moderna presenta una serie de peligros para la juventud, que si los examinamos detenidamente no es nada extraño que nos espantemos ante tan horrible espectáculo ¡Pobres jóvenes de nuestros días! ¿Pero salen todos derrotados? De ninguna manera. Naturalmente, muchos son los que sucumben al atravesar periodo tan crítico, sin embargo, podemos manifestar con satisfacción que otros salen victoriosos y aparecen en la sociedad corrompida como rosa entre espinas. ¿Qué hemos de hacer los jóvenes leridanos? ¿Nos dejaremos vencer por el enemigo o le presentaremos batalla? (...)

Hay en la actualidad una juventud mundana, una juventud viciosa, una juventud completamente corrompida; sin embargo, tengo el consuelo de manifestar, que en toda España tanto en las Congregaciones Marianas y en A.C. como en otras asociaciones piadosas, hay jóvenes apóstoles, jóvenes puros, jóvenes que saben pelear y aplastar todas las pasiones desordenadas (...)

Que no seamos los leridanos los menos valientes ni seamos los dormidos. Adelante y a luchar. El trabajo es duro, lo reconozco, pero cueste lo que cueste hay que salvar la sociedad. Y esta la hemos de recristianizar especialmente los jóvenes, pero los jóvenes valientes, los jóvenes piadosos y los jóvenes de carácter; no los jóvenes que se dejan vencer por las pasiones y que mientras otros trabajan ellos se divierten, se van „se van tras de los vicios y beben hasta el fondo la copa de los placeres. a ver si para cuando despierten, se llevan la gran sorpresa de que las diversiones son puras. los bailes honestos y los cines morales. ¡Qué bella sería la vida si dentro de poco tiempo diésemos tan empuje al progreso espiritual! ¡Jóven leridano! ¿Permanecerás por más tiempo indiferente? No estés, ya más tiempo inmóvil, lánzate como los otros jóvenes a la lucha contra todo lo inmoral y abrázate a Cristo que es todo pureza; y así contribuirás a la salvación del mundo y a la salvación de la sociedad

(Simon LOPEZ DE LETONA, *Sígueme*, n.5, juny 1944)

LA MORALIDAD PUBLICA Y SU EVOLUCION

I. Situación general de la moralidad

Impresión pesimista. Ausencia casi total de la vida moral, corolario del relajamiento del vínculo familiar

La policía: la impresión es bastante buena, dado el celo de las autoridades para corregir la inmoralidad

De 1931 al 36 gana terreno la inmoralidad; de 1936 al 39, desbordamiento de todas las pasiones; de 1939 al 42, periodo de embridamiento y restauración.

El año 1943, con relación a 1942, ofrece la seguridad de haberse avanzado en el encauzamiento de la vida moral, a lo que han contribuido la Junta del Patronato y las cuatro ramas de AC.

El campo ofrece las mismas perspectivas que la capital.

Se tiene la impresión de que hay más inmoralidad que en las provincias vecinas (p.19)

II. Bailes, baños y espectáculos diversos

a) BAILES: En los últimos años se ha extendido mucho la afición al baile, y a los cinco que funcionan en la capital concurren toda clase de personas. No asisten menores. Medidas a adoptar: Que ninguna joven pueda entrar en el baile sin autorización de sus padres

b) BAÑOS: Sólo hay en la capital una piscina, con distintas horas de baño para hombres y mujeres. Completa moralidad. Durante el verano algunos jóvenes se bañan en el río Lepe (sic), lejos de la capital y burlando toda vigilancia.

c) ESPECTACULOS: La moralidad en los cines es deficiente (p.56)

III. Moralidad callejera

A causa de la falta de vigilancia paterna, suelen acudir las mujeres solas a paseos y espectáculos, con el natural perjuicio para el concepto cristiano del pudor femenino. Este mal se observa principalmente en las menores de edad. Son admitidas algunas libertades en el trato entre jóvenes de ambos sexos, tanto en las calles como en las salidas al campo

Escandalos: En tanto que la policía asegura no conocer ningún amancebamiento público, la Junta afirma que hay bastantes, y que tales hechos no encuentran generalmente el repudio social debido. No existe homosexualismo (p.101)

IV. Natalidad

Los datos estadísticos estudiados indican que la natalidad se encuentra en estado estacionario, pues si bien se ha notado un descenso, también la población de la provincia tiende a disminuir por desplazamiento de sus moradores hacia otras regiones. Los abortos y principalmente las prácticas anticoncepcionistas son el azote cierto de nuestra generación. Los nacimientos ilegítimos en la provincia, y en particular en la capital, han aumentado desde nuestra pasada guerra, oscilando entre cuatro y cinco mensuales.(p. 142)

V. Factores que ejercen influencia en el estado general de moralidad

a) Factores económicos: La carestía de la vida, el influjo de los súbitamente enriquecidos y la falta de trabajo, son las causas directas que influyen sobre la moralidad, aunque las acertadas disposiciones del nuevo régimen tienden a salvar y aminorar estos defectos. El hacinamiento de personas bajo un mismo techo contribuye poderosamente al relajamiento del pudor.

b) Influencia de la formación religiosa: Algún adelanto se advierte en la formación religiosa del pueblo, aunque no todo lo que fuera de desear. Ha contribuido a la mejoría advertida la propaganda religiosa de las cuatro ramas de AC, de las Asociaciones de caridad y de la conducta digna de loa de muchas personas rectoras de cargos públicos., Esta propaganda, que despierta interés en diferentes sectores ciudadanos, no repercute tanto en el campo.

c) Influencia de la Formación política: Las nuevas normas y la labor desplegada por las autoridades encargadas de ponerla en práctica, han determinado una mejora patriótica, con todas sus consecuencias inherentes. En el campo, esta influencia no se ha dejado sentir aún. Por clases, son las bajas las menos asequibles, y de ellas, los varones (pp. 182-3)

VI. La vida familiar

Aunque en el ambiente general español se han dejado sentir perjudicialmente influencias exóticas, se observa que, afortunadamente, en esta provincia son más las personas que siguen observando las costumbres familiares tradicionales.

Las muchachas del servicio doméstico gozan de buenos salarios; se nota una tendencia a la disminución en el mismo, por ser más fácil encontrar mejores remuneraciones en otras clases de trabajo. La moralidad entre las sirvientas es buena, según la Policía, y deficiente en opinión de la Junta.

Como organismos protectores existen el servicio doméstico de Santa Zita y las Secciones de Acción Católica, que procuran atraerlas e inculcarles principios de educación moralidad y formación religiosa. (p.222)

VII. Prostitución

a) Prostitución en casas de Lenocinio: En la capital hay tres casas, con 40, pupilas, y en Balaguer hay una casa, con cuatro pupilas. Edad: de 23 a 35 años. Público muy variable. Esta en auge o en decadencia esta clases de vicio? En decadencia.

b) Prostitucion clandestina: Pocos casos, rigurosamente sancionados tan pronto como se descubren. (255)

VIII. Labor del Patronato

76 expedientes, 7 internamientos

(PATRONATO DE PROTECCION A LA MUJER, La moralidad pública y su evolución, Memoria correspondiente al Bienio 1943-43, Informe sobre Lérida de la Junta Provincial del PPM, presidida per J.M. de Porcioles, edición reservada destinada exclusivamente a las autoridades, Ministerio de Justicia, Madrid, 1944)

CONCEPTO DE DIVERSION

(...) A una palabra, o mejor dicho, a un concepto, debemos dedicar nuestra especial atención. A una palabra que todo hombre pronuncia y busca con ardor: diversión; y a su concepto, hoy día tan tergiversado.

Es verdad que siempre el hombre se ha divertido, por ser esto una apremiante necesidad de nuestra naturaleza humana, pero "in ille tempore" las diversiones eran muy otras que las actuales, su concepto muy diferente. La diversión era considerada entonces como un medio necesario para poder cumplir el hombre su misión sobre este mundo de fatigas, nunca como fin de su existencia. Y lo que es todavía más importante, en los países cristianos de antaño, esta diversión estaba informada

por las reglas de la moralidad cristiana. Entonces los hombres encontraban sus mejores horas de esparcimiento en el seno de la familia; los hijos permanecían obedientes y sumisos a sus padres hasta la edad del matrimonio, y sus relaciones matrimoniales eran muy otras que las actuales (si así podemos llamar en la actualidad a cierta especie de relaciones, por desgracia abundantes)

Pero se me objetará ¿conocían entonces la diversión? ¿Es que podemos decir que se divertían en esas circunstancias y con esos medios? Fácil, extremadamente fácil es la respuesta. Las modernas estadísticas sobre el suicidio nos dan una contundente prueba, al manifestarnos su incremento en los últimos tiempos. La vida familiar se va por los suelos; muchos padres deben ir a buscar al café y a los clubs, lo que no encuentran en su casa; muchas madres, trabajo bastante tienen con sus reuniones en salones Rosas (leamos verdes) y en vigilar si les falta una pluma a su sombrero, para ocuparse con cariño y esmero de la educación de sus hijos, que por otra parte, muchas veces huirán de ella por su olor al pitillo de Luki. Y no digamos de los hijos: éstos a sus catorce o quince años se consideran ya mayores y con experiencia bastante para lanzarse al mundo con el mayor libertinaje, en busca de aventuras y emociones fuertes. Nuestros cines siempre llenos, y sus películas la mayoría al servicio de Satanás, tienen la propiedad de introducir rápidamente en nosotros la ola de materialismo que está enervando nuestra sociedad. Los bailes, cada día más frecuentes y más inmorales: nuevos "Rascayús" hacen saltar y patear cada día a personas que creíamos sensatas. Los hijos han de ser hombres y, por lo tanto, atrevidos y libertinos; las hijas han de "polllear" y buscarse novio y, en consecuencia, condescender y aun animar y adelantarse a los hombres. ¿Que eso va contra la ley de Dios? No se les diga, pues es anticuado.

Esta es la filosofía de los hombres modernos: vivir para divertirse, hacer de la diversión el fin de su existencia. ¿En qué funda el mundo estas teorías? ¿Cual es su argumento de defensa? Oigamos el argumento con que se defiende a la juventud: la juventud, dicen, no pasa más que una sola vez, y hay que saber aprovecharse de ella y, por lo tanto, divertirse. No es en pervertirse como debe emplearse el tiempo tan precioso de la juventud, sino en instruirse, en formar los sólidos fundamentos del edificio de la vida. El tiempo de la juventud es el decisivo.

Conocido el mal, el falso concepto de diversión que hoy rige en nuestra sociedad, procuremos con todos nuestros medios, volver las cosas a su sitio, y no consentir jamás en ser esclavos de un concepto tan sumamente erróneo de la diversión, que al hacernos enemigos de Dios, hace que no hallemos la verdadera felicidad que buscamos, y que sólo podemos hallar en Cristo.

(TRUEQUE, Sígueme, any II, n.2, març 1944)

ESCUADRAS JUVENILES

Irremisiblemente, ha de ser la juventud el peso inmortal de la balanza de nuestros 'Destinos Universales'. Cual fruto divino de una cosecha fecunda, escrita en la historia con letras de sangre heroica española, invade la verdadera juventud falangista las rutas de un Imperio que vuelve a florecer despues de una tregua de varios siglos. La idea de la nueva generación, la única voluntad de los nuevos españoles, ha de ser el renacimiento de nuestras glorias pasadas, y somos nosotros camaradas, a los que precisamente nos toca realizar esta difícil pero alegre tarea. Los obstáculos serán muchos, y quizá alguno de nosotros no consiga pasarlos todos, pero no importa, hay miles y miles de escuadras juveniles preparadas para la lucha, nadie nos detendrá, marcharemos unidos en un gran bloque, cantando y con paso arrollador avanzaremos por los senderos más penosos de la grandeza, de la unidad y de la libertad. Siempre, pues, alegres con paso recio y marcial hasta los luceros. ¡Arriba España!"

(Servicio, n.1, maig de 1944)

BAILES... Y BAILES

No es la primera vez que nos ocupamos de este tema. El espectáculo que nos han presentado las recientes verbenas nos ha espoleado el ánimo lo suficiente para que nos veamos precisados a añadir algo más a lo que ya hemos escrito. Desde luego no nos cansaremos de machacar en este sentido, tantas veces como la ola de inmoralidad en el baile lo haga necesario, y lo haremos con la crítica más acerba y acerada de que sea capaz nuestra pobre pluma.

Hay, y lo repetimos para que no haya falsas interpretaciones, bailes y "bailes". Debe entenderse por baile, en el verdadero sentido de la palabra, a las danzas tales como las llamadas regionales, que se practican en las diferentes provincias de nuestra Patria u que van impregnadas de un sano sentido moral, siendo tolerables y aun recomendables a los aficionados. Cuando nosotros hablamos de "baile" no nos referimos a estas danzas, sino a lo otro, al baile excitador, al baile carnal, al baile que desarrolla en el hombre y en la mujer los instintos más bajos y degradados.

La fiebre verbenera de estos días pasados nos ha demostrado cómo las gentes, por decirlo así, han bailoteado sobre los riñones del santo "tal" o del santo "cual", con no sabemos que "santa" intención... Y pensar que aun gentes que se tildan de católicas pierden la comunión del día siguiente porque nhan tenido que "honoraros" en la verbenal!...

(...) El baile moderno es un peligro para el alma y del cual difícilmente puede salirse limpio de conciencia (...) Mientras se baila, muchas almas arden en el fuego del infierno por pecados cometidos en el baile o a causa de él.

(OBSERVADOR, Sígueme, any II, n.7, agost 1944)

UN POCO MAS CATOLICOS Y ESPAÑOLES

Uno de los secretos de que en España se hayan conservado las virtudes cristianas y patrióticas más intanctas que en ninguna otra parte del mundo, debemos atribuirlo a la formación cristiana de la juventud. en los lugares donde la juventud y con ella la alegría del hogar conservaron íntegros los sentimientos de Fe y Patria, se pudo hallar una salvaguarda eficaz y enérgica. Más allá donde la mujer se hizo descreída y el hombre se emancipó de Cristo, la mujer dejó de ser mujer, y el hombre dejó de ser hombre, y todo lo tuvimos perdido.

Landemos una mirada retrsopectiva, pero nomuy atrás, fijemos nuestros ojos en el 18 de Julio; por un lado, sobradamente sabemos qué ejemplos de virtud, de sacrificio y de fe, dieron esas valerosas madres y esposas cristianas, capias exactas de la mujer fuerte del Evangelio, que animaban a sus hijos y a sus esposos a que se lanzaran a la lucha redentora; y mientras éstos, como cristianos y como españoles, peleaban sin conocer el miedo, sabían ellas guardar la ausencia de aquel ser querido con sus oraciones, y cuando recibían la cruda noticia de la muerte heroica, contenían sus lágrimas y daban gracias a Dios, porque les aceptaba el honroso sacrificio, ofrecido en aras delos ideales patrios.

Pero en cambio, hagamos una vertiginosa carrera por la zona roja, pues un solo instante basta para saciarse de tanta repugnancia y horror: la Casa de Dios convertida en Casa del PUEblo; por las calles, el odio, la destrucción, la muerte... Y me pregunto yo: ¿Cuál es la causa de todo esto? Vázquez Mella me responde: "Dos siglos de herejías y uno de liberalismo". Y al momento veo venir a los

hijos de las herejías y del liberalismo en una escandalosa manifestación, en que el vicio y la degeneración traen confundidos en vergonzoso maridaje a hombres y a mujeres, todo el detritus de una sociedad corrompida... ¡Huyamos pronto! -me digo-. ¡Esta no es mi España! volvamos a nuestra Patria, porque esas mujeres que se visten de milicano, nada tienen que ver con la virtuosa mujer española; ni el milicano vicioso y propicio a todos los desmanes, nunca puede ser representante del caballero español.

Lector: ¿Ya no te acuerdas de la zona roja, de la perversidad y del crimen que en ella imperaban? Pues bien, como hartos que nos quedamos de la zona roja, y de las huellas fatídicas que dejó en la juventud, la Congregación Mariana desde los comienzos de su existencia en Lérida, no busca sino enderezar esa juventud y desterrar de las mentes esas edeas demoledoras, que tanto en cabezas femeninas como masculinas fueron infiltradas. Corre desgraciadamente por toda la juventud el ansia del más aborrecible materialismo, llena todas las inteligencias el deseo del libertinaje más desenfrenado, empaña los corazones más hermosos la fugaz neblina de los goces pasajeros... ¡Juventud española! Ese no es tu camino, ¡juventud española! tú no has nacido para las danzas sino para un ideal m's elevado, piensa en ese ideal sublime y santo y entrégate a él en cuerpo y alma.

Mas, ya veo: ¿Qué vamos a pedir a esas y a esos que, a las heroicas madres españolas para Cristo, las llaman cursis dolorosas? ¿Qué vamos a esperar de esos que a los floriosos cruzados del 18 de Julio les llaman locos incomprensibles, últimos redictos de un decadente romanticismo? ¿Qué vamos a pedir a quienes desprecian lo español y se quedan absortos ante los berridos concomitantes del jazz norteamericano?

Oigamos un poco a Balzac: "Padres que dejais bailar a vuestras hijas, maridos que tenéis mujeres jóvenes y las dejáis valsar en brazos de cualquiera... ¿habéis perdido ya la memoria?". No lo sé, pero los congregantes, que no la hemos perdido, os queremos recordar, lectores, lo que dice la Condesa de Genlis, escritora y artista de baile: "Sería de desear que vuestras mujeres e hijas, ocultas en un rincón, pudieran oír las conversaciones de los hombres en cuyos brazos se abandonan en el baile contan poca reserva".

En el tren, camino de Lérida, presencié un caso aleccionador: Una joven, sentada en no muy delicada postura, sacó su pitillera, encendió un cigarrillo y se puso a echar humo; aquel acto, embebido como venía en recónditos pensamientos, me causó honda pena y no pude por menos que pensar con tristeza en la juventud... ¿Quizá empezaría asistiendo a bailes, luego fumando y perdiendo hasta el calificativo de señorita y luego... Al ausentarse un momento, uno de los allí presentes no pudo contenerse y exclamó: "Pero han visto ustedes el descoco de estas mujeres?, yo no sé hasta donde vamos a llegar".

Sí. ¿Hasta dónde vamos a llegar -pensé yo- con la piedad olvidada, con la dignidad perdida y pidiendo a voces el libertinaje?... Señores, así nació el Comunismo en España.

Desprecian lo español, se desviven por las modas de fuera... Sí, esas son las ambiciones de la juventud moderna. ¡Con lo bien que saben a las niñas los cigarrillos ingleses! ¡Con lo que divierten a los niños las ingénuas piezas de "hot"! ¡Con lo estupéndamente que se vive sin pensar en el más allá!... Cada uno haga lo que quiera y donde guste y viva como le dé la gana y piense lo que le apetezca. ¡A vivir bien y a divertirnos!... y en confianza, lectores, os diré: ¡O a despertarnos mañana otra vez con un terrible y merecido castigo de Duíos!

((Humberto BAHILLO RODRIGO, Sígueme, any III, n.2, 1945))